
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

20. évfolyam 9. szám

2011. szeptember

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Az MKE 43. Vándorgyűlésének ajánlásai 3
Kéglí Ferenc: Helyismereti fejlesztések a TÁMOP-3.2.4 keretében 5

Fórum

- Páll Zoltán:** A könyvtárak jövője: trendek, elképzelések, álmok 15
Koltay Tibor: „Guglizni” és/vagy olvasni 23

Műhelykérdések

- Vareha Beáta:** A játék helye a könyvtárban 26
Szűcs Mária: „Értő olvasás” vetélkedő a főtí Városi Könyvtárban 32
Madaras Judit: Biblioterápia, avagy „könyves mulatság” Dunakeszin 37

Konferenciák

- Horváth József:** A Kiszalud Károly Megyei Könyvtár és a kizaludai könyvtárosok határon túli kapcsolatairól, különös tekintettel a szlovákiai és az ausztriai könyvtárakra 40

Extra Hungariam

- Fontius, Julia:** 350 éves a berlini Porosz Állami Könyvtár 49

Köszöntő

- Vizkelety András:** Berlász Jenő 100 éves 56

Könyv

- Mender Ibolya:** Egy fontos könyvről 61

From the contents

Ferenc Kégli: Local knowledge-related developments within the EU-supported project Social Renewal OP 3.2.4 (5);

Zoltán Páll: The future of libraries: trends, ideas, dreams (15);

Beáta Vareha: Toys and games in the library (26);

József Horváth: The relations of librarians from Győr-Moson-Sopron county with their colleagues in Austria and Slovakia (40)

Cikkeink szerzői

Fontius, Julia, a berlini Porosz Állami Könyvtár kelet-közép európai referense; *Horváth József*, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatója; *Kégli Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Koltay Tibor*, a Szent István Egyetem jászberényi Alkalmazott Bölcsészeti Karának oktatója; *Madaras Judit*, biblioterapeuta; *Mender Ibolya*, az Országos Idegennyelvű Könyvtár igazgatója; *Páll Zoltán*, a Debreceni Egyetem nyíregyházi Egészségügyi Főiskolai Kar könyvtárának munkatársa; *Szűcs Mária*, a Fóti Közművelődési és Közgyművelődési Központ – Városi Könyvtár vezetője; *Vareha Beáta*, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár munkatársa, fejlesztő pedagógus; *Vizkelety András*, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kutatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

Biczák Péter, **Borostyániné Rákóczi Mária**, **Győri Erzsébet**,
Poprády Géza, **Szlatky Mária**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Katalin**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **[Gerő Éva]**

Nyomta a NÁLORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói fv.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Kulturális
Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Az MKE 43. Vándorgyűlésének ajánlásai

A könyvtár, a könyvtári rendszer nemcsak tudástár, nemcsak nemzeti identitásunk értékőrző és közvetítő helye, hanem hatékony eszköz az információs társadalom kezében a társadalmi célok, a társadalmi megújulás, az esélyki-egyenlítés, a kisebbségi és állampolgári jogok alkalmazásában.

A könyvtár – maga is tanul szervezetként – a képzés minden szintjén (egyéni, iskolarendszerű vagy azon kívüli) támogatja a kompetenciaszerző, tudást megújító folyamatokat.

Nem az a kérdés, hogy könyvtárral vagy könyvtár nélkül. Versenyképesség a megújuló Európában csak a minőség következetes képviselésével, a tudás műveltséggé emelésével érhető el. Internettel, a könyvtári gyűjtemények tudás-hitelesítő bázisán. Versenyképes ország – versenyképes könyvtárossal. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete ezen jövőkép elérésének elkötelezett támogatója. A társadalom számára a „Tanulás, tudás, műveltség – könyvtárosok a jövő szolgálatában” című konferenciájának záró pillanataiban e cél megvalósításához ajánlja fel erőforrásait.

Pécs, 2011. július 15.

* * *

A Bibliográfiai Szekció ajánlása

Az egyetemes tudás a könyvtárakban, katalógusok és bibliográfiák építésével képződik le. Nincs fontosságbeli különbség a 300 éve, 1711-ben nyomtatásban megjelent első magyar nemzeti bibliográfiának tekinthető művünk, Czwittinger Dávid Specimen Hungariae Litteratae-je és a mai, határok nélküli tudományos könyvtári szolgáltatások között. A bibliográfiai tevékenység minden korban örök értéket teremt, ezért ennek végzése a könyvtárak számára folyamatos kihívás.

A FITT Szekció ajánlása

Úttörő jelentőségű párbeszéd vette kezdetét a könyvtárosok és a kiadók képviselői között. Először hallgatták végig egymást úgy, hogy szembesültek egymás erősségeivel és mindkét oldal információs hiányaival. Tartós eredmény azonban a párbeszéd intézményessé tételével érhető el. Ehhez ajánlja a FITT Szekció segítő közreműködését.

A Gyermekkönyvtáros és Könyvtárostanárok Szekciójának ajánlása

A gyermek a jövő. A jövő szolgálata a gyermek- és iskolai könyvtárakban is kell, hogy folytatódjon. Az alapokat mindig meg kell kapnia minden gyermeknek és serdülőnek – a meglévő társadalmi és területi különbségek ellenére is. A gyermekkönyvtárosok és a könyvtárostanárok közössége ennek a célnak kötelezi el magát.

A Hallgatói workshop ajánlása

Az informatikus könyvtáros képzés célja a jelen elvárásaihoz teljes mértékben igazodó, a jövő kihívásaira felkészítő, megalapozott, korszerű ismeretek nyújtása. A képzés épít a magas színvonalú szakmai gyakorlatokat biztosító könyvtárakra és könyvtárosokra; a legkorszerűbb informatikai ismeretekre és alkalmazásokra, és kiegészül a korszerű önmenedzselési technikák megismertetésével és az értelmiségi létezés szükséges műveltségi területek elsajátításával.

A Jogi Szekció ajánlása

Fontosnak tartjuk, hogy a közeljövőben megújítandó és megalkotandó jogszabályokban különösen az új felsőoktatási és önkormányzati törvényekben a könyvtárak működésének szabályozása megfelelően tükrözze a modern kor követelményeit, az olvasók igényeit.

A Műszaki Könyvtáros Szekció ajánlása

A műszaki és az orvosi könyvtárak intenzív tudományos és ismeretterjesztő egészségügyi tájékoztatással alapvetően tudják elősegíteni az emberek életminőségének folyamatos javítását.

Az Olvasószolgálati Szekció ajánlása

Az új műveltségi tartalmak új formákban, új hordozókon történő közvetítéséhez való alkalmazkodás a könyvtár folyamatos tanulási képességét bizonyítja. Ez biztosítja meghatározó szerepünket a tudásátadás sokszínű folyamatában. A könyvtárak, könyvtárosok, a társadalmi fejlődés, a szükségszerű fejlesztés minden szegmensében jelen vannak, közvetítő szerepet töltve be a közösség és az egyén kapcsolatában.

A Társadalomtudományi Szekció ajánlása

A szakkönyvtárak gazdag gyűjteményükből tudásbázisokat, tudástárakat építenek, ezzel szolgálják a jövő tudását és műveltségét.

A Tudományos Szakkönyvtári Szekció ajánlása

A könyvtáraknak meghatározó szerepe lehet abban, hogy a kultúrávesztés/kultúraváltás folyamatában ne vesszenek el a klasszikus műveltségi értékek. A könyvtárak intenzív előretérése ott lehetséges, ahol teret kapnak a közvetlen tudásátadásban és képzésben. A szakkönyvtáraknak fel kell készülniük arra, hogy különösen a természettudományos monográfiák áttevődjenek papírról elektronikus formába. Az ezzel járó átállás finansziális, szervezeti és humán hátterét biztosítani kell. A szekció támogatja, hogy a könyvkiadók és a szakkönyvtárak között induljon párbeszéd az e-könyvekről.

A Zenei Szekció ajánlása

A Liszt-bicentenárium évében a zenei könyvtárosok a zeneszeretőket a befogadás elősegítésével szeretnék elvezetni a zenei élményekhez. Ezeket az élményeket a zeneszerzők és az előadóművészek Liszt szavával élve: „emléket teremtő művészettel” hozzák létre.

Helyismereti fejlesztések a TÁMOP-3.2.4 keretében*

1961 szeptemberében, itt Gödöllőn, az Agrártudományi Egyetem épületében rendezték meg az első Országos Bibliográfiai Munkaértekezletet, ahol egyebek között az is megfogalmazódott, hogy az eredményesség érdekében a szükséges munkamegosztás és együttműködés megteremtésével széles körű kooperációt kell kiépíteni, továbbá az is, hogy a korszerű technika alkalmazása egyik fő feltétele a modern bibliográfiai munkának.¹ (Ekkor ugyanis szovjet tervek továbbfejlesztésével már két éve működött az első magyar elektronikus számítógép, igaz, hogy tárolásához egy kb. 60 négyzetméteres teremre volt szükség.)²

Most ismét itt vagyunk Gödöllőn, s ötven évvel később innen jelenthetjük a munkaértekezlet egykori – többségükben sajnos, már nem köztünk lévő – résztvevőinek, hogy a könyvtárakban folyó helyismereti tevékenység (köztük a helyismereti információk gyűjtése, a bibliográfiai adatbázisok fejlesztése, illetve elérhetősége) széles körű együttműködés eredményeként folyik, a korszerű technika alkalmazása területén pedig eddig soha nem látott eredményeket értünk, illetve értünk el.

Ugyanis az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával – az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében – eddig elképzelhetetlen mértékű források, ennek következtében új utak, új lehetőségek nyíltak meg a könyvtárak előtt. Az operatív programok közül ugyanis kettő, a TIOP és a TÁMOP egy-egy prioritása közvetlen lehetőséget nyújt (önfinanszírozás nélkül!) az oktatási infrastruktúra fejlesztése, illetve a minőségi oktatás és a mindenki számára elérhető hozzáférés biztosítása keretében a könyvtárak fejlesztésére is.

Őnök nagy többségben olyan könyvtárból érkeztek, ahol sikeresen pályáztak a TIOP-, illetve a TÁMOP-pályázatokra. Így pontosan tudhatják, hogy mit fednek ezek a betűszavak, de azért most az egyszer kimondom a teljes nevüket is: a TIOP a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program, a TÁMOP pedig a Társadalmi Megújulás Operatív Program rövidítése.

* Cikkünk az „Európaiság és nemzeti, helyi értékek” címmel Gödöllőn, 2011. július 6–9-én megtartott MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete XVIII. Országos Konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

TIOP-1.2.3

A TIOP-1.2.3 „Könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra-fejlesztése – »Tudásdepó-Expressz« támogatására” című konstrukción,³ két ütemben összesen 89 pályázó vett részt.⁴ Ennek keretében együttesen kétmilliárd-hétszázötmillió-hétszázhatvanegyezer-hétszázhárom forintnyi értékben⁵ nyílt lehetőség szerverek, munkaállomások, használói számítógépek, illetve az újonnan beszerzett hardverek működtetéséhez szükséges operációs rendszer és felhasználói alapszoftverek beszerzésére, és valósult meg a könyvtári szolgáltató rendszerek online szolgáltatásainak kialakításához és igénybevételéhez szükséges infrastruktúra.

TIOP-1.2.3-08/1	33 db	2 241 843 893 Ft
TIOP-1.2.3-09/1	56 db	463 917 810 Ft
Összesen	89 db	2 705 761 703 Ft

Tudásdepó-Expressz – TÁMOP-3.2.4

A TIOP-1.2.3-ban kifejlesztett információs és kommunikációs technika (rövidítése IKT) infrastruktúra alkalmassá vált a Tudásdepó-Expressz névvel ellátott, „A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében” című, két ütemben és öt variációban meghirdetett TÁMOP-3.2.4 kódszámú pályázat⁶ projektjeinek megvalósítására. A 08/1 és a 09/1 lényegében csak időben, illetve néhány megfogalmazásában tért el egymástól; a KMR jelű a Közép-Magyarországi Régióra vonatkozott; a 08/2 pedig az országos elektronikus szolgáltatások bővítését, fejlesztését célozta meg. Nézzük meg e konstrukciók helyismereti vonatkozásait!

A kötelezően megvalósítandó tevékenységek közé mások mellett a következők tartoztak:

- az egységes országos lelőhely-nyilvántartás elveihez igazodó könyvtári elektronikus katalógusok, illetve az oktatást támogató adatbázisok kialakítása, fejlesztése megyei, kistérségi szinten;
- a legalább kétnyelvű interaktív könyvtári honlapok, portálok kialakítása.

Választható tevékenység, szolgáltatás lett:

- a távoli elérésű, esetenként 24 órán keresztül elérhető könyvtári online szolgáltatások megvalósítása;
- a kulturális és közhasznú tartalmak hozzáférhetővé tétele a könyvtári honlapon;
- helytörténeti és helyismereti információk hozzáférhetővé tétele a könyvtári honlapon.

(Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a TÁMOP a helyismereti dokumentumok digitalizálásának költségeit nem támogatta, hiába javasolta ennek újragondolását a Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének elnöksége a Nemzeti Fejlesztési Ügynökséghez eljuttatott állásfoglalásában.⁷ Az Európai Unió egyetlen tagállamában sem támogatta direktben a könyvtári tevékenységeket – kivétel Magyarország, ahol az oktatás örve alatt sikerült becsempészni ezt. A „digitalizálás” szó pedig kifejezetten tiltott volt a pályázatokban. Tehát a javaslat e tényező miatt nem került meghallgatásra.)

Százhat pályázó köthetett szerződést együttesen 5 milliárd 466 millió 129 ezer 94 forintra.⁸ A számok alapján azt gondolnánk, hogy átlagosan ötmillió forint jutott egy pályázatra, de ha megnézzük a megítélt összegek eloszlását, azt látjuk, hogy a néhány 200–250 milliós országos hatású pályázattól most eltekintve az összegek kerekítve 10 és 90 millió között mozogtak, zömük 10 és 30 millió közötti összeget használhatott fel.

TÁMOP-3.2.4-08/1	62 db	3 060 347 048 Ft
TÁMOP-3.2.4-08/1/KMR	5 db	251 472 144 Ft
TÁMOP-3.2.4-08/2	5 db	983 845 806 Ft
TÁMOP-3.2.4-09/1	16 db	472 830 092 Ft
TÁMOP-3.2.4-09/1/KMR	18 db	697 634 004 Ft
Összesen	106 db	5 466 129 094 Ft

A 2009-től kezdődő megvalósítás futamideje változó – többségük egy és két év között mozog. Nyolcvan pályázatnak meg tudtam állapítani a futamidejét, közülük huszonkettő, a pályázók kereken harminc százaléka már teljesítette programját, tizenegyen éppen a napokban tartották projektzáró rendezvényüket. A további ötvennyolc (ez kereken hetven százalék) augusztus 31-e és a jövő év márciusa között fogja befejezni projektjét. A következő konferenciánk idejére tehát már teljes körű áttekintésünk lehet a társadalmi megújulást elősegítő európai uniós pályázatok eredményeiről.

Evvvel természetesen nem azt akarom mondani, hogy most nincs miről beszélnünk, megköszönöm figyelmüket, és máris indulhatunk a kastélylátogatásra, mert éppenséggel van miről beszélnünk, hiszen már láthatóak azok a pozitív folyamatok, amelyeket ezek a pályázatok generáltak.

A paradigmaváltásról

Három évvel ezelőtt a helyismereti könyvtárosok győri konferenciájának alcíme az volt, hogy: *Paradigmaváltás a könyvtárak helyismereti munkájában?* Ezt az alcímet egy kérdőjel és egy felkiáltójel zárta. Nos, a győri konferencia alcíméből már ma is, de a közeli jövőben minden bizonnyal végképp elhagyhatjuk a kérdőjelet. A paradigmaváltás elkezdődött! A változás lényege abból fakad, hogy alapvetően módosult az információ és az információhordozó technológia. Folyamatos változásról van szó, fel kell adni az egyirányú ismeretközlés monopóliumát.⁹ Együtt kell működni a hasonló intézményekkel, együtt kell működni a felhasználóval. (Gondolom, hogy a konferencia további előadásai is igazolják majd ezt az állítástomat!) Ezt a paradigmaváltást támogatta meg a technikát és technológiát biztosító TIOP-, illetve a tartalmi fejlesztéseket lehetővé tevő TÁMOP-pályázat, felgyorsítva a fejlesztési folyamatokat.

Az együttműködésről

Az utóbbi években mind a tudományos kutatások, mind pedig a gazdaságpolitika szintjén egyre inkább előtérbe került a vállalatok közötti hálózati együttműkö-

dés fontosságának hangsúlyozása. A kis- és középvállalatok versenyképességének fontos tényezője a hálózatokhoz, klaszterekhez való csatlakozás lehetősége, illetve az erre való készség és képesség. Az előnyök között kiemelkedő jelentősége van a különféle (tárgyi, pénzügyi, humán) erőforrásokhoz való könnyebb hozzájutásnak, a piacokhoz való könnyebb hozzáférésnek, a költségek csökkentésének, az innovációk gyorsabb és egyszerűbb megvalósításának, és a „rejtett tudás” felszínre kerülésének.¹⁰

A helyismereti együttműködés szintjeiről és szintjeiről Bényei Miklós is értekezett 2002-ben, áttekintve az oktatási intézményekkel, a közgyűjteményekkel való együttműködés lehetőségeit, a könyvtárak közötti együttműködés szükségességét, és felvetette a kistéleplések lokális információval való ellátásának megoldatlanságát.¹¹ Tudjuk, hogy a kulturális intézmények többsége, köztük a könyvtárak nem vállalatokként működnek, de ha figyelembe vesszük, hogy létezik a „kulturális piac” fogalma, akkor már érdemes megszívlelni a vállalati együttműködésre vonatkozó kutatások eredményeit.

Megelégedettséggel mondhatjuk, hogy a százhat pályázat szinte mindegyike konzorcium. (A konzorcium – mint tudjuk – ideiglenes szövetkezés valamilyen nagyobb szabású közös projektcél megvalósítására.) Összeszámolva a konzorciumi partnereket, illetve együttműködőket az állapítható meg, hogy a pályázatok összessége 286 települést és 576 könyvtárat érint. (Biztosíthatom önöket, hogy minden település és minden intézmény csak egyszer szerepelt a számolásban!) Bár a szóródás eléggé nagy, ez a szám pályázatonként átlagosan öt könyvtár együttműködését jelenti. Az 576 könyvtár megoszlásának mennyiségét és arányait a következő táblázat mutatja.

**A pályázatban részt vevő
partner- vagy együttműködő könyvtárak típusai**

Könyvtártípusok	db	%
Általános iskolai könyvtár	39	6,8
Középszkolai könyvtár	81	14,1
Főiskolai könyvtár	14	2,4
Egyetemi könyvtár	68	11,8
Országos könyvtár	7	1,2
FSZEK	1	0,2
Egyházi könyvtár	1	0,2
Megyei könyvtár	18	3,1
Városi könyvtár	134	23,2
Községi és kistérségi könyvtár	132	22,9
Múzeumi könyvtár	27	4,7
ÁMK	5	0,9
Levéltári könyvtár	5	0,9
Egyéb	44	7,6
Összesen	576	100,0

A főiskolák és az egyetemek azért szerepelnek ilyen nagy számban, mert a kari könyvtárakat önálló intézményként vettem figyelembe. A projektben 134 városi

könyvtár vesz részt, és felhívom a figyelmet a községi, illetve a projektekben csak mennyiségükkel jelzett kistérségi könyvtárakra. E két utóbbi száma együttesen 132. Meglehetősen kevés a múzeumi és levéltári könyvtárak száma. A továbbiakról csak annyit, hogy mindössze egyetlen, kifejezetten egyházi könyvtárat találtam, de hadd hívjam fel itt a figyelmet arra, hogy igaz, nem TÁMOP-pályázatból, de a múlt hónap végétől elérhető www.unitas.hu portálon az egyházi könyvtárak közös katalógusa. A teljesség kedvéért mondom, hogy 44 könyvtár egyik kategóriába sem illet bele.

Úgy gondolom, hogy magukról a pályázatokról, azok már megvalósult fejlesztéseiről nyugodtan beszélhetek, nincs összeférhetlenség, mivel személy szerint nem vagyok érintve egyikben sem. Már most, előre mondom, hogy amikor helyi példákat hozok fel, azok csak kiragadott esetek, bárki pályázatával példálózhattam volna. Példáim csak mondanivalóm illusztrálására szolgálnak, a komplex megvalósításokról szóló beszámolókat a holnapi és holnaputáni előadókra bízom.

Együttműködéssel valósult meg egyes országos szolgáltatásoknak olyan fejlesztése, amelyek a kurrens és retrospektív helyismereti dokumentumok, információk felkutatása szempontjából is rendkívül fontosak, kiválóan hasznosíthatók. Az egyik az EPA, a HUMANUS és a MATARKA adatbázisok közös keresője, amelyre a Miskolci Egyetem Könyvtár, Levéltár, Múzeum pályázott – partnere az OSZK volt. Június 26-án az ehm.ek.szte.hu/ehm oldalon volt elérhető. [Erről részletes beszámoló lesz olvasható Burmeister Erzsébet tollából a 3K 2011. októberi számában – a szerk.] A másik a MOKKA–ODR közös katalógusa, amely az OSZK, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár és a Szegedi Egyetem közös eredménye, s a mokka.oszk.hu oldalról kiindulva érhető el.

Lehetővé vált, hogy elérhessük országos hatókörű könyvtárak helyismereti információit. A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára¹² a szeptember végén záruló pályázatának keretében egyebek között helytörténeti és közhasznú témákhoz biztosít online hozzáférést statisztikai évkönyvek, helységnévtárak, népszámlálási kötetek, valamint a *Statisztikai Szemle* évfolyamainak honlapjáról való eléréséhez. Az Országos Idegennyelvű Könyvtárnak¹³ június 30-án zárult le a pályázata, megújult honlapjáról a 13 hazai nemzetiség nyelvén elérhető Nemzetiségi és Etnikai Adatbázisa.

Budapesten maradva, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében¹⁴ tízezer muzeális fénykép, plakát, metszet, térkép és kép-illusztráció leírása készül el az év végéig. Itt most Erdélyi Mórnak az Erzsébet körút és a Rákóczi út sarkáról az 1910-es évek utáni időben készült fotójának részletes leírása látható, amelyen a nyolc besorolási adat alatt közölt tizenegy szabad tárgyszó példa arra, hogy a metaadatokkal való ellátás mennyi érdemi helyismereti információt nyújthat a kutatók számára. Mivel a képek digitális másolata a projektleírás szerint majd csak később – pályázatunk kívüli erőforrásból – lesz megtekinthető, ezért az illusztrációról nem tudom biztosan, hogy Erdélyi Mór fotója e (bár hasonló tárgyszavakkal lehetne ellátni)¹⁵ – de alkalmas arra, hogy elmondhassam: kiszgyereként ott a kupolás épület harmadik emeletén laktam másfél évig.

A helyismereti portálok egész megyére vonatkozó áttekintését teszi lehetővé a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet. TÁMOP-támogatással megújult honlapján *Helyismereti gyűjtemény–Kapcsolataink* menüje alatt egy kattintással elérhetőek a megye könyvtárainak helyismereti oldalai.¹⁶

A pályázati kiírás a kötelezően megvalósítandó tevékenységek közé sorolta az egységes országos lelőhely-nyilvántartás elveihez igazodó könyvtári elektronikus katalógusok kialakítását, fejlesztését megyei, kistérségi szinten. A megyei, továbbá négy városi könyvtár és egy szakkönyvtár távoli hozzáférést katalógusában lehet keresni (helyismereti információkat is) a Deák Ferenc Megyei Könyvtár *Zalai Tudástár* nevű oldalán.¹⁷ Egy másik példa: a Zsámbéki-medencében fekvő biatorbágyi és herceghalmi lakosok a *3Könyvtár* elnevezésű honlapról¹⁸ kiindulva, a biatorbágyi kistérség községi és általános iskolai könyvtárainak közös katalógusából kereshetik ki a számukra szükséges dokumentumok meglétét, és juthatnak hozzá akár helyismereti, helytörténeti dokumentumokhoz.

A könyvtári honlapokról

A könyvtári honlapok azok, amelyek meghatározzák az intézmény arculatát, meghatározzák a helyismereti szolgáltatások megítélését az internetes közösségben. Rajtuk keresztül érhetőek el a könyvtár által gyűjtött, tárolt és szolgáltatásra szánt helyismereti vonatkozású szövegek, képek, videók, bibliográfiai és információs adatbázisok. A pályázat szintén kötelezőnek írta elő a legalább kétnyelvű, interaktív honlapok, portálok kialakítását. A pályázók ennek megfelelően alakították, vagy fejlesztették honlapjukat. Elkészültek a választható nyelvi változatok, továbbá az akadálymentesített változat is, ahol a gyengénlátók számára lehetőség van a felolvasó-szoftver betöltésére, mint például itt a zalaegerszegi megyei könyvtár honlapján.¹⁹

Találón írja az abai Tanka János Nagyközségi Könyvtár a projektleírásában: „*helytörténeti gyűjteményünk online elérhetővé tétele lehetővé teszi, hogy az egész világ számára megismerhetővé váljék*”.²⁰ S ez valóban így van! Gondoljunk csak bele, hogy a mobilinternet korában bárhol elérhetővé válnak a megyére, a kistérségre, illetve a településre vonatkozó helytörténeti, helyismereti e-dokumentumok, információk, kulturális és közhasznú tartalmak.

A várpalotai Krúdy Gyula Városi Könyvtár konzorciumos pályázatának címe: „Várpalota könyvtári és információs feladatainak tudásgazdálkodásra és élethosszig tartó tanulásra összpontosító, holisztikus szemléletű átalakítása a Krúdy Gyula Városi Könyvtár koordinálásában”. Projektleírásukban szerepel a helyismereti gyűjteményük digitális dokumentumainak közzététele az interneten. S ha a honlapukon a főoldalról átlépünk a *Várpalotai Helyismereti Portál* oldalra,²¹ akkor láthatjuk, hogy milyen gazdag a kínálat: aktuális helyismereti, helytörténeti hírek, helyi vonatkozású dokumentumok elektronikus könyvtára, linkajánló, Várpalotai Wiki, fényképtár, évfordulónaptár, családtörténet. Ez utóbbi téma a jobb szélső, *Genealógiai* elnevezésű menü alatt érhető el, s a helyi családok családfáit, digitális vagy digitalizált fényképeit, iratait szeretnék összegyűjteni, azokat, amelyek közzétételére engedélyt kapnak az ajándékozótól. Az elvük ugyanis az, hogy Várpalota nemcsak az épületekből, az itt harcoló hősökől, az itt alkotó művészekből, az itt lezajlott eseményekből stb. áll, hanem a hétköznapi emberek egyedi sorsaiból is. Ezeknek a dokumentumaira is szeretnének odafigyelni, archiválni azokat, átmenteni a jövőnek, természetesen az érzékeny adatokra való tekintettel pontosan szabályozva az archiválás, felhasználás, közzététel minden körülményét.

Egy másik példa: a kaposvári Megyei és Városi Könyvtár „Somogyi Könyvtárak a képzett emberért” című projekt hattagú konzorciumának egyik tagja, a csurgói Városi Könyvtár szintén a pályázat keretében készítette el a honlapját.²² Az E-könyvtár menüjében találhatóak Csurgó és Belső-Somogy történelméhez kapcsolódó újságok, cikkek, évkönyvek, könyvek letölthető elektronikus anyaga. A *Helytörténeti adattár* menüpont alatt az elektronikus könyvtár mellett megtekinthető a digitális múzeum, megismerkedhetünk a híres csurgóiakkal, megnézhetjük a kitüntettek (részben arcképes) adatait, a helyi alkotók adatbázisát. A csurgói intézményekről, egyházakról, közszolgáltatásokról, a kereskedelmi és egyéb szolgáltatásokról, valamint a civil szervezetekről információkat kaphatunk. A közérdekű információk területén viszont a nagyhalászi Anóka Eszter Városi Könyvtár valamivel többet nyújt avval, hogy e menüpont alatt, a művelődési ház és a védőnői szolgálat között – s ezt pozitív példaként említem – a helyi szeszőfzde elérhetőségi adatait is megadja.²³

A Könyvtár 2.0 elemekről

A TÁMOP támogatásával olyan honlapokat kellett kialakítani, amelyeken a Web 2.0-ás alapelvekre épülő Könyvtár 2.0-ás, röviden csak K2-es modell²⁴ elemeit alkalmazzák. A hegymászásban járatosak tudják, hogy a Föld második legmagasabb hegycsúcsát is K2-nek nevezik, és a névazonosság talán arra is asszociáltat, hogy ez a technológia szintén ilyen virtuális technikai csúcstól kíván meghódítani. Olyant, ahol a számítógépes és hálózati technológia nemcsak az információk tárolására és visszakeresésére szolgál, de alkalmassá válik arra is, hogy az olvasók valóban felhasználóvá válva az információkat összekössék, megosszák egymással, értesüljenek az új eseményekről, változtassák és alakítsák a könyvtár webes jelenlétének tartalmát, megjelenését.²⁵

Néhány példa a K2-es elemekből!

A mezőhegyesi József Attila Általános Művelődési Központ Könyvtára honlapjáról a *Rólunk-Kapcsolat* menüben – akár megjelölve a kapcsolatfelvétel okát is – írhatunk a könyvtárosnak, aki a megadott e-mail címre válaszol majd.²⁶ A várapalotai városi könyvtár munkatársaitól a *Kérdezd a könyvtárost* ablakon kívül élőszóban a Skypon is kérhetünk helyismereti információkat.²⁷ Az orosházi Justh Zsigmond Városi Könyvtár *Könyvtárosháza* nevű blogja helyismereti vetélkedőre hív fel.²⁸ A Facebookon bejelölhetjük nekünk tetszőnek az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár helytörténeti vonatkozású könyvbemutatóját, feltölthetjük saját tizenő-falunkra, de megoszthatjuk barátainkkal az Iwiwen is.²⁹ A felhasználók hozzáadhatják tudásukat, ismereteiket, alkotásaikat a könyvtár helyismereti elektronikus gyűjteményéhez. A BékésWiki első szócikkeit a TÁMOP keretében megrendezett online helyismereti vetélkedő résztvevői hozták létre, szerkesztették meg.³⁰ A Debreceni Városi Könyvtár³¹ Helytörténeti Fotótára e-mail-hez csatolva is elfogad szkennelt vagy digitalizált családi fényképeket. A csurgói Városi Könyvtár lehetőséget nyújt helyismereti vonatkozású videók feltöltésére – de csak a regisztrált felhasználóknak. A várapalotai városi könyvtár részletes űrlapot készített arra a célra, ha valaki szeretné felhívni a figyelmüket az interneten elérhető, de

a helyismereti portáljukon még nem szereplő oktatási, kulturális és tudományos, nonprofit célra szabadon felhasználható dokumentumra. Ugyanitt lehetőség van saját helyismereti vonatkozású dokumentumunk (legyen az akár könyv, tanulmány, szakdolgozat, fénykép, videó, DVD, meghívó, plakát stb.) felajánlására a portálon való közzétételre, illetve saját mű interneten való elérhetőségének megadására. Mivel apai ágon én is várpalotai volnék, innen üzenem Palotára, hogy körülnézek otthon a családi fotóalbumban.

Természetesen nem magamból indulok ki, amikor azt javaslom, hogy mivel létezhetnek tréfás kedvű feltöltők is, az utóbbi esetekben alkalmazni kell a hagyományos dokumentumoknál is elengedhetetlen forráskritikát – tehát szükség van a moderálásra. A web szabadságát egyensúlyba kell hozni a könyvtári adatbázisok ellenőrzött szervezettségével. Az online hozzáférés így biztosíthatja a helyismereti információk magas szintű, tudományos kutatásra is alkalmas minőségét.

A pályázatok ciklusairól

A szakirodalom szerint egy projekt életciklusa a következő szakaszokra osztható:

- Programozás
- Témaelhatárolás
- Kidolgozás
- Döntés és partnerség biztosítása
- Végrehajtás
- Értékelés
 - ◆ projektzárás,
 - ◆ visszacsatolás a célokhoz,
 - ◆ együttműködések értékelése,
 - ◆ eredmények hasznosítása,
 - ◆ folytatás.³²

A folytatásról most csak annyit, hogy a pályázó könyvtárnak csatolnia kellett fenntartója nyilatkozatát arról, hogy a támogatott beruházással létrehozott kapacitásokat, szolgáltatásokat a projekt befejezését követő ötödik év végéig fenntartja és üzemelteti. Fenntartásnak minősül egyebek között az interaktív honlap legalább kéthetente történő frissítése is. De bizonyára Önök ismernek még pályázati kereteken kívül is számos lehetőséget a helyismereti tevékenység különböző területein a megkezdett út folytatására.

„...ott vagyok honn...”

Céлом a TÁMOP-3.2.4 európai uniós pályázati fejlesztések helyismereti vonatkozásainak áttekintő bemutatása volt. Nem volt alkalmam szólni minden elkészült vagy most készülő helyi Wikiről, tudástárról, e-könyvtárról, portálról, közös katalógusról. A projektciklus előbb említett legutolsó szakaszáról – a folytatásról – sincs kompetenciám szólni. Remélem, hogy az évek folyamán lesz olyan konferencia, amikor erről is hallgathatnak beszámolót. Azt tudom mondani, hogy a pro-

jektzárások után kövessék a szakirodalom által javasoltakat: a kitűzött célokat tekintve értékeljék az együttműködéseket, hasznosítsák az eredményeket és folytassák!

Hiszen az Európai Unió által támogatott TÁMOP pályázati konstrukció kimondott célja a könyvtárak élethosszig tartó tanulást segítő szolgáltatásainak és adatbázisainak, dokumentum- és információszolgáltatási rendszerének – köztük a helyismereti vonatkozásúaknak is – fejlesztése és összehangolása. Ez európai uniós, nemzeti és lokális érdek. Mert ne feledjük, hogy az Önök által gyűjtött, moderált, metaadatokkal ellátva rögzített és interaktívan közvetített helyismereti információknak több aspektusa is létezik. Amikor Petőfi Sándor az Alföldről közölt információt, nem tájékoztatott arról, hogy területe az ország 56 százaléka, hogy legmagasabb tengerszint feletti magassága 183 méter, a legalacsonyabb pedig 75 méter és hasonlók. Csak annyit mondott, hogy „*Lenn az alföld tengersík vidékin, / Ott vagyok honn, ott az én világom.*”

A helyismereti könyvtárosoknak, bibliográfusoknak úgy gondolom, hogy ezt az „ott vagyok honn” levést, ezt az otthon-érzést kell az európai uniós pályázatok – köztük kiemelten a TÁMOP-3.2.4 kódjelű pályázatok – lehetőségeinek felhasználásával is megerősíteni, továbbfejleszteni.

Ehhez kívánok Önöknek további eredményes tevékenységet!

JEGYZETEK

- 1 Az Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet. Gödöllő, 1961. szeptember 18–19. [Gépirat]. 267–268. p. Lelőhely: Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár.
- 2 http://hu.wikipedia.org/wiki/A_számitógép_története [2011-07-03]
- 3 <http://www.nfu.hu/doc/466> [2011-06-24]
- 4 <http://emir.nfu.hu> [2011-06-24]
- 5 <http://emir.nfu.hu> [2011-06-24]
- 6 http://www.nfu.hu/kozlemeny_a_tamop_3_2_4_08_1_tam [2011-06-24]]
- 7 <https://listserv.niif.hu/pipermail/hksz-l/2008-September/000466.html> [2011-06-24]
- 8 <http://emir.nfu.hu> [2011-06-24]
- 9 Ládi László: Könyvtár 2.0. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 2. sz. 16–29. p. <http://ki.oszk.hu/3k/category/17-efolyam/2008-2/> [2011-07-05]
- 10 http://epa.oszk.hu/00300/00315/00081/pdf/EPA00315_Kozgazdasz_Forum_2009_07_067-083.pdf [2011-06-24]
- 11 Bényei Miklós: A helyismereti együttműködés irányai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 6. sz. 27–34. p. – A kistérségi könyvtárak helyismereti gyűjteményeinek jövőjéről nagyon megszívlelendő gondolatokat olvashatók a 3K-ban: Fuchszné Benák Katalin: Helyismereti tevékenység a kistéleplülések könyvtáraiban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 7. sz. 20–27. p.
- 12 <http://konyvtar.ksh.hu/> [2011-06-28]
- 13 <http://opac.oik.hu> [2011-06-28]
- 14 http://www.fszek.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/budapest_gyujtemeny [2011-06-28]
- 15 Utóbb bebizonyosodott, hogy az illusztráció valóban az Erdélyi Mór által készített fotó.
- 16 http://helyismeret.ekmk.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=64&Itemid=83

- 17 <http://tudastar.dfmk.hu/z39.50> [2011_07-05]
- 18 <http://www.3konyvtar.hu/> [2011-06-28]
- 19 <http://www.dfmk.hu/?vakbarat=1> [2011-06-28]
- 20 <http://www.aba.hu/?module=news&action=getfile&fid=166617> [2011-06-25]
- 21 http://balaton.cn/krudy/?fopage=helyismereti_portal [2011-07-05]
- 22 <http://info.csurgo.hu/> [2011-06-28]
- 23 <http://konyvtar.nagyhalasz.hu/kozerdeku> [2011-06-28]
- 24 <http://blog.konyvtar.hu/k2/> [2011-06-28]
- 25 <http://krono.inaplo.hu/index.php/inter/inter-halozati-jelensegek/586-konyvtar-20> [2011-07-05]
- 26 <http://www.mezohegyesamk-konyvtar.hu/contact.php> [2011-06-26]
- 27 http://balaton.cn/krudy/?fopage=varosi_konyvtar&page=content&content_id=16 [2011-07-05]
- 28 <http://blog.justhvk.hu> [2011-06-26]
- 29 <http://www.brody.iif.hu/> [2011-06-26]
- 30 <http://bekeswiki.bmk.hu/index.php/Kezd%C5%91lap> [2011-06-27]
- 31 <http://www.dbvk.hu/> [2011-06-28]
- 32 http://penz-ugyek.shp.hu/hpc/web.php?a=penz-ugyek&o=projektterv_kidolgozasa_rNz9 [2011-06-24]

A könyvtárak jövője: trendek, elképzelések, álmok

2010-ben ünnepelte 15. születésnapját a Magyar Elektronikus Könyvtár. Az alapítókön kívül valószínűleg nem sokan képzeltek, hogy a MEK ilyen hosszú időn át megmarad, s mára több mint nyolcezer állomány-nyal bír majd. Hosszú út volt ideáig eljutni...

Előzmények

Talán nem is hinnénk, milyen régre nyúlnak vissza az első kezdeményezések. *„Az elektronikus könyvtár eszméje nem az Internet megjelenéséhez kötődik, csirája már megtalálható Vannevar Bush 1945-ben publikált »memexének« leírásában. Konceptiója egy gépesített, határtalan kapacitású, könyveket, cikkeket, személyes jegyzeteket, fotókat tartalmazó magániratsomó és könyvtár, amely felhasználója számára gyors asszociatív alapú keresést biztosít.”*¹ A szakirodalom tehát már bőven az internet megjelenése előtt kitalálta a maga „elektronikus könyvtárát”. Nekünk, kései utódoknak már természetesnek hat, hogy az interneten információt, dokumentumokat keresünk, ám ideáig eljutni nem volt egyszerű.

Az első igazi kezdeményezésre 1971-ig kellett várni. Az akkor elindított Gutenberg projekt célja volt, hogy a szerzői jog által nem korlátozott műveket összesítse, és ebből egy elektronikus gyűjteményt hozzon létre. Ez a projekt egyébként a mai napig működőképes. Napjainkra közel 50 Gbyte adatot gyűjtöttek össze általa.

A következő nagy lépésre az 1990-es évek elején került sor, amikor sorban indultak a különböző projektek. Olyanok, mint az 1990–1994 között működő CORE projekt, amelynek keretében az Amerikai Kémiai Társaság *„által publikált folyóiratok beszkenelt adatbázisát kezdték építeni”*². Ehhez hasonló volt az 1991–1995 között fennállt TULIP projekt is. A gyűjtemény *„43 műszaki és természettudományos folyóirat beszkenelt oldalait, képeit és bibliográfiai adatait”*³ tartalmazta. Kiemelendő még az angliai Elektronikus Könyvtári Projekt, amely 1994-ben indult útjára, és a megnövekedett felsőoktatási, valamint szakkönyvtári igényeket próbálta kielégíteni.

Ennyi nemzetközi történeti előzmény – számos egyéb kezdeményezést és programot nem említve – után kanyarodjunk vissza a magyarországi szolgáltatásokhoz, hisz’ itthon is vannak komoly történeti kezdemények.

Először a már említett MEK a soros. 1994-ben három úttörő: Kokas Károly, Drótos László és Moldován István rájött arra, hogyha a magyar „ugaron”, illetve interneten itt-ott feltűnő, majd eltűnő elektronikus szövegeket elérhetőségük idegesítő bizonytalansága miatt biztonságos módon akarják megőrizni és hozzáférhetővé ten-

ni, akkor ez csak intézményesített formában lehetséges. Így született meg a MEK gondolata. „*Intézményként pedig egy évezredes típust éltetek tovább: a könyvtárat, amely ugyanakkor egy nem jelentéktelen változásra utaló jelzővel gazdagodott, lett belőle elektronikus könyvtár.*”⁴ A Magyar Elektronikus Könyvtár tudományos, oktatási és kulturális célokra egyaránt alkalmas digitális dokumentumokat gyűjt, archivál és szolgáltat ingyenesen az interneten. A MEK-ben szinte minden szakterületről találhatunk digitális dokumentumot. Nagyon változatos műfajokban kereshetünk: regények, versek, szakkönyvek, tanulmányok, lexikonok, szótárak, sőt kisebb mennyiségben kották, térképek és festmények között kereshetünk. Elérése: <http://mek.oszk.hu>

1997-ben alapították a Neumann-ház Kht-t. Az Oktatási Minisztérium azzal a céllal hozta létre, „*hogy az egyre növekvő számban digitalizált vagy digitális formában születő dokumentumok nemzeti közgyűjteményeként*”⁵ szolgáljon. A Neumann-ház célja „*a nemzeti digitális adatvagyon elérésének minél szélesebb körű biztosítása, a tartalompiac kialakulásának ösztönzése.*”⁶ Elképzelésük szerint az államilag gyűjtött, kezelt adatvagyonot mindenképp meg kell osztani a felhasználókkal, mivel ők azok, „*akik tudássá formálják az adatokat, új tudást, értelmezéseket vagy vállalkozásokat hoznak létre ezekből.*”⁷ A Neumann-ház fejlesztéseivel olyan egységes tartalom-infrastruktúrát épít, amely segít a „*tudás megosztásában, aggregálásában, a tartalmak elérésében, visszakeresésében, újrahasznosításában.*”⁸ Elérése: <http://www.neumann-haz.hu>.

Következő „állomásunk” a Nemzeti Digitális Adattár (NDA) program, amelyet 2003-ban indítottak útjára. Célja a magyar nyelvű vagy magyar vonatkozású, digitális és interneten keresztül hozzáférhető kulturális és közcélú tartalmak központi regisztrálása, illetve ennek révén az ágazati szervezetek – könyvtárak, múzeumok, levéltárak – digitalizálási munkájának, koordinációjának támogatása. Az NDA a közszféra adatvagyonának elérését hivatott szolgálni. „*A program sikerének kulcsa az NDA programjához önkéntesen csatlakozó partnerintézményekkel való együttműködés és a felhasználói igények minél magasabb színvonalú kiszolgálása. A magyar nyelvű kulturális és egyéb közérdekű online tartalmak minél szélesebb körű elérhetősége érdekében az NDA biztosítja az ehhez szükséges infrastruktúrát: egyfelől adatbázist (katalógust) épít a partnerintézmények elektronikus dokumentumait a nemzetközi szabványoknak megfelelően leíró adatokból, másfelől szabadon hozzáférhető keresőt működtet az adatbázisban való kereséshez, harmadrészt biztosítja az ehhez szükséges műszaki hátteret. Az NDA a fejlesztés legújabb szakaszában a közösségi tartalomfejlesztést támogató eszközöket kínálja a digitális archívum építéshez.*”⁹ Elérése: <http://www.nda.hu>.

További fontos szereplő a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) a keretében létrehozott Digitális Irodalmi Akadémia. A DIA 1998 tavaszán jött létre, ötletgazdája Török András volt, a Nemzeti Kulturális Alap akkori vezetője. A DIA feladatának tekinti a legújabb kori és kortárs magyar irodalom kiemelkedő alkotásainak gyűjtését s mintegy „*átmentését a mai digitális korbá*”¹⁰. A DIA a magyar szépirodók – elérhető – teljes életművéből épít magyar nyelvű, online olvasható digitális könyvtárat. „*A közönség számára nyújtott internetes szolgáltatás tartalmát hiteles, minőségi szö-*

vegek alkotják. A kortárs irodalom egyre bővülő köre, egységes adatbázisban, ingyenesen érhető el és ismerhető meg a világ bármely pontján.”¹¹ Elérése: <http://www.pim.hu>

Az adatok, a trendek azt jelzik, hogy egyre inkább előtérbe kerül az audiovizuális tartalom. Ezen az úton indult el a NAVA, vagyis a Nemzeti Audiovizuális Archívum. A NAVA a magyar nemzeti műsorszolgáltatói kötelezpéldány-archívum, amely jellegénél fogva audiovizuális tartalmakat gyűjt. Gyűjtőkörébe tartoznak az országos földfelszíni terjesztésű televíziók és rádiók magyar gyártású vagy magyar vonatkozású műsorai. „A NAVA ezenkívül befogad helyi műsorszolgáltatói vagy bármilyen egyéb audiovizuális tartalmú archívumokat feldolgozási vagy tárolási célból, ezzel is segítve az audiovizuális tartalmak, mint a kulturális örökség részeinek megőrzését. A NAVA olyan az elektronikus műsorok számára, mint az Országos Széchényi Könyvtár a nyomtatott kiadványok vagy a Magyar Nemzeti Filmarchívum a magyar filmek számára.”¹² A NAVA archívuma szabadon kereshető, egyes gyűjteményei – azok, amelyeket szerzői jogi törvények védenek – csak az ún. NAVA-pontokon tekinthetők meg. Elérése: <http://www.nava.hu/>

Iránymutató szolgáltatás még az OSZKDK – vagyis az OSZK Digitális Könyvtára – is, ahová az elektronikus úton is kiadott műveket lehet beszolgáltatni. Az OSZKDK a legtöbb elektronikus könyvtártól eltérően virtuális könyvtár, amelyben ugyanúgy kereshetünk vagy böngészhetünk, mint egy fizikailag is létező könyvtárban, azzal a különbséggel, hogy a kiszemelt olvasnivalót akár egy kattintással, rögtön meg is nézhetjük. „Az OSZKDK célja, hogy áttörve a hagyományos könyvtárak korlátait, akár több ezer olvasónak egyszerre, gyorsan, pontosan, személyre szabottan nyújtsa azt a kényelmet, amit csak egy digitális könyvtár adhat meg.”¹³ Elérése: <http://www.oszkhu/oszk-dk>

A könyvtárak előtt álló lehetőségek

XXI. századi informatikus könyvtárosként úgy vélem, az elektronikus könyvtárak ügyét a trendek és a különböző kezdeményezések egyaránt az interneten képzelik el. Ezt az irányvonalat erősíti Czeglédi László 2007-es, TMT-ben megjelent cikke is, amely szerint úgynevezett e-learning könyvtárakat kell létrehozni. Ezek az elektronikus könyvtárak – bár a cikk ezt a fogalmat külön kezeli – olyan szervezett tanulási környezetet ágyaznának a virtuális tanulási környezetbe, „amelynek magját egy részben web-alapú digitális tárház”¹⁴ képezné. Ez a fajta e-könyvtár az oktatási–tanulási tevékenységhez jól kereshető, könnyen hozzáférhető elektronikus tanulási forrásokat és szemléltető anyagokat biztosítana, továbbá segítséget nyújtana a „tananyagkészítéshez és -fejlesztéshez, külső források eléréséhez, valamint a tanulók és oktatók kutatómunkájával kapcsolatos igények kielégítéséhez.”¹⁵ Az e-learning könyvtár olyan szolgáltatási rendszer lehetne, amelynek „állandó szereplői a tanulók, az oktatók, a könyvtárosok, valamint információs és kommunikációs technológiai szakemberek”¹⁶.

Roberta A. Stevens, az American Library Association elnöke „külön kiemelte a közösségi oldalak használatát, melyek óriási lehetőségeket kínálnak a könyvtár-

raknak. *Úgy gondolja, egy kiváló saját könyvtári weblap elkészítése az alapja a közösségi felületeknek.*¹⁷ Ő is az interneten keresztül szervezné a könyvtári közösséget, az internetet újfajta megjelenési felületként használna és talán ki is használna.

Király Péter szerint: *„újra kell definiálni a könyvtár szerepét magát (...), a könyvtár alapvető célja, hogy információt juttasson a felhasználókhoz. (...) Helyileg egyre kevésbé a könyvtár lesz az a hely, ahol az olvasókat ki kell szolgálni, hanem például a virtuális tér. A könyvtár épületének szerepe is újragondolásra szorul.*¹⁸

A fentebbi idézetek alapján elmondható: a magyar és külföldi szakemberek egyaránt leginkább az interneten, virtuális térként képzelik el a jövő elektronikus könyvtárait. Na, de mi a helyzet a hagyományos közkönyvtárakkal? A könyvtártudomány milyen utakon képzei el a jövő közkönyvtárait?

Ungváry Rudolf és Vajda Erik szerint nem lehet egyértelmű jóslásokba bocsátkozni a könyvtárak jövőjéről. Szerintük a hagyományos könyvtárak sem tűnnek – tűnhetnek – el, mivel a „*könyvtári funkció abban áll, hogy az e célra rendelt intézmény tudomást szerezzen a dokumentumok létéről, ezeket megszerezze, tárolja, és azok rendelkezésére bocsássa, akiknek a dokumentumra (az abban foglalt információkra) szüksége/igénye van.*”¹⁹ Mondhat akárki akármit, ez a megfogalmazás mindenképp helytálló. Változhat a könyvtárak típusa, hívhatjuk a könyvtárost információs szakembernek, de a köz- és elektronikus könyvtárak funkciója nemigen fog megváltozni. Ki fog bővülni sokféle szolgáltatással, de az információszolgáltató szerepe változatlan marad.

Koltay Tibor 2007-ben megjelent e-könyvében egy kicsit másképp gondolkodik. *„A könyvtári szolgáltatások leghagyományosabb, ezért mindnyájunk számára legismertebb formája a papírtechnológiára épül. Ezt nevezzük papírkönyvtárnak.*”²⁰ Koltay négy alapvető problémáját találta a papírkönyvtáraknak. Az első szerint a papír alapú dokumentumok szigorúan helyhez kötöttek. A dokumentumnak és használójának ugyanott kell lennie ugyanabban az időben. Második probléma: a papírdokumentumok egy példányát egyszerre csak egy ember használhatja. Harmadik gond: a papír alapú dokumentumok másolatai éppoly helyhez kötöttek, mint az eredeti példány. És végül a negyedik felvetés szerint a papír rugalmatlan dokumentum, egy szakkönyv akár már a kiadása pillanatában is elavultnak számíthat. Egy könyv első kiadása és az újraszerkesztett változata közt jó esetben hónapok, rosszabb esetben akár évek is eltelhetnek. Ezeket a problémákat minden könyvtárba járó olvasó átérezhette már. Épp ezért a helyzeten valahogy változtatni kell. Ehhez sajnos, nem elégséges a minél nagyobb példányszám beszerzése.

Visszatérek Ungváry Rudolf és Vajda Erik írásához, amely szerint *„a hagyományos dokumentumok vélhetően még hosszú ideig tartó tömeges túlélése mellett az elektronikus információkat vagy azokat is használó olvasó is rászorul a könyvtár, a könyvtáros és a könyvtári információkeresés gyakorlatában létrehozott eszközeinek segítségére. A hálózati információk használatát azok közlői és közvetítői igyekeznek egyebek között az azonosítást és az információkeresést szolgáló – könyvtári hagyományoktól nem független – eszközök fejlesztésével segíteni. Ezért is, és et-*

től függetlenül is a jövő könyvtárosának segítségét (aki mind saját könyvtári terében, mind a »kibertérben« otthonosan mozog) a jövő információhasználója, olvasója sem nélkülözheti.”²¹ Ez még akkor is igaz, ha a felhasználók profi szinten használják a netes információs rendszereket, hiszen egy „átlag” állampolgár nem tud egész nap a gép előtt ülni, míg meg nem találja a számára legrelevánsabb információt. A jövő könyvtárosai azonban pont ezt a munkát fogják – vagy már most is ezt teszik – végezni.

Mihalik Laura 2009-es, TMT-ben megjelent cikke²² meglehetősen elrugaszkozik a hagyományos és papíralapú könyvtáraktól; szerinte a jövő könyvtára kihasználja majd a VR (virtual reality) lehetőségeit. Az ő elképzelése szerint a jövő könyvtára elektronikus lenne, eltűnnének a polcok és a falak, illetve csak képletesen, egy programban létezne.

A 3D technológiát használva a felhasználók építhetnék fel a saját könyvtárakat, ők rendezhetnék be bútorokkal, sőt ők dönthetnének az állományról, a gyűjtőköréről is. E technika lehetségessé tenné rég lerombolt, elpusztult könyvtárak újraképzését a virtuális térben, mondjuk, az alexandriai könyvtárét.

Ez az elképzelés eléggé merész, noha van benne ráció. Ám, amíg nem lesz képes az emberiség Start Trek szintű hologramok létrehozására, addig egy többkilós ketyerével a fejünkön nem igazán lesz érdemes VR-könyvtárakról beszélni.

Pedig épp a XIX. század végén, XX. század elején kapott új életre a monumentális, grandiózus architektúrájú könyvtárépítészet. Elég csak a Harvard Egyetem vagy Boston város könyvtárára gondolni. Ám nem kell messzire utaznunk, ha gyönyörű könyvtárépületeket akarunk látni, elég csak az OSZK épületére gondolni a budai várban vagy az ELTE impozáns központi könyvtárára.

Az IFLA Journal 34. évfolyamának 3. számában a következőket olvashatjuk: „a történelem egyes szakaszaiban megvalósuló könyvtárak elsősorban a dokumentumokon hordozott információ megőrzését és megszervezését szolgálták. A könyvtárak fontossága a régi kultúrákban nagy és mély benyomást keltő épületekben nyilvánult meg. A 19. és a 20. század fordulóján Carnegie jóvoltából Angliában és az USA-ban már a közkönyvtárak is meglehetősen nagy és tekintélyes épületeket kaptak, ráadásul a városok központjában. A 20. század derekán néhány évtizedig szerényebb épületek jelentek meg, a század végén azonban egy sor nagyszerű nemzeti és közkönyvtár épült, ami újabb vitákat váltott ki. A felek egyrészt egyszerűbb, de több épületre szavaztak, másrészt azonban az új dokumentumokkal és új szolgáltatásokkal indokolták a könyvtári épületek növekedését.”²³

Ma pedig újabb változások tanúi lehetünk. A digitalizálás és a virtualizálás színpadán sokan már temetik a hajdan nagy népszerűségnek örvendő közkönyvtárakat. Míg mások történelmi műemlékeként látják korunk könyvtárait. Megint mások egyfajta hibrid könyvtárban gondolkodnak. A hibrid vagy komplex könyvtár a „hagyományos dokumentumállomány és az egyre növekvő digitális formában használható tartalmak szerves szimbiózisa. Épület is, amely bármely tartalom helybeni és egyre inkább távoli elérésű használatát rendkívül magas szintű hozzáadott értékkel kiegészítve biztosítja. Még pontosabban, a komplex könyvtár a hagyományos vagy új épületében tovább működő olyan osztott információs rendszer, amely mind ha-

gyománys, mind változatos elektronikus dokumentumait tekintve biztonságos tárolást, a felhasználónak pedig kényelmes, és hatékony hozzáférést tesz lehetővé a legfejlettebb digitális technológiákkal és adatátviteli hálózatokkal támogatott könyvtári folyamatok révén.”²⁴ Ilyen komplex könyvtárat hoztak létre például Szegeden, a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának új épületében. De említhetném a Nyíregyházi Főiskola Központi Könyvtár és Információ Szolgáltató Központját is.

A jövő könyvtára avagy elektronikus közkönyvtár

Ahogy eddig olvashattuk, kétféle úton képzelik el a jövő könyvtárait: vagy elektronikus könyvtárként, megszüntetve a falakat és a polcokat, vagy pedig komplex, közösségformáló könyvtárként. Mindkét változat esetében történtek már lépések az „új” alapok lerakása felé.

Ugyan fiatal vagyok – de hát mindig ránk, fiatalokra hivatkoznak, mint arra a nemzedékre, amely végképp új utakra tereli a könyvtárosságot –, de szívemen viselem a könyvtárszakma jövőjét, épp ezért szeretném megosztani Önökkel egy ötletem.

Új típusú könyvtárként meg kellene próbálni elszakadni a hagyományos könyvtári felfogástól, és a társadalom tagjai által a könyvtárakról alkotott hagyományos elképzelésektől. Az elektronikus könyvtáraknak nem muszáj csakis az interneten megjelenniük, a közkönyvtáraknak pedig nem szükségszerű megmaradniuk a jelenlegi könyvet gyűjtők, programot szervezők, szakinformációt nyújtók felfogás mellett. Nyílt, látványos elektronikus közkönyvtárként – e-közkönyvtár – össze kell gyűrni a két könyvtári út előnyeit. S közben szabad utat kell nyitni az információáramlás és a szórakozás előtt. Elképzelésem szerint a jövő könyvtárában kizárólag elektronikus dokumentumok – e-könyvek, mp3, ogg zenefájlok, DVD filmek, PC- és konzoljáték – lennének, eltűnnének a robosztus, nagy teret igénylő polcok, és helyüket elfoglalnák a kényelmes fotelek, kanapék, babzsákok, virágok, szobanövények. A könyvtárban helyet kapna egy kávézó–teázó részleg, ami szintén segítené a könnyed ellazulást, miközben a kívánt tartalmat nem a szemfárasztó monitorokon olvasná, vagy helyhez kötött számítógépen hallgatná, nézné, hanem könnyedén, könnyű, kézben is fogható e-book olvasókon. A PC- és konzoljátékokhoz a könyvtár biztosítaná a hardvert is, ezzel is fokozva a könyvtár szórakoztató, közösségformáló lehetőségeit. Az olvasó, játékos, zenebarát tehát azért térne be az e-közkönyvtárba, mert szórakozni akar, jó társaságban akar lenni, játszani akar a barátjaival, és ehhez meglesz minden feltétel.

Sok kérdést felvet az ötletem, amire remélem, választ ad majd az idő.

Összegzésképpen

Poprády Géza a Könyvtárosok kézikönyve 5. kötetében egy egész fejezetet szentelt a könyvtári trendeknek. A következőket olvashatjuk például. /Mark Y. Herring 2001-ben ezt mondta: „*az e-könyvek vásárlói körében végzett felmérés szerint több mint 80 százalékuk mondta, hogy szívesebben vásárolna papír könyvet a világhá-*

lón, mint hogy olvassák ezeket az interneten. Közel ezer évnyi írott és nyomtatott olvasmány folyik ereinkben, és ez nem fog egykönnyen megváltozni az eljövendő hetvenöt évben."²⁵

Kíváncsi vagyok, vajon a South Carolina-i Winthrop University Könyvtári Szolgáltatásokkal foglalkozó dékánja mai is így vélekedik-e erről a kérdésről? Hiszen az „*Amazon webáruház 2010-ben már több elektronikus könyvet adott el, mint hagyományos papír alapút.*”²⁶ Igaz, 2001-ben még nem volt Kindle és az e-Ink (e-tinta) technológiai is csupán gyerekcipőit koptatta.

Vagy álljon itt egy másik állítás. „*Próbáljon valaki egy e-könyv olvasót több mint fél óráig nézni! A legjobb esetben is fejfájás és a szem túlerőltetése az eredmény. (...) Továbbmenve, egy olvasókészülék 200–2000 dollárba kerül. Minél olcsóbb, annál rosszabb a szemnek.*”²⁷

Megint csak igaz, hogy 2001-ben még nem volt Kindle, az Amazon nem fektült rá ennyire erősen az e-könyv népszerűsítésére. Ám nem szabad átsiklani a tények fölött. Ma egy e-Ink technológiával működő, 16 fokozatú szűrkeszínárnyalattal bíró e-könyv olvasót akár 114 – plusz postaköltség – dollárért is megkaphatunk. Amellett, hogy kicsi (190×123×8,5 mm), több ezer könyv „ráfér”, és egy feltöltéssel több tízezer lapozást tehetünk meg. Sőt, akár zenét is hallgathatunk vele. Az „elektronikus papír” előnye ráadásul ugyanaz, mint a könyvé. Először is nem használ háttérvilágítást, ami miatt kevésbé káros az ember szemének. A napfény sem zavar olvasáskor, oldalról is tisztán lehet látni. A hátránya az oldal frissítésének relatív lassúsága, ami miatt mozgó képek megjelenítésére nem alkalmas. Dehát nem is filmet akarunk rajta nézni.

Nem hiszem, hogy bárki számított volna itthon a maihoz hasonló változásokra, mondjuk, a rendszerváltozás idején, 1990 táján. Ma már a könyvtári szolgáltatások túlnyomó többsége igénybe veszi – sőt alapvető szükségletének tekinti – a számítógépet. Gondoljunk az integrált könyvtári rendszerekre, a szaktájékoztatásra elektronikus adatbázisokból. Ennél fogva szinte lehetetlen előre jelezni, mit fog hozni a jövő. Aligha lehet megjósolni húsz év távlatában is, nemhogy hetvenöt év tekintetében.

Egyértelmű tendencia, hogy a jelenlegi könyvtárak látogatottsága csökken. Az elektronikus vagy virtuális könyvtárak pedig nem termelnek olyan látogatottságot, ami túlzott bizakodásra adhatna okot. Ha meg akarjuk állítani a látogatók számának csökkenését, radikális változásokra van szükség. A könyvtárak szerepe, funkciói sokat fognak változni a jövőben. Nem tudhatjuk, mit hoz a holnap. De nyugodtak lehetünk; nem lesz unalmas!

JEGYZETEK

1 Borbinha, J. L. B.–Delgado, J. C. M.: Az elektronikus könyvtárak hálózata. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 1997. 9. szám. (Ford. Lengyel Mónika). 351–354. p.

2 Uo.

3 Uo.

- 4 Mader Béla: Köszöntő. Elhangzott: „MEK 15 éves találkozó” című rendezvényen. Budapest, 2010. május 14. – URL – http://mek.oszk.hu/~joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=115
- 5 Forrás: <http://www.neumann-haz.hu/hu/bemutakozas/a-neumann-tortenete> [2011-05-19]
- 6 Forrás: <http://www.neumann-haz.hu/hu/bemutakozas/kuldetes> [2011-05-19]
- 7 Forrás: <http://www.neumann-haz.hu/hu/bemutakozas/kuldetes> [2011-05-19]
- 8 Forrás: <http://www.neumann-haz.hu/hu/bemutakozas/kuldetes> [2011-05-19]
- 9 Forrás: <http://www.neumann-haz.hu/hu/projektek/nda> [2011-05-19]
- 10 Forrás: <http://www.pim.hu/object.d2def7d9-ed1f-41ed-8985-9723898fac21.ivy> – az Akadémia-őről [2011-05-20]
- 11 Forrás: <http://www.pim.hu/object.d2def7d9-ed1f-41ed-8985-9723898fac21.ivy> – az Akadémia-őről [2011-05-20]
- 12 Forrás: http://www.bibl.u-szeged.hu/oktatas/inf_alapismeretek/akadalymentes_verzio/e_konyvtarak2010.htm – f pont, a NAVA [2011-05-20]
- 13 Forrás: <http://oszkdk.oszk.hu/help/hu/3> [2011-05-23]
- 14 Czeglédi László: E-learning könyvtár: a fogalom és a megvalósítás. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2007. 8. sz. 353–358. p. – URL: http://mt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4766&issue_id=485
- 15 Uo.
- 16 Uo.
- 17 Roberta A. Stevens: 21st Century Libraries: The Challenges and Opportunities – 21. századi könyvtárak. Kihívások és lehetőségek. Elhangzott: az MKE vendége az ALA – American Library Association – elnöke rendezvényen. Országos Széchényi Könyvtár. Budapest, 2011. május 16.
- 18 Király Péter: A könyvtárak jövője, a jövő könyvtárai. Elhangzott: Networkshop 2011 – a NIIF program 20. országos konferenciáján. Kaposvári Egyetem, Kaposvár, 2011. április 26.
- 19 Ungváry Rudolf–Vajda Erik: Könyvtári információkeresés. Bp. Typotex Kft, 2002. – URL: <http://www.tankonyvtar.hu/konyvtartudomany/konyvtari-080905-13> [2011-05-24] – A könyvtári funkció és jövője fejezet.
- 20 Koltay Tibor: Virtuális, elektronikus, digitális: elméleti ismeretek a 21. század könyvtárához. Bp. Typotex Kft, 2007. – URL: <http://www.tankonyvtar.hu/konyvtartudomany/virtualis-elektronikus-080906-30> [2011-05-24]. – 7.1-es fejezet, a papírkönyvtártól az elektronikus könyvtárig vezető út.
- 21 Ungváry Rudolf–Vajda Erik: i. m. – URL: <http://www.tankonyvtar.hu/konyvtartudomany/konyvtari-080905-13> [2011-05-24]
- 22 Mihalik Laura: Virtuális valóság – virtuális könyvtár. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2009. 11–12. sz. 515–519. p.
- 23 Shoham, Snunith–Yablunka, Israela: Monumental library buildings in the internet era: the future of public libraries – Monumentális könyvtári épületek az internet korában: a köz-könyvtárak jövője. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2009. 3. szám (ford. Papp István) 143–146. p.
- 24 Mader Béla: Miért kellett és miért kell? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2010. 4. sz. 135–146. p.
- 25 In: Könyvtárosok kézikönyve. 5. kötet. Bp. Osiris, 2001. 21. p.
- 26 In: Amazon Media Room News Releases. URL: <http://phx.corporate-ir.net/phoenix.zhtml?c=176060&p=irol-newsArticle&ID=1565581&highlight=> [2011-05-31]
- 27 In: Könyvtárosok kézikönyve. 5. kötet. Bp. Osiris, 2001. 30. p.

Páll Zoltán

„Guglizni” és/vagy olvasni

Közismert, hogy korunk információs környezetét döntő mértékben meghatározza az információkeresésnek az a módja, amely a Google használatához fűződik.

Az alábbi írás gerincét Ethan Hawkey gondolatai¹ adják. Szerinte a digitális világban helye van a pusztai információk keresésének, amelyet a Google-keresések testesítenek meg, ugyanakkor szükség van a gondolkodást előtérbe állító olvasásra is.

Az információ kezelésével kapcsolatos nagyszabású víziók az idő előrehaladásával a felhasználó helyett egyre inkább a technológiákat állították középpontba. Az első vízió Henry Wheatley² nevéhez fűződik, aki Nagy-Britanniában megalapította az Index Society nevű intézményt, amelynek fő célja egy betűrendes index (a *General Index*) elkészítése volt, ez nemcsak a könyvek, hanem az egyes könyvoldalak tartalmát lett volna hivatott feltárni. Vannevar Bush sokak által és sokat idézett elképzelése és a Memex már éppen ezt a betűrendes elvet veti el. A harmadik elképzelés John Battelle nevéhez fűződik (akinek *Keress!* című könyve magyarul is olvasható³). Battelle szerint a tökéletes keresést olyan algoritmusok kifejlesztésével lehetne elérni, amelyek meg sem kérdeznék, mire gondoltunk kérdésünk feltevésekor, így pontos választ tudnának adni az olyan kérdésekre is, mint *Hol van a gyerekem? vagy Mi a halhatatlanság?*

Battelle víziója kiteljesíti azt a folyamatot, amely Wheatley elgondolásával indult meg. Nem csak arról van szó ugyanis, hogy a tárgyszavakat a kulcsszavak váltják fel. Ez a folyamat azt is mutatja, hogy a tudás fogalmának értelmezése is megváltozott. A könyvtári katalógusok egész könyvekhez irányították az olvasót, a General Index már a könyvoldalak, a Memex a képernyők felé irányította volna tekintetünket, Battelle pedig elválasztja a tárgyat a tudástól, így a keresés egyszerűen és abszolút módon válaszolja meg a felhasználó egzakt keresőkérdését, kihagyva a perifériára eső eredményeket.

A digitális keresési formátumok azonban olyan összetettek lehetnek, hogy a felhasználók a navigálásra fókuszálnak, nem pedig arra, hogy a jelentést nyerjenek ki a szavak és mondatok szintjén. A felhasználók ráadásul gyengén értik információs igényeiket. Ezen kívül nehézséget okoz nekik, hogy a nyelvhasználatukat a keresőeszközök nyelvéhez igazítsák. Nem is ismerik kellően ezeket az eszközöket, továbbá nem képesek a keresési eredmények nyomán kapott forrásokat elérni. Úgy is mondhatnánk, hogy a felhasználók sokkal inkább arra figyelnek, hogy az információ a képernyőre kerüljön, mintsem az agyukba.

Az intellektuális munkával készülő katalógusok segítenek abban, hogy a tárgyszavakban felismerjük a tudás folytonosságát, a „guglizás” lehetővé teszi, hogy több tartalommal és gyorsabban böngésszünk. A kettő között, félúton számos keresési opció van, amely az emberi megértés és a digitális lehetőségek különböző szintjeit kombinálják egymással. Ebben a térben mozoghatunk szükségleteinknek, igényeinknek megfelelően, ahelyett, hogy egyszerűen bízunk a mindenható

Google-ban. Ehhez azonban fel kell ismernünk, hogy nekünk kell megzaboloznunk a technológiát, mielőtt az „szelídít meg” minket.⁴

Amikor erről szólunk, óvakodnunk kell attól, hogy a szélesőségek csapdájába essünk. Indokolt ugyanis, hogy fellépjünk a kultúra védelmében, viszont nem múzeumban őrzött, rezervátumba való kultúrára van szükségünk. Nem szabad a kultúra védelmében valamiféle szent háborút indítanunk a globalizáció által kialakított szellemi környezet ellen. Nincs ugyanis értelme az olyan elfogult elemzéseknek, amelyek nem vesznek tudomást a realitásról, tehát a jogos aggodalmak kapcsán a felületesen radikális kritikai attitűdjét veszik fel, a sértett és a peremre szorult, azaz agresszív kisebbség ellenállását képviselve.⁵

A modern technológiáktól, így a digitális információkereséstől való túlzott függés az információ dekódolónak társadalmát hozhatja létre. E társadalom tagjainak az a téves érzete, hogy tudnak valamit, eltéríti őket mélyebb intellektuális potenciáljuk kifejlesztésétől. Különbség van ugyanis a dekódolás és az elmélyült olvasás (deep reading) között. Az előbbi nem jelent megértést. Csupán a „tartalom tényeinek” megismerését teszi lehetővé számunkra. Az elmélyült olvasás viszont hozzásegít ahhoz, hogy megértsük az iróniát, a metaforákat és a szövegben kifejezett vagy rejtetten különböző nézőpontokat. Az elmélyült olvasás tehát gondolkodási képességeinket fejleszti.⁶

Ne legyenek persze illúzióink. A legkisebb erőfeszítés elve közismeret. Tudjuk, hogy többek között az információkeresésben is érvényesül. Sokan még azt az információt is elfogadják, amelyről tudják, hogy rossz minőségű, kevésbé megbízható, ha könnyen elérhető és egyszerűen használható.⁷

A „guglizáshoz” jól illeszkedik az a tény, hogy a modern kor high-tech felhasználóit folyamatosan a részleges figyelem jellemzi, ami azt okozza, hogy mindent szemmel tartanak, miközben semmire sem figyelnek oda.⁸ Ez a jelenség a *multitasking*, azaz a figyelem megosztása, több párhuzamos tevékenység végrehajtása, főként számítógépen. A multitasking valójában rendkívül nehezen megvalósítható, hiszen agyunk nincs erre felkészítve. Inkább divatos frázisról, marketing-fogásról van szó. Végül is valamire fókuszálnunk kell, ha azt akarjuk, hogy a dolgok megvalósuljanak és feladatainkat ellássuk.⁹ A multitasking kapcsán Frank Gilbreth amerikai különc feltalálót példájából is tanulhatunk. Ő a XX. század fordulóján felfedezte, hogy 44 másodpercet tud megtakarítani, ha reggelenként két borotvát használ egyszerre. Ezt a gyakorlatát aztán feladta, mivel napi két percet kellett áldoznia arra, hogy sebes arcát tapasztokkal rendbe tegye... Érdemes felidézni Lord Chesterfield, fiának az 1740-es években írt levelét is, amelyben azt olvashatjuk, hogy egy nap alatt mindenre jut idő, ha egyszerre egy dolgot csinálunk, viszont egy egész év sem elég, ha egyidejűleg két tevékenységet végzünk egyszerre. Mindez intelligencia kérdése, mivel meg kell szerezni azt a képességet, hogy figyelmünk irányát megváltoztassuk és – tágabb értelemben – értékítéleteket hozunk arról, hogy mi érdemes figyelmünkre.¹⁰ Azt is meg kell tanulnunk, hogy mikor célzerű egyik alkalmazásról a másikra váltva felületesen figyelünk, és mikor kell figyelmüket egyetlen dologra összpontosítanunk.¹¹

* * *

JEGYZETEK

- 1 Hawkey, E.: Where's Walden?: Searching, Googling, Reading, and Living in the Digital Age. = *New Knowledge Environments*, Vol. 1, No 1, 2009, <http://journals.uvic.ca/index.php/INKE/article/view/155/163> [2011-05-26]
- 2 Wheatleyről néhány adattal szolgál a következő írás: Pogányné Rózsa Gabriella: Klas August Linderfelt és „eklektikus” katalogizálási szabályzata. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2003. 9. sz., 30–42. p.
- 3 Battelle, John: Keres! Hogyan alakítja át kultúránkat, üzleti életünket a Google és az internetes keresés Budapest, HVG, 2006 280 p. (Az eredeti 2005-ben jelent meg.)
- 4 Hawkey, i. m.
- 5 György Péter: *Digitális éden*. Budapest, Magvető, 1998. 371 p.
- 6 Hawkey i. m.
- 7 Bates, M.: Toward an Integrated Model of Information Seeking and Searching. = *New Review of Information Behaviour Research*, Vol. 3, 2002, 1–15. p.
- 8 Small, G.–Vorgan, G. *iBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind*. New York, HarperCollins, 2008.
- 9 Devilee, B. Towards improvement of information literacy in the digital era through useful and meaningful educational programs. If you can't find it on Google, it does not exist?, 2008. 17th annual BOBCATSSS symposium <http://eprints.rclis.org/handle/10760/12944> [2011-05-26.]
- 10 Rosen, Ch. (2008): The Myth of Multitasking. = *New Atlantis*. Vol. 20, 105–110. p. <http://www.thenewatlantis.com/publications/the-myth-of-multitasking> [2011-05-26.]
- 11 Rheingold, H.: Attention, and Other 21st-Century Social Media Literacies. = *EDUCAUSE Review*, Vol. 45, No. 5, 2010, 14–24. p.

Koltay Tibor

A játék helye a könyvtárban

Természetesen e cikk szerzője nem arra szeretne praktikus tanácsokat adni, hogy a játékoknak a polcon avagy az asztalon van-e a legjobb helyük, vagy, hogy a játéknak – mint kiegészítő eszköznek – milyen mértékben van szerepe a már meglévő könyvtári gyakorlatban, hanem arra szeretne rávilágítani egy évek óta sikeresen működő példa tapasztalataira támaszkodva, hogy a játéknak nemcsak kiegészítő, hanem *önálló tevékenységformaként* is van létjogosultsága a könyvtár életében. Szeretném bemutatni, hogyan segítheti az olvasóvá nevelést, valamint – ilyen formában – miként illeszthető a könyvtári szolgáltatások körébe.

Hosszú idő óta elfogadott gondolat, hogy az olvasóvá nevelést nem lehet elég korán elkezdni, már gyermekkorban le kell fektetni az alapjait. Az olvasási szokások kialakulását leginkább a szülők iskolázottsága és kulturális szokásai, valamint a család szociális helyzete befolyásolja. A felnőttek olvasási szokásai megváltoztak, az olvasás gyakorisága és kedveltsége csökkent, valamint az a tény, hogy ma már a legtöbb információhoz otthonról, az interneten keresztül is könnyen hozzáférhetünk, nagymértékben befolyásolja az emberek könyvtárba járási szokásait.

A gyermekek tanulási folyamatai közül az egyik legfontosabb a példakövetés. A gyermek azt teszi, azt tanulja és azt a példát követi, amit a szüleitől lát. Nagy Attila olvasásszociológus, a Magyar Olvasás Társaság tiszteletbeli elnöke egy kerekasztal-beszélgetés alkalmával elmondta, hogy „*az olvasni tudás több generáción keresztül öröklődő minták eredményeként áll össze. Az, hogy a gyerek milyen hamar tanul meg olvasni, és kíváncsi lesz-e arra, hogy az iskolában mit tesznek elé, az ott-honi minták és példák sorozatából áll össze*”.* Ha a szülők nem járnak könyvtárba, keveset vagy egyáltalán nem olvasnak otthon, akkor a gyermek nagy valószínűség szerint ugyanezekkel a mintákkal megegyező szokásokat alakít ki, hiszen a szülői példamutatás nem ösztönzi az olvasásra, a könyvek szeretetére és a könyvtárba járásra. Ezek után felmerül a kérdés, vajon melyik az a korosztály, amelyiket olvasóvá kell „nevelni”: a gyermek vagy a felnőtt?

Természetesen nem kérdés, hogy ilyen tekintetben az elsődleges célcsoportot a gyerekek alkotják, viszont az olvasóvá nevelésük csak akkor lehet igazán eredményes, ha azt minél fiatalabb életkorban kezdjük el, és a szülőket is bevonjuk, aktív részeseivé tesszük ennek a folyamatnak. Ez volt az oka annak, hogy a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár vezetése 2005-ben egy új részleg, új szolgáltatás elindítását határozta el. Közel egyéves előkészítő munka után 2006 októberében könyvtárunkban megnyitotta kapuit a gyermekek és a játékos kedvű felnőttek előtt a *Csiritanya-Játéktár*.

A Csiritanya-Játéktár egy könyvtári környezetben egyedülálló szervezettségű játszóhely, amely ilyen formában az országban máshol nem található. Természe-

* Az olvasóvá nevelés problémái az ezredfordulón – Kerekasztal-beszélgetés. = Új Pedagógiai Szemle. 2000. július–augusztus (<http://www.ofi.hu/tudastar/olvasova-neveles>)

sen a legtöbb gyermekkönyvtárban vannak játékok, néhol egy-egy kisebb elkülönített teret is berendeznek játéksaroknak. A nyíregyházi példa azonban egészen más. Ez teljesen különálló helyiség, amely funkciójában nem keveredik más könyvtári szolgáltatásokkal, a játéknak mint különálló és önálló tevékenységformának ad helyet. Joggal felmerülhet a kérdés, vajon miért fontos, vagy miért érdeke egy könyvtárnak, hogy a játéknak ilyen önálló formában biztosítson teret, hiszen manapság annak is örülhet, ha egyre szűkösebb anyagi forrásai arra elegendőek, hogy az alapszolgáltatásait megfelelő szinten tudja működtetni.

A Játéktár létrehozásának legfőbb célja az olvasóvá nevelés elősegítése volt. Már korábban is említettem azt a köztudott elvet, hogy az olvasóvá nevelést nem lehet elég korán elkezdni. Puskás Gyöngyi egyik írásában azt olvashatjuk, hogy „*az olvasóvá nevelés már a születés előtt 9 hónappal megkezdődik*”. Nagy Attila olvasásszociológus ekként beszél erről: „*Vizsgálatok bizonyítják, hogy hat-hét hónapos áldott állapotban lévő kismamák kapcsolatba tudnak lépni a gyerekekkel úgy, hogy a hasukra teszik a kezüket, beszélnek hozzá, és ilyenkor a gyerek az anyja keze alá tartja a fejét. Az anyának a terhesség alatti érzelmi és intellektuális állapota hat a gyerek későbbi érzelmi, intellektuális fejlődésére, iskolai teljesítményére.*”** Ebből is láthatjuk, hogy nem elég az olvasóvá nevelést nagycsoportos óvodás gyermekeknél elkezdni, jóval korábbi időszakra is ki kell terjeszteni, és erős alapokat letenni, amire aztán építezni lehet. Ebben az életkorban viszont a gyermekek még nem tudnak olvasni, tehát azon a tevékenységformán keresztül kell rájuk hatni, amely az ő életkorukra jellemző. Ez pedig nem más, mint a játék.

A gyermekkor legfőbb tevékenységi formája a játék. Sőt, annál sokkal több. A pszichológia a játékot – hétéves kor alatt – életmódnak, viselkedésmódnak, elsődleges életkategóriának tekinti, és nem csupán egyetlen tevékenységnek a többi között. Hiszen a gyermek ezen keresztül ismerkedik meg az őt körülvevő világgal, a világban működő folyamatokkal, szabályokkal. Gyermekkorban tehát *a tanulás legfőbb közege a játék*. A gyermek a játék segítségével különböző szerepeket és funkciókat gyakorol; megszabadul konfliktusaitól, kellemetlen érzései egy részétől, a kellemes élményeit újraéli, ha ismételtlen eljártssza, utánozza a felnőtteket és a többi gyermeket; megismeri környezetét; fokozza beszédkedvét és -készségét, fejleszti személyiségét, önállósodik, megtanul megfigyelni, problémákat megoldani, szituációnak megfelelően viselkedni, elgondolásait megvalósítani, alkalmazkodni és megszerzi a tanuláshoz szükséges ismereteket, jártasságokat, készségeket és képességeket. Azt is mondhatjuk, hogy a gyermeket a játéktevékenység készíti fel az iskolára. Ezért olyan fontos kérdés, hogy a gyermek milyen játékkal játszik, milyen környezetben és hogyan teszi mindezt.

De mielőtt – fejlesztő pedagógus lévén – túlságosan belemerülnék a játék pszichológiai hátterének és fontosságának ecsetelésébe, térjünk vissza oda, hogy maga a játék miként segítheti az olvasóvá nevelést egy könyvtár életében. Természetesen indirekt módon. Az olvasóvá nevelés nem csupán abból áll, hogy különböző módszerekkel próbáljuk megszerettetni a gyermekekkel az olvasást, megismertetjük őket a könyvek szépségével és hasznosságával. Ez – a mai „internetes” és tömegkommunikációs eszközökkel telezsúfolt világban, amikor egy átlagos családnak már nem csak egy televíziója van otthon – nem elég. Rá kell venni őket, hogy

** Uo.

felálljanak a székükből, elmozduljanak a képernyő elől, és bejöjjenek a könyvtárba. Erre pedig a legalkalmasabb egy olyan játszóház, mint a Csiriptanya-Játéktár, amely az egész családot aktivizálhatja.

Az olyan kisgyermekes családokban, ahol a szülő rendszeres könyvtárhasználó, nem újdonság a gyermekek számára, hogy esetleg elkísérik édesanyjukat vagy édesapjukat a könyvtárba. Hogy ezt milyen gyakorisággal teszik, és esetenként mennyi időt töltenek el ott, az természetesen változó. De vannak olyan családok, ahol a szülők nem járnak könyvtárba, ilyenkor gyakran előfordul, hogy a gyermek egyáltalán nem, vagy csupán majd nagycsoportos óvodásként, esetleg csak iskolásként jut el a könyvtárba. Mondanom sem kell, ennek hatása még csak nem is hasonlítható ahhoz, amikor a gyermek már kisgyermek-, vagy akár baba korától rendszeresen látogatja a könyvtárat. Maga a Csiriptanya-Játéktár, valamint az általa nyújtott lehetőségek és programok becsalogatják a könyvtárba azokat a családokat is, akik egyébként nem könyvtárhasználók. A gyermekek már korán megismerkednek a könyvtárral, hozzászoknak ahhoz, hogy rendszeresen látogassák, és folyamatosan könyves környezet veszi őket körül. Ahogy a gyermek növekszik, felébred kíváncsisága a könyvtár egyéb részlegei iránt is, és egy bizonyos életkor után a Játéktárból „egyenes út vezet” a gyermekkönyvtárba. De az ilyen játszóház nem csak a gyermekekre gyakorol hatást, hiszen a gyermekek sosem egyedül érkeznek, szüleik, nagyszüleik, testvéreik, más rokonaik kísérik őket. Az elmúlt négy és fél év alatt több olyan családdal találkoztunk, akik előzőleg nem jártak könyvtárba, mostanra viszont nemcsak a Játéktárat látogatják rendszeresen, hanem aktív könyvtárhasználóvá is váltak. És nemcsak a szülők, hanem néhol a nagyszülők is.

De a sok elméleti kérdés után ismerkedjünk meg egy kicsit a Csiriptanya-Játéktárral, annak működésével és az itt folyó munkával.

A Játéktár egy izgalmas, játékokkal teli birodalom, ahol mindenki jól érezheti magát, a fő célcsoport azonban a 6-7 hónapos kortól a 10-12 éves korig terjedő életkor. A Csiriptanya jellegét tekintve teljes mértékben eltér a városban található más játszóházaktól. A Játéktárban kizárólag természetes alapanyagból készült fejlesztő játékok találhatók, egy részük egyedi, játékkészítők által megálmodott és kivitelezett darab.

A Csiriptanya-Játéktár az épület adta lehetőségeket kihasználva egy kétszintes, galériás helyiségben helyezkedik el, ami önmagában is az otthonosság érzését kelti az ide érkezőben. Az alsó szinten egy iroda található, ahol a foglalkozásokat előkészítő „műhelymunkának” ad teret, maga a játéktér pedig a közel 70 négyzetméteres galérián terül el. A játszóház kialakítása igazodik a gyermekek életkori sajátosságaihoz, a színek, anyagok és formák kínálta változatosság valóban minden érzékszervre hatással van, ami a gyermekek készségeinek, képességeinek fejlődésében alapvető fontosságú. A dekoráció elkészítésében a helyi Művészeti Szakközépiskola díszlettervező szakos diákjai voltak segítségünkre. Maga a játéktér három részre tagolódik, egy tágasabb rész ad helyet a konstrukciós játékok használatának, valamint a nagyobb teret kívánó mozgások gyakorlásának. Beljebb indulva eljuthatunk a mesesarokhoz, amelynek egyik sarkában áll a plafonig érő mesefa, ennek törzsébe beülhetnek a gyerekek. Jó színhely ez a mesefoglalkozásokhoz és egyéb, nem nagy mozgással járó játékokhoz. A harmadik rész a kreatív sarok, ahol óvodás székek és asztalok találhatók, itt zajlanak a kézműves foglalkozások, és itt van lehetőségük a gyermekeknek mindenféle kreatív tevékenységet folytatni.

A Csiriptanya-Játéktár az intézményen belül szervezetileg a tájékoztatási osztályhoz, ezen belül a gyermekrészleghez tartozik. Szorosan együttműködünk a gyermekkönyvtárral, mindenben segítjük egymás munkáját. Esetenként, bizonyos alkalmak kapcsán közös programokat, közös foglalkozásokat, foglalkozás-sorozatokat szervezünk.

A Csiriptanya működésének egyik legfontosabb jellemzője, hogy használata, valamint az általa nyújtott szolgáltatások igénybevétele, beleértve ebbe a kézműves foglalkozásokat is, teljesen díjtalan. 2011. április 1-jéig nem kellett beiratkozott olvasónak lennie annak, aki igénybe vette szolgáltatásainkat, ezzel is próbáltuk inspirálni az egyébként nem könyvtárhasználó családokat is. Ezen időponttól azonban a Játéktár csupán olvasójegy felmutatásával vehető igénybe. Tapasztalataink azt mutatták, hogy eddig csupán azokat a gyermekeket írtatták be szüleik, akik már igénybe vették a gyermekkönyvtár szolgáltatásait, a fiatalabbakat nem, holott ők is rendszeres könyvtárba járók, némelyik baba kora óta. Így a statisztikai adatok pontossága, valamint az olvasók „számonkérhetősége” érdekében hasznosnak találtuk ezt a feltevélt bevezetni. Természetesen a gyermekeknek kell beiratkozott olvasónak lenniük, hiszen ők veszik igénybe a Játéktár szolgáltatásait, a szülők kísérőként vannak jelen. Így megmarad a használat díjmentessége, hiszen 16 éves korig a gyermekeknek ingyenes a beiratkozás a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárba. Arra vonatkozóan, hogy ezen új szabály tükrében hogyan változik a beiratkozott gyermekek száma, legkorábban egy év múlva fogunk tudni pontos adatokkal szolgálni.

A Csiriptanya-Játéktár életének és foglalkozásainak szervezése szempontjából az egyik elsődleges szempont, hogy nemcsak a gyermekekre koncentrálunk, hanem az egész családnak kínáljuk programjainkat. Rendszeresen szervezünk olyan foglalkozásokat a családok számára, amelyek nagyszerű lehetőségeket kínálnak a gyermekeknek és a szülőknek a közös játékokra, kézműveskedésre, mint például zenés játszóházak, kreatív foglalkozások, valamint egyéb rendezvények, mint farsangi multság, betlehemes játék, játékvásár és egyéb vidám programok. Nyáron két héten keresztül kreatív foglalkoztató tábort szoktunk szervezni a gyermekeknek, ami rendkívül nagy népszerűségnek örvend; van olyan gyermek, aki eddig minden évben részt vett rajta.

A Játéktár az évek során igazi családi, baráti találkozóhellyé is vált. Programjainkkal, a Játéktár nyújtotta lehetőségekkel próbáljuk elősegíteni, hogy a gyermekek és szüleik több időt tölthessenek együtt vidám hangulatban. Természetesen az sem elhanyagolható szempont, hogy esetleg amíg a gyermek játszik vagy valamilyen foglalkozáson vesz részt, addig a szülő nyugodtan igénybe veheti a könyvtár kínálta egyéb szolgáltatásokat, és ez idő alatt gyermekét jó helyen tudhatja.

A 2007 őszen indított „Nagy olvashow” című átfogó olvasásnépszerűsítő program egyik kiemelten fontos célcsoportja a bölcsődés korosztály volt. A program célja az, hogy a gyermekeket már a korai életszakaszban a könyvtár felé terelgesük. Ezt a kezdeményezést intézményünk hosszú távú feladatának tekintti, ezért több olyan programot is indított, amely ezt a korosztályt célozza meg. A Csiriptanya-Játéktár nagyszerű helyszín az ilyen jellegű eseményekhez, mivel páratlanul ingergazdag környezetet nyújt a gyermekek számára a bőséges játéklehetőségekkel. Ezen programokon az 1–3 éves gyermekek szüleikkel közösen énekelnek, zenélnak, táncolnak. Valamennyi dal, mondóka játékos mozgással párosul, így a gyermekek természetes mozgásigényének is teret biztosítunk játékos formában.

Könyvtárunk e kezdeményezését örömmel fogadják más intézmények is, amelyek az adott célcsoporttal foglalkoznak. Folyamatos kapcsolatot tartunk a város bölcsődéivel, ahol nagy lelkesedéssel fogadják a kicsiknek szóló programjainkat, a babaolvasó naplókat. Felvettük a kapcsolatot a Városi Védőnői Hálózattal, velük szeretnénk a jövőben szorosabb együttműködést kialakítani.

A babaolvasó program népszerűsítése érdekében minden lehetőséget meg kell ragadni. A városunkban található Jósa András Oktató Kórház vezetésének beegyezésével a Szülészeti–Nőgyógyászati osztályon az újdonsült kismamák a kórház elhagyása előtt egy általunk összeállított „Babaolvasó” csomagot kapnak, amelyben található egy könyvtárba *Hívogató*, egy *Babaolvasó Napló*, egy *Babaolvasójegy* és természetesen egy részletes tájékoztató a Csiriptanya-Játéktárról, valamint az általunk kínált programokról, foglalkozási lehetőségekről.

A közelmúltban indítottuk útjára legújabb kezdeményezésünket, amely szerint minden frissen beiratkozott 0-tól 3 éves korú gyermekről fénykép készül gyermekkönyvtári vagy játéktári környezetben. Ezekből a fotókból tablót állítunk össze, amely digitális formában megjelenik a könyvtár honlapján, kézzelfogható papírkép-változatban pedig valamelyik gyermekrésztelen lesz kiállítva, hogy minden látogató megtekinthesse.

Szintén néhány hete rendezünk intézményünkben *Kerekítő* foglalkozásokat, ezeken a szülők és a gyerekek játékos, kötetlen formában ismerkedhetnek meg a magyar népzene hangzásvilágával. A *Kerekítő Ölbeli Játékklub* legjellemzőbb vonása, hogy fontos szerepet kapnak az ölbeli játékok, tehát azok a játékformák, amelyeket még a beszélni sem tudó gyerekekkel is játszhatunk. A *Kerekítő* foglalkozások célja a népi eredetű, ma is közkedvelt ölbeli játékok, mondókák, altatók, népdalok olyan szintű megismertetése és megtanítása a szülőknek, hogy azokat ne csak a foglalkozásokon, hanem otthon, a mindennapi életben is alkalmazni tudják.

Az olvasókkal történő kapcsolattartás, a látogatók megfelelő, széles körű tájékoztatása a programokról rendszerint nehézséget okoz egy intézmény életében. Nem hagyatkozhatunk csupán arra, hogy a honlapon, illetve plakátokon, szórólapon a könyvtár szolgáltatói terében megjelennek az információk az adott eseményekről. A programjaink iránt érdeklődő szülők részére hírlevelet indítottunk e-mail formájában, ebben minden eseményről, hírről, információról részletes tájékoztatást kapnak. Ez a megoldás sikeresnek bizonyult; jelenleg közel kétszáz hírlevelet küldünk ki minden alkalommal.

Természetesen a Csiriptanya-Játéktár nemcsak az egyéni látogatókat várja szeretettel, hanem az iskolai osztályokat, óvodai vagy más gyermekcsoportokat is játékos, mese- vagy kézműves foglalkozásra. Minden iskolai félév elején – személyesen vagy postai úton – eljuttatjuk az oktatási intézményekhez az adott félévre vonatkozó témajánlatunkat, amelyben az időszak foglalkozásairól kapnak tájékoztatást. Ezek a foglalkozások bizonyos időintervallumon belül vehetők igénybe, hiszen mindig valamilyen ünnephez, jeles naphoz kapcsolódnak. Továbbá az év bármely szakában kínálunk más témájú, konkrét időszakhoz nem kötött kézműves foglalkozásokat. Ezek a foglalkozások komplex jellegűek, az első részben mindig van egy rövid ráhangoló és ismeretközlő rész, ezt követi a kézműves munka, amely után sosem maradhat el a szabad játék. A csoportok átlagosan egy-egy alkalommal 90 percet töltenek el nálunk.

A Játéktár szolgáltatásai közé tartozik még a játékkölcsönzés is. Ez a lehetőség csekélyebb számú olvasót vonz, mint a játszóház használata. Ennek oka egyrészt a

kölcsönözhető játékok szerényebb választéka, másrészt az, hogy a játékkölcsönzés nem díjmentes szolgáltatás, ennek igénybevételekor az olvasónak kezelési költséget kell fizetnie. Terveink között szerepel a kölcsönözhető játékok kínálatának szélesítése, de egyelőre anyagi lehetőségeink ezt nem teszik lehetővé. Ha valamilyen forráshoz jutunk, akkor is előbbséget élvez az elhasználandó helyben használható játékok cseréje, javítása, valamint új játékok beszerzése.

A Csiriptanya-Játéktár rendkívül nagy népszerűségnek örvend a látogatók körében, ezt statisztikai adatok is bizonyítják. Az elmúlt négy és fél évre visszatekintve elmondhatjuk, hogy átlagosan évente 6900 fő látogat el hozzánk, ennek körülbelül a fele egyéni látogató, a másik felét pedig az iskolás, óvodás csoportok alkotják. Évente átlagosan 200 csoportos foglalkozást tartunk, bár ennél sokkal többre mutatkozna igény mind az oktatási intézmények, mind az egyéni látogatók részéről. Sajnos, sem a személyi, sem az anyagi lehetőségeink nem teszik lehetővé, hogy ezeknek az igényeknek jelen pillanatban teljes mértékben eleget tegyünk.

A gyermekek olvasóvá és aktív könyvtárhasználóvá nevelése nagyon szép, de napról-napra nehezebb feladat. A mértéktelen tévénézés és internethasználat hatására a gyermekek egyre távolabb kerülnek a könyvtől, leszoknak az olvasásról. Megfigyelhető, hogy ennek hatására sajnos, beszédkészségük is csökken, szókincsük szegényedik, képzelőerejük beszűkül, emocionális érzékenységüket elveszítik. Minden eszközt meg kell ragadnunk, hogy felébresszük olvasási kedvüket, megszerettessük velük a könyveket és a könyvtárba járást. Egy elhivatott könyvtárnak nem elegendő, ha csupán az olvasói számát növeli, hiszen az „csak” statisztikai adat. Aktív könyvtárhasználókká kell nevelni a fiatalokat is.

A Csiriptanya-Játéktárhoz hasonló kezdeményezés nagyszerű próbálkozás arra, hogy a gyermekekben felébresszük a kíváncsiságot a könyvtár iránt, és minél fiatalabb korban hozzászokjanak a könyvtárba járáshoz. Soha ne felejtjük el, hogy a gyermekek alkotják a jövő generációját (az olvasókéét is), és bármilyen fejlődést szeretnénk elérni, mindent az ő korosztályuknál kell kezdeni.

Vareha Beáta

„Értő olvasás” vetélkedő a fői Városi Könyvtárban

*„Minden olvasmány egy magot hagy hátra,
amely kicstrázik”*

(Jules Renard)

*„Olvasás szeretet nélkül, a tudomány alázat
nélkül, a kultúra szív nélkül –
ezek talán a legnagyobb bűnök a lélek ellen.”*

(Hermann Hesse)

Mi, könyvtárosok folyton azon törjük a fejünket, hogyan tudunk egyre több olvasót becsábítani a könyvtárba, a már olvasókat hogyan tudjuk rávenni, hogy fajsúlyosabb könyveket is olvassanak, illetve kiemelt feladatunknak tekintjük az olvasás megszerettetését a gyermekekkel.

A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretén belül meghirdetett „Tudásdepo-Expressz” *A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében* című pályázata révén mi is intenzívebben foglalkoztunk a tanulók olvasási és könyvtárhasználati szokásaival.

A pályázat szakmai előkészítéseként kérdőíves felmérést végeztünk négy fői általános iskolában, ahol 170 gyermeket kérdeztünk meg a fenti témával kapcsolatban. A felmérésben résztvevők közül 80 gyermek alsó tagozatos (3. osztályos), és 90 felső tagozatos (6. osztályos) volt.

Az alsó tagozatosok válaszai alapján a következőket állapítottuk meg: többnyire ajándékba kapják a könyveket vagy vásárolják. Könyvtárba legtöbben közülük kölcsönzési céllal mennek; másodsorban tanulni, iskolai feladathoz kutatni, segítséget kérni. A számítógép, az internet már szinte egyáltalán nem vonzza őket a könyvtárba, ez nyilvánvalóan abból adódik, hogy egyre többen rendelkeznek otthon számítógéppel és internet-hozzáféréssel. Igen sokan válaszolták azt, hogy szöveget olvasmányaikról beszélgetni, ez is azt mutatja, hogy számukra még sokkal inkább élmény az olvasás (vagy ha felolvasnak nekik), mint a tinédzsereknek. A legtöbben ritkán járnak könyvtárba, illetve magas azoknak a száma is, akik megelégszenek az iskolai könyvtár szolgáltatásaival, csak oda járnak. Többségük rendszeresen olvas, havonta legalább egy könyvet. A „Miért olvasol?” kérdésre adott válaszok is azt mutatják, hogy a többség számára az olvasás öröm és nem kötelesség. Kedvenc írók közt a győztes: Petőfi Sándor, őt követi a sorban Móra Ferenc, Lázár Ervin, Nógrádi Gábor és Nógrádi Gergely. Legtöbben a *Vukot* jelölték meg kedvenc olvasmányuknak; *Harry Potter*, *Micimackó* és *Süsü* egyformán népszerű a gyerekek körében. Bár olvasmányaikat szerencsére még nem annyira a divat

diktálja, példaképeket már gyakran e szerint választják (pl. Hannah Montana, de azért szerencsére Mátyás királyt még nem tudta legyőzni).

A felső tagozatosok válaszainak értelmében: legtöbben az internet segítségével jutnak információkhoz, ezen kívül sokan még a felnőtteket jelölték meg információforrásként. Könyvet már kevesebben használnak információhoz való hozzájutásra. Könyvet ők is inkább ajándékba kapnak, kevesebben jutnak hozzá a könyvtáron keresztül. E korosztály tagjai már kevésbé mennek kölcsönzés céljából könyvtárba, a többség iskolai feladathoz veszi igénybe a könyvtári szolgáltatásokat. A felsősök közül is elég sokan szoktak beszélgetni olvasmányaikról. A legnépszerűbb folyóirat köztük a *Bravo* és az *IM*. Többségük ritkán jár könyvtárba, évente egy-két alkalommal. A számítógép, az internet a tanulásban is elsődleges információforrás a tankönyvön kívül, de sokan veszik igénybe a szótárak, lexikonok segítségét is. Elsősorban történelem és irodalom órán kapnak olyan feladatot, amihez a könyvtár segítségét kell igénybe venniük. Sokan állítják közülük, hogy időhiány miatt olvasnak keveset. Szomorú, hogy közülük sokan soha nem voltak könyvtári tagok, bár szerencsére azért többen vannak, akik valaha azok voltak vagy jelenleg is tagok valamely könyvtárban. A többség örömmel olvas, de az alsósoknál nagyobb arányban olvasnak azért, mert muszáj (kötelező olvasmányok). Kedvenc magyar íróik: elsősorban Lázár Ervin, öt követi Arany János, Gárdonyi Géza és Petőfi Sándor. Kedvenc külföldi írója a nagy többségnek nincs, akiknek van, azok esetében Erich Kästner és Stephanie Meyer a listavezető. Kedvenc regényt a többség nem jelölt meg, aki igen, az a Stephanie Meyer-regényekért rajong elsősorban. Többségüknek nincsen példaképe olvasmányaikból, néhányan egyöntetűen azt válaszolták, hogy van példaképük, de nem nevezték meg az illetőt. Ezután jön a sorban néhány Harry Potter-szereplő.

Megállapítható, hogy az alsó tagozatos gyermekekre még jóval nagyobb hatást gyakorol a szülői, pedagógusi minta, mint felső tagozatban. A megkérdezett harmadikos gyerekek olvasmányélményei még zömében a klasszikus népmesékhez, kötelező olvasmányokhoz kötődnek. Az, hogy milyen sokféle kedvenc olvasmányt (főként mesét) jelöltek meg, azt mutatja, hogy elsősorban otthonról, feltehetően a szülőktől hallott mesék élnek elevenen bennük. Ha ez az élmény az iskolához kötődne, jóval egységesebb válaszok érkeztek volna. A felső tagozatosokra már sokkal inkább jellemző, hogy a divatos és a kötelező olvasmányokat részesítik előnyben, ez pedig két dolgot jelent: azért olvasnak, mert kötelező, és nem önként. Az önként választott olvasmányok pedig – mint említettem – a divatos, az utóbbi évek agyonreklámozott „filmforgatókönyvei”-ből kerülnek ki, és sokkal kevésbé olvasnak igényes szépirodalmat alsó tagozatos társaikhoz képest.

A nyertes TÁMOP-3.2.4-1/09/KMR „Tudásdepo-Expressz” a „*Fóti Városi Könyvtár elektronikus katalógusának, honlapjának kialakítása, az általános iskolás korosztály olvasáskultúrájának, könyvtárhasználati szokásainak fejlesztése*” című projektünkkel 19 075 814 forintot nyertünk.

Az egyéves projekt – amely 2010. szeptember 25-étől 2011. szeptember 24-éig tart – fontos célkitűzései:

I. Könyvtári szolgáltatások fejlesztése,

- Többnyelvű interaktív könyvtári honlap
- Elektronikus katalógus
- Könyvtárosok továbbképzése
- Könyvtári prospektus kiadása

II. Az olvasáskultúra fejlesztését, a könyvtári szolgáltatások népszerűsítését célzó helyi programok lebonyolítása

A projekt kiemelt célcsoportja az iskolás korosztály. A részükre tervezett programok:

- 10 író-olvasó- találkozó
- háromfordulós értő-olvasás vetélkedő
- háromfordulós helytörténeti pályázat
(Célja a hagyományok ápolása, valamint épített és természeti értékeink [Fóti Somlyó természetvédelmi területet] megismerése, védelme.)
- havi két alkalommal rendezett családi szombatok

A fenti pályázat segítségével szerveztük meg az iskolák közötti értő olvasás vetélkedőt.

A három fordulóból álló vetélkedőn a gyerekek iskolai csapatban, korcsoportonként (2., 3., 4., 5–6., 7–8. osztályosok és középiskolások) versenyeztek.

Az iskolák az alsó tagozatosoknál évfolyamonként egy-egy 5 fős, a felsősöknél korcsoportonként kétszer 4 fős, a középiskolák pedig két 5 fős csapatot indíthattak.

Mindhárom fordulóban a csapatok kaptak egy-egy feladatlapot, amelyet hallás alapján, közösen oldottak meg, illetve a néma olvasáshoz kapcsolódó feladatlapot egyénileg töltötték ki, de elért pontjaik a csapat összpontszámához adódtak.

Mivel ebben a vetélkedőben nem válogatás nélkül vettek részt a tanulók, vagyis joggal feltételezhettük, hogy az érdeklődőbb, jobban olvasó gyerekeket neveztek be az iskolák, így a három forduló során fokozatosan nehezítettük a feladatokat. Egyrészt a kapott szöveg *műfaja alapján*, ezért az első fordulóban a magyar szépirodalom prózai műveiből válogattunk; a második fordulóban főként a verses műfajok részletei alapján kellett megoldani a feladatokat; a harmadik fordulóban a tudomány különböző ágaiból válogattunk ismeretterjesztő szövegrészleteket. Másrészt a *hallás alapján* történő szövegértésnél a felső tagozatosok és a középiskolások esetében az első fordulóban megismételtük a szöveget, a második fordulóban már csak a legnehezebb részleteket hallhatták kétszer, a harmadik fordulóban viszont minden felolvasott szöveg csak egyszer hangzott el.

A *feladatok mennyiségét* viszont valamennyi korcsoportnál fokozatosan emeltük.

A *vetélkedő idejét* minden alkalommal, minden csoportnak kettéosztottuk. Így 20-20 perc állt rendelkezésre a hallás alapján történő csapat-feladatlap megoldására, és az egyéni munkára is, amelyhez mindenki külön feladatlapot kapott. A két munkával töltött idő között pár perces szünetet tartottunk az alsó tagozatosoknál.

A *szövegrészletek válogatásánál* figyelembe vettük a korcsoportok érdeklődését, így a második és harmadik osztályosoknak elsősorban meséket, meseregényeket, verses meséket, illetve rövid verseket, mondókákat, a negyedik, ötödik, hatodik osztályosoknak ifjúsági regényekből, a nagyobbaknak pedig a felnőttek irodalmából is válogattunk.

Az ismeretterjesztő irodalomból az alsó tagozatosok elsősorban az állatokról, a környezetvédelemről, környezetismertről kaptak feladatokat, míg a felső tagozatosoknak és a középiskolásoknak a különböző tudományágakból válogattunk: történelem, biológia, fizika stb., de kaptak etikai, kommunikációs és illetlenül kapcsolatos feladatokat is.

A szerzők kiválasztásánál figyelembe vettük, hogy az adott korcsoportban kikről tanulnak, de igyekeztünk olyan műveket keresni, amelyek nincsenek benne a tananyagban, hogy a szövegek ne legyenek nagyon ismertek.

„Az olvasás az emberi tanulás legfontosabb eszköze, lényege a szöveg megértése, tulajdonképpen párbeszéd a szerző és az olvasó között. A szöveg megértésének hierarchiája van, azaz az egész megértéséhez mindig szükséges a kisebb egységek, úgy, mint a szavak, mondatok, mondattömbök, bekezdések, fejezetek megértése.

Az olvasás / megértés fokozatai:

- **Szó szerinti megértés:** ismeretlen szavak megértése, szöveg elismétlése saját szavainkkal - mi a fő gondolat?
- **Értelmező olvasás:** „sorok közti olvasás”, ok-okozati viszonyok feltárása, elemzés
- **Kritikai olvasás:** szöveg értékelése, saját vélemény, gondolatok hozzáfűzése”

(Hatékony olvasás, dinamikus olvasás, szövegértés – Internet)

A fenti meghatározás értelmében a feladatok kiválasztásánál figyeltünk arra, hogy minden feladatlapban legyen tartalmi, logikai összefüggéseket vizsgáló és a részleteket megfigyelő kérdés is, illetve a nagyobbak saját véleményét is alkothassanak.

A feladatfajták összeállításánál törekedtünk a változatosságra, az igaz-hamis, a feleletválasztásos, a felsorolásos, az egymáshoz rendeléses feladattípusokon kívül helyet kaptak az egyszavas, az egy-két mondatos, a pár mondatos válaszok mellett alsó tagozatban a rajzos feladatok, felső tagozatban pedig a keresztrejtvények.

A szókincs vizsgálata, illetve fejlesztése érdekében mindhárom fordulóban volt szómagyarázat, így sorra vettük a köznyelvben használatos idegen szavakat, szleng kifejezéseket, valamint azokat a régi, illetve népi kifejezéseket, amelyeket szerintünk illik ismerni.

Könyvtárosként figyeltünk arra, hogy a csapatok minden fordulóban kapjanak könyvtári feladatot is – gyakorolva például a lexikonokban való keresést.

Íme két feladat példaként (Az első feladatot 3., a másodikat az 5-6. osztályos korcsoport kapta):

Találós kérdés

Egyszer mentem Kisasszondra,
jött szemben egy úr,
meg hét asszonyka.

Mindegyiknél hét kicsi kaska,
minden kasban hét kicsi macska,
mindegyiknek hét kicsi kölyke,
farkuk, lábuk kunkori, görbe.

Kaska, macska, görbe kölyke
És az úr meg hét asszonyka:

Hányan mentek Kisasszondra?.....

Egy nagyszerű foka ráfordult a rákra:

– Ne haladjon hátra,
hisz nem jut előbbre soha,
kinek vissza van az oda.

Ám a ráknak, mi tagadás,
visszásnak tűnt ez a tanács.
Azt értette belőle,
szégyenszemre hátráljon meg előre.

De kevéssel előbb úgy gondolta aztán,
más kárát tanulná meg a saját hasznán,
hogyha maga mögött egy célt is kiszabva,
előregázolna hátra az iszapba.

Viszont azt is tudta a nyomorult pára,
az ilyesmi nem megy úgy holnapról mára,
és hogy ne hagyja a drága időt veszni,
elhatározta, már tegnap el is kezdi

1. Húzd alá azokat a sorokat, amelyek nem a térben, hanem az időben való visszafelé haladást fejezik ki!
2. Megfogadta végül a rák a foka tanácsát? Melyik mondatból derül ki ez számodra?

A feladatlapok szerkesztésénél figyeltünk azok *esztétikai alakjára*. Igyekezünk minél több, témához illő, színes illusztrációval szebbé, figyelemfelkeltőbbé tenni azokat. A betűk fajtájának és nagyságának kiválasztásánál ügyeltünk rá, hogy a szöveg könnyen olvasható, vegyes tipográfiájú legyen, a betűk nagysága a kisebbeknek általában 14 pontos, a nagyoknak pedig 12 pontnál kisebb ne legyen. Minden osztály más színű borítót kapott, amely végigkísérte az évfolyamokat az összes fordulón.

A három fordulót havonta rendeztük meg, mindig keddi napon, ugyanolyan időbeosztással. Egy-egy forduló után kifüggesztettük az eredményeket a könyvtárban, illetve megküldtük minden iskolának, így a pedagógusok és a gyerekek is figyelemmel kísérhették a vetélkedő állását.

Az értő olvasás vetélkedőn négy általános iskola és két középiskola 24 csapatának 159 diákja versenyzett egymással.

A háromtagú zsűri végig figyelemmel kísérte a vetélkedő menetét. Eredményhirdetéskor az alsó tagozatosoknál évfolyamonként az 1. és 2. helyezett csapatot, felső tagozatosoknál az 5–6. és a 7–8. osztályos korcsoportnál az első három helyezettet, középiskolásoknál az első két helyezett csapatot emeltük ki.

Lehetővé tettük ugyan a felkészítő tanárok, a szülők és a tanulók részére, hogy a kijavított feladatlapokat megnézzék, de nem sokan éltek ezzel a lehetőséggel.

Tanulásként azt a következtetést kell levonnunk, hogy a diákok ugyan lelkesen versenyeznek, de ők nem járnak utána, hogy mit rontottak el, mit nem tudtak – megelégszenek az ajándékokkal, díjakkal. Sajnos, a szülők sem érdeklődtek, hi-

szen iskolai tevékenységként értelmezték a vetélkedőt. A pedagógusoknak viszont kevés a szabadidejük, így legközelebb nekünk, könyvtárosoknak kell kitalálnunk a visszajelzés azon módját, hogy a vetélkedő eredményét, következtetéseit, tanulságait a pedagógusok felhasználhassák munkájuk során az olvasás oktatásakor.

A PISA-felmérések meghatározásában az olvasás *„írott szövegek megértése, felhasználása és az ezekre való reflektálás annak érdekében, hogy az egyén elérje céljait, fejlessze tudását és képességeit, és hatékonyan részt vegyen a mindennapi életben”*. Továbbra is feladatunknak tekintjük tehát, hogy a gyermekekkel foglalkozunk, megismertessük velük az olvasás hasznát és örömét, hogy ezáltal érdekfűző, széles látókörű, művelt felnőtté válhassanak.

Szűcs Mária

Biblioterápia, avagy „könyves multság” Dunakeszin

Könyvtárosok, pedagógusok nem titkolt vágya, hogy kezük alól minél többen kerüljenek ki olyanok, akik számára az olvasás örömet jelent. A biblioterapeuta célja is hasonló: saját eszközeivel igyekszik megszerettetni a könyvet, az olvasást mindenkivel.

A dunakeszi Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár által elnyert egyéves uniós projekt – *Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program „Tudásdepó-Expressz”* – kapcsán olyan szakmai munkák megvalósítására került sor, amely a város különböző korú lakóit és a könyvtár nyújtotta lehetőségeket hozza közelebb egymáshoz.

A TÁMOP-3.2.4-09/1/KMR kódjelű pályázat egyik keretprogramja az *Olvasó Város*, amely nevében is jelöli célját: az olvasási kultúra fontosságát és széles körben való elterjesztését. E keretprogram rendezvénytársaságai között szerepel a biblioterápia is. Az a sajátos, de sajnos, ritkán alkalmazott könyvtári módszer, aminek a kiindulópontja legtöbbször egy szépirodalmi szöveg. E köré formálódik aztán az a csoportbeszélgetés, amely „ajtót nyit” önmagunk és társaink felé is.

Jelen pályázat keretében ez az *ajtónyitogatás* Dunakeszin valósult meg a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár, valamint a Bárdos Lajos, a Széchenyi István és a Szent István Általános Iskolák együttműködésével. A foglalkozásokon felső tagozatos tanulók vettek részt, összesen kilencvenen. Mivel a rendelkezésre álló négy óra jelentősen meghaladta a hagyományos biblioterápiás időkeretet, ezért a pályázat megvalósítására felkért Bartos Éva és Madaras Judit biblioterapeuták komplex módon tervezték meg a foglalkozásokat: drámajáték, receptív zeneterápia, kreatív írás, rajzolás, filmvetítés tette kerekké a „szokásos” biblioterápiát. A résztvevő kamaszok így *komplex művészetterápia* részesei lehettek hat héten keresztül. Egy alkalommal tizenöt szociálisan hátrányos helyzetű, magatartásproblémás diák volt jelen. Őket a már említett általános iskolák tanárai választották ki. A foglalkozá-

sok 2011. március 23-ától április 27-éig tartottak. Nemcsak a személyek, hanem a helyszín is változott. Két-két alkalommal a Bárdos Lajos, illetve a Széchenyi István Általános Iskola könyvtára adott otthont a rendezvénynek, újabb két alkalommal pedig a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár olvasótermében biztosítottak helyet számunkra.

A gyermekek semmilyen előzetes tájékoztatást nem kaptak a programról. Ezzel a jelenlévő diákok, tanárok és könyvtárosok számára lehetővé vált a módszer hatékonyságának „mérése”. Hogy várakozásaink nem voltak ábrándszerűek, azt mindennél jobban bizonyítja az egyik kamasz fiú véleménye, aki a saját élményei alapján a biblioterápiát a címben szereplő *könyves mulatságként* nevezte meg. Ha csak ez az egy tanuló vitte volna magával az olvasásban lévő örömforrás átélését, akkor már nem lett volna hiábavaló a „*Barátom a könyv*” című biblioterápiás foglalkozás-sorozat megvalósulása. Azonban a fiúk és lányok ennél többet is tartogattak számunkra. Igaz, hogy a terápiás elmélyülésre a pályázati kiírásból fakadóan nem volt lehetőség, hiszen egy-egy foglalkozás mindig új csoporttal indult. De ennek ellenére az irodalmi szöveg – La Fontaine *A farkas és a bárány* című fabulája – mentén érlett személyes megnyilvánulások kapcsán, valamennyien átéltük a terápiás hatást.

Ezen legjobban a Városi Könyvtár munkatársai lepődtek meg. Ők ugyanis a tanulók némelyikét a nem éppen példa- és rendeltetészerű könyvtárlátogatások révén ismerik. A biblioterápia alatt összehasonlításra nyílt lehetőségük, s ők hitték el, hogy ugyanazon személyekkel találkoztak a foglalkozásokon, mint akikkel a könyvtárban szoktak. Ugyanakkor a serdülők lelkében lévő mozdulásokat nyomon lehetett követni egy adott foglalkozás tükrében is. A fegyelmezetlen, néhol kifejezetten szemtelen fiúk és lányok négy óra elteltével már másképp viselkedtek – *farkasjegyeik* mellett a *bárányjegyek* is megjelentek rajtuk. Visszajelzéseik szerint mindebben nemcsak a történet alapján kialakult beszélgetésnek, hanem a zenének és a sok játéknak is szerepe volt. Meglepte őket, hogy ez egy olyan hely, ahol nem kell sietni, ahol mindenki véleménye egyaránt fontos, ahol minősítések helyett érveket várunk. A kamaszlelekből fakadóan a provokálás, a terapeuta „tesztelése” sem maradt el. De amikor látták, hogy itt nincsenek tabutémák, hogy nyíltan és humorral bármiről lehet beszélni, akkor felhagytak a próbálkozásokkal. Így aztán a terapeutának nem is nagyon kellett őket, illetve a beszélgetést visszaterelni a mesebeli patakpartra. Ahogy arról korábban már volt szó, elmélyülési lehetőséget jelentett volna, ha hat alkalmon keresztül ugyanaz a csoport vesz részt a biblioterápián. Mivel most pont fordítva történt, így csak *légi felvételekre* került sor, de azért így is volt egy-egy végszónk, ami maradandó élményt jelentett mindannyiunknak. Az egyik csoport legellenszegülőbb tagja arra a kérdésre, hogy életében átélt-e már olyat, hogy egyszer farkas volt, máskor pedig bárány – a következőt válaszolta:

Fiú: – „*Egyszer megvertem egy nálam kisebb gyermeket. Aztán jött az apja.*”

Terapeuta: – „*Mi voltál, amikor a gyermeket bántottad?*”

Fiú: – „*Farkas*”.

Terapeuta: – „*És amikor az apjával találkozott?*”

Fiú: – „*Bárány*”. (Kis szünet után) – „*Nem is bárány, hanem egy igazi gyáva nyúl.*”

Talán nem meglepő, ha ezután néhány pillanatig csend ült a teremben... Bizonyára az ilyen momentumok nagy mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a tanárok, iskolai könyvtárosok is érdeklődéssel keresik a Városi Könyvtárban a biblioterápiára vonatkozó szakirodalmat, amelyet a program előkészítésében résztvevő munkatársak – Csonka Mária, Nyigrényi Katalin és Adorjáni Zsuzsanna jóvoltából – bőségesen meg is találnak. Ami a gyermekeket illeti, a biblioterápián kívüli reakcióik is azt sugallják, hogy jól érezték magukat a *könyves mulatságon*. Már most azt kérik a helyi könyvtárosoktól, hogy mindenképpen szóljanak nekik, ha lesz még ilyen lehetőség. A folytatást magasabb szintről is szorgalmazzák, ugyanis a biblioterápia híre a város önkormányzatának Művelődési Osztályára is eljutott.

Jó volt megtapasztalni, hogy a könyv által barátságok születhetnek, amit persze ápolni kell – személyes találkozás révén is:

*„Oda menjünk, ahol kellünk,
ahol nekünk öröm lennünk,
hol a csókok nem csimbókók,
nem hálóznak be a pókok.”*

Madaras Judit

Tizenegy éve minden esztendő májusának végén Csongrádon találkoznak a Kárpát-medence magyar könyvtárosai, hogy anyaországi kollégáikkal, illetve egymással meghányják-vessék szakmájuk közös, valamint területenként nagyon is eltérő gondjait, feladatait.

A Csemegi Károly Városi Könyvtár és az Informatikai és Könyvtári Szövetség szervezésében lezajlott idei konferencia egyik tematikus blokkját három előadás képezte: Palánkainé Sebők Zsuzsanna igazgató a szegedi Somogyi-könyvtár és a Szabadkai Városi Könyvtár, Szabolcsiné Orosz Hajnalka, a pécsi Csorba Győző Megyei Városi Könyvtár és a horvátországi Baranya-háromszög magyar könyvtárai, illetve Horváth József igazgató, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár burgenlandi és tágabban ausztriai, valamint felvidéki magyar könyvtárakkal való együttműködéséről számoltak be. A kölcsönösen hasznos együttes munkálkodás gazdag tartalmát, jelentőségét plasztikusan kifejező előadások közül most az utóbbi szerkesztett szövegét adjuk közre. (MLM)

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár és a kisalföldi könyvtárosok határon túli kapcsolatairól, különös tekintettel a szlovákiai és az ausztriai könyvtárakra*

Előadásom indításképpen – mintegy „magam mentsége”-ként – annak hosszú címét kell megindokoljam. Jelen konferencia szervezői arra kértek, hogy a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár országhatárokon átnyúló szakmai kapcsolatairól számoljak be Önöknek, különös tekintettel a szlovákiai kapcsolatokra, és kitekintve az ausztriaiakra is; magam ennél valamivel többet szeretnék nyújtani. Egyrészt azért, mert a megye több könyvtára is ápol határon átnyúló kapcsolatokat – majd néhány példát szeretnék az ő gyakorlatukból is megemlíteni. Fontosnak tartom továbbá, hogy szóljak arról is: az ilyen jellegű kapcsolatok egyik fő mozgatója – immár évtizedek óta – a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete; mivel e szervezetnek a könyvtárosok jelentős hányada mellett a megyében működő nagyobb könyvtárak többsége is tagja, aligha lenne szétválasztható, mikor ténykedünk az egyesület keretében, illetve azon kívül. Ezért adtam előadásomnak e kissé bonyolultnak tűnő címet, amelyből kitűnnek a kapcsolatok földrajzi irányai is.

* A Kárpát-medencei könyvtárosok találkozóján, Csongrádon 2011. május 30-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

A kezdetek

A kislalföldi könyvtárosok határon átnyúló szakmai kapcsolatai az 1980-as évek végétől mondhatók folyamatosnak. Magam első szlovákiai útként egy Galánta, Szered és Pöstyén könyvtárait érintő kirándulásra tudok visszaemlékezni; míg első ausztriai utunk alkalmával Alsóór magyar könyvtárába jutottunk el, néhány környékbeli nevezetességet is érintve. 1990-től azután lényegesen kitértek az utazás lehetőségei: ettől kezdődően legalább egy-egy külföldi utat szervezett a Kislalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete évente. Az utak két fő irányát egyrészt az addig előlünk elzárt „Nyugat”, másrészt a szomszédos országok magyarok által lakott vidékei jelentették. Az előbbi irányban Bécs, Graz, Salzburg, Innsbruck jeles könyvtárait kerestük fel előbb, majd – mindig távolabbra merészkedve – sorra került Dél-Tirol, München, és további német, olasz, francia, holland stb. könyvtárak sora.

Ami pedig a szomszédos országokat illeti: előbb-utóbb mindegyikbe eljutottunk! Hogy csak azokból említsek néhány példát, mely országok nem képezik tárgyát jelen előadásomnak:

- Első erdélyi utunk alkalmával, 1996-ban Kolozsvár, Marosvásárhely, Gyulafehérvár és Nagyenyed nevezetes bibliotékáit látogattuk meg; a következő évben a Székelyföld könyvtárainak alaposabb megismerése volt a cél.
- Szlovéniában az akkortájt felépült maribori egyetemi könyvtár, valamint a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár megismerésével gazdagodtunk; ez utóbbiba – köszönhetően Papp József kollégánk támogató segítségének – azóta többször is visszatérhettünk.
- Kárpátaljai utunk legmegrázóbb élménye a határon visszafelé átért kb. 35 órás várakozás volt; szép emlékként őrizzük viszont – a felkeresett nevezetességek mellett – az ottani könyvtárosok segítőkészségét, vendégszeretetét, kedvességét.
- Horvátországban a zágrábi nemzeti és egyetemi könyvtár, valamint a zadari városi könyvtár megismerése jelentett nagy élményt (az előbbiben Zrínyi Miklós bibliotékájának néhány szép darabját kézbe is vehettük).
- Vajdasági utunk során Magyarkanizsa és Zenta könyvtárai mellett számos történelmi és művészeti emléket ismerhettünk meg.

A kapcsolatok elmélyülése

Az első „felfedező utak” után a kapcsolatok elmélyítése következett, több irányban is. A leginkább Ausztria és Szlovákia irányában következett ez be; az előbbi országon belül „érthetően” Burgenlandból, míg a szlovákiai könyvtárak közül főként a Győr-Moson-Sopron megyéhez földrajzilag közelebb lévő könyvtárak közül került ki együttműködő partnereink többsége. Úgy vélem, ennek okait itt és most aligha kell részletesebben magyaráznom; a már említett földrajzi közelség mellett csupán jelezni szeretném az alábbi szempontokat:

- E két területtel a leginkább közös történelmi múltunk: a történelmi Moson, illetve Sopron megye területének kb. fele került a trianoni döntéssel Ausztriához, és lett az akkor létrehozott Burgenland tartomány része, míg Győr me-

gye Dunától északra eső települései Csehszlovákiához kerültek; 1947-ben pedig három további, egykori Moson megyei községet kellett északi szomszédunknak „átengednünk”. Ha ehhez hozzáteszem még, hogy a Moson és Sopron megyéből 1945–1946-ban kitelepített „svábok” üresen maradt házaiba jelentős hányadában felvidéki magyarok költöztek, még inkább érthetővé válik az e területek könyvtárai közötti szorosabb kapcsolat.

- A könyvtári szakmai kapcsolatok megerősödését segítették a már korábban kialakult személyes kapcsolatok is: a mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtár akkori vezetői – Tuba László és Böröndi Lajos – például rendszeresen részt vettek a szlovákiai magyarok kulturális rendezvényein, valamint közös kiadványok szerkesztésében, megjelentetésében.
- Nem volt elhanyagolható szempont a nyelvtudás sem: aligha alakultak volna kapcsolataink Ausztriával az alább ismertetett módon, ha a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete élén nem állnak – Mezei György és Szabó Imréné személyében – németül kiválóan beszélő vezetők.
- Végezetül – de nem utolsó sorban – el kell mondjam azt is: kapcsolatainkat jelentősen erősítette az a tény is, hogy az 1980-as évek végétől Győr-Sopron megye tagja lett az Alpok–Adria Munkaközösségnek; ennek keretében lehetőség nyílt arra, hogy egy-egy megyénkbeli könyvtáros eljusson nemzetközi konferenciákra, és ott tovább erősítse kapcsolatainkat – főként Ausztria, valamint az észak-olaszországi tartományok irányában.

A többi szomszédos országgal sem szakadtak meg könyvtári szakmai kapcsolataink, ezek keretében nemcsak mi kirándultunk, de mi is fogadtunk csoportokat: a zentai székhelyű Vajdasági Magyar Művelődési Intézet szervezésében például könyvtárosok és levéltárosok közös csoportját fogadtuk, és szerveztünk számukra kulturális programokat. De „jól jöttek” kapcsolataink szakmai kérdések megoldásában is: amikor például 2005-ben a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár egy könyvtárbuszos szolgáltatás beindításán dolgozott, sokat segített számunkra a lehetőség: a Muraszombat környékén már létező szolgáltatást működésében is tanulmányozhattuk!

Szerteágazó kapcsolatainkat mutatja, hogy amikor 2008-ban Győrött szerveztük meg a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete XV. Országos Konferenciáját, azon öt országból 12 magyar könyvtárost is fogadhattunk: öt fő Erdélyből, három Szlovákiából, kettő a Vajdaságból, egy-egy pedig Szlovéniából, illetve Ausztriából tisztelt meg bennünket részvételével.

Még egy olyan tényezőt szeretnék megemlíteni, ami hozzájárult a határon átnyúló könyvtári szakmai kapcsolatok megerősödéséhez: ez pedig fenntartóink kapcsolatrendszerének alakulása. A testvérvárosi kapcsolatok, valamint a megyék közötti szorosabb együttműködések a könyvtári kapcsolatok kedvező alakulását is segítették. Az 1990-es évek elején Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland tartomány kapcsolata erősödött ily módon; majd Maros megyei intézményekkel kerülhettünk kapcsolatba; Szlovákia irányában pedig több várossal is vannak kapcsolatai Győr-Moson-Sopron megyei településeknek – így a könyvtáraiknak is.

Az ausztriai kapcsolatokról

Az ausztriai könyvtári szakmai kapcsolatok az 1980-as évek végétől mondhatók folyamatosnak. Két fő csoportjukat a szervezetekkel, illetve az intézményekkel kialakított kapcsolatok jelentették. Az előbbieik közül három, míg az utóbbi csoportból két példát szeretnék néhány mondattal ismertetni!

Az osztrák tudományos könyvtárosok egyesületével 1990-től alakult kapcsolatunk. Ennek keretében a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete rendszeresen meghívást kapott kétévenként megrendezett országos konferenciáikra, amelyeken többnyire két-két fő vehetett közülünk részt. Így jutott el néhány munkatárs a Kismartonban, Grazban, Innsbruckban és másutt tartott rangos rendezvényekre, amelyekről – a grazi konferencia résztvevőjeként magam is tanúsíthatom – sok hasznos tapasztalattal térhettünk haza; miközben újabb kapcsolatok kiépítésére is lehetőség nyílt. A meghívást természetesen mi is igyekeztünk viszonzni – így tovább erősödtek kapcsolataink. 1993-ban, amikor az MKE vándorgyűlését Győrött szerveztük, meghívtuk Walter Neuhausert, az egyesület akkori elnökét (az innsbrucki egyetemi könyvtár igazgatóját) is. Így ő Győrött hallhatta Bánhegyi B. Miksa OSB kiváló előadását a magyar egyházi könyvtárak történetéről; azonnal meg is hívta Miksa atyát előadónak következő évi rendezvényükre – ahová vendégként meghívást kapott egyesületünk elnöke és a megyei könyvtár akkori igazgatója is! Az utóbbi évtizedben sajnos, e kapcsolatok már nem ilyen intenzívek; inkább megszűnőben vannak.

Az osztrák közkönyvtárosok egyesületével hasonlóan alakult kapcsolatunk: konferenciameghívások, tapasztalatcsere-látogatások követték egymást, oda és vissza. Bár a kapcsolatok az ezredforduló után már itt sem folytatódtak a korábbi intenzitással, az utóbbi években is volt példa arra, hogy – éppen a stájer tartományból érkező – könyvtáros csoportot fogadhattunk, és mutathattuk be tagjainak megyénk jeles könyvtárait.

Különösen fontosnak tartom a burgenlandi könyvtárosok egyesületével kialakított kapcsolat említését. Részükről fontos szerepe volt ennek intenzívebbé tételében Galambos Ferenc Iréneusz OSB alsóőri plébánosnak, az alsóőri magyar könyvtár létrehozójának. Az 1990-es évek elején megindult a „Zaunschaun” néven említett kölcsönös „szomszédolás”: az egyik évben ők jöttek, a másik évben mi mentünk át a közös rendezvényekre, amelyeknek mindig része volt – az adott intézmény megismerése, legújabb kiadványaink bemutatása és cseréje, valamint egy kiadós ebéd melletti beszélgetés után – egy kis szakmai kirándulás is. Az együttlétek számos előnyét nem sorolhatom fel; itt és most csupán egyetlen példát szeretnék említeni!

A mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtárban tartott szakmai rendezvény után szigetközi kirándulásra vittük vendégeinket. Az idegenvezetésben – „természetesen” – a vendég Iréneusz atya jeleskedett. Amikor a „Kimle” irányjelzést megpillantotta, azonnal mesélni kezdett Horvátkimle egykori híres plébánosáról, a Miloradić néven, horvát nyelven költőként is elismert Mate Meršićről. Lelkes beszéde közben mellettem az egyik „osztrák” vendég, egy idősebb úr halkán megszólalt: „Meg ott születtem én”. Természetesen azonnal megkérdeztem, jól értettem-e? Beszélgetésünk során kiderült: az édesapja jegyző volt a faluban az 1910-es évek második felében, így született ő „véletlenül” itt; Trianon után édesapját visszahe-

lyezték Ausztriához került szülőföldjére. Amiért mindennek nagyon megörültem: Kimle – „szülőfalum” – történetének kutatása közben már találkoztam édesapja nevével; de addig semmi egyebet nem tudtam róla...

A burgenlandi könyvtárosok egyesületétől rendszeresen kaptunk meghívást évi közgyűléseikre is; ez újabb alkalmat jelentett a találkozásra, beszélgetésre, kapcsolataink elmélyítésére. Sok személyes ismeretség, barátság alakult így megyénk és Burgenland könyvtárosai között; de nagy élményt jelentett számunkra könyvtáraik megismerése, valamint a rendezvényeken tartott – többnyire történelmi tárgyú – előadások meghallgatása is. És persze a remek kísérő rendezvények: a Német-újvárbán (Güssing) tartott közgyűlésen például az amerikai kivándorlásról hallhatunk kiváló előadást, majd több órás szakmai vezetéssel ismerhettük meg a vár és a benne látható kiállítás értékeit; miközben nagy élményt jelentett számomra a burgenlandi kolléganők és kollégák szünni nem akaró figyelme, élénk érdeklődése is.

A burgenlandi intézmények közül kettővel alakult ki tartós – napjainkban is működő – kapcsolatunk. Az alsóőri magyar könyvtárral – mint már említettem – még az 1980-as évek végén kezdődött kapcsolatunk; az 1990-es években többször is megfordultunk itt, alaposabban megismerve gyűjteményét, de jó hangulatú rendezvények emléke is felidéződik bennem. És ami önmagában nagy élmény volt: hallgatni Galambos Iréneusz atya lelkes „idegenvezetését”, magával ragadó lendületű előadásait! Sohasem engedett el bennünket üres kézzel: mindig kaptunk az új kiadványokból – amit persze mi is igyekeztünk viszonzni.

Galambos atya nagy érdeme, hogy Kelemen László személyében sikerült utódját is kinevelnie, aki immár információs centrummá fejlesztette a gyűjteményt – hatalmas lelkesedéssel, komoly szakértelemmel és gyakorlatilag egyedül! Értékes munkájáról néhány éve a győri megyei könyvtárban remek előadásban számolt be; eredményeit pedig a helyszínen is megcsodálhatta a kisalföldi könyvtárosok Burgenlandba látogató csapata. Sajnos, a személyes találkozásra ma már ritkábban nyílik lehetőségünk; de az érkező meghívókból is képet kaphatunk lelkes és értékes munkájáról.

A másik említendő intézmény a Kismartonban (Eisenstadt) működő Burgenlandi Tartományi Könyvtár (Burgenländisches Landesbibliothek), amellyel immár bő két évtizede folyamatos a kapcsolatunk. Az 1990-es évek elején rendezvényeinkre történő kölcsönös meghívással, valamint kiadványcserével indult; de hozzájárult kedvező alakulásához a Burgenland tartomány és Győr-Sopron – 1992-től Győr-Moson-Sopron – Megye Önkormányzata között kialakított ösztöndíj-rendszer is. Ez utóbbi egyezmény értelmében az egyik évben megyénkből utazhatott egy kutató egy hétre Burgenlandba, konkrét kutatási téma megjelölésével; a másik évben a burgenlandi intézmény egyik munkatársa kutathatott egy hétig Magyarországon. Bár a kezdeményezés rövid életűnek bizonyult, néhányunknak így is sikerült egy-egy kutatási téma kapcsán alaposabban megismerni a Burgenländisches Landesbibliothek munkatársait, állományát, számunkra is fontos értékeit; magam például így csodálkozhattam rá a fentebb már említett horvát plébános-költő, Mate Meršić Miloradić életével és munkásságával foglalkozó gazdag német és horvát nyelvű szakirodalomra.

A burgenlandi tartományi könyvtárral kiadványcserre-kapcsolatunk ma is élő: rendszeresen megkapjuk tőlük intézményük éves gyarapodási jegyzékét, a *Burgenländische Forschungen* sorozatának újabb darabjait, valamint esetenként más kiadványokat is. Mivel e kiadványok tartalma – a „közös múlt” okán – nem ritkán

szempontunkból is helyi vonatkozású, helyismereti gyűjteményünk számára pénzben nehezen kifejezhető értéket jelent meglétük.

A szlovákiai kapcsolatokról

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár és a kisalföldi könyvtárosok szlovákiai kapcsolatai a Duna mentén Pozsonytól Komáromig, északi irányban pedig kb. Érsekújvár magasságáig terjednek. Kiemelten fontos helyszínei: Pozsony, Somorja, Dunaszerdahely, Galánta, Szenc, Érsekújvár és Komárom; de más kisebb települések könyvtáraival is kapcsolatba kerülünk az évek során. Vannak példák persze földrajzilag távolabbi kapcsolatokra is; hogy csak néhányat említsek:

- a Győrött rendezett, fentebb már említett helyismereti konferenciának Kasásról is volt résztvevője;
- néhány évvel ezelőtt egy Ipoly mentéről érkezett könyvtáros csoportot fogadtunk a megyei könyvtárban;
- meglátogatott bennünket már Nagyszombat környékéről érkezett, többségében csak a szlovák nyelvet beszélő könyvtárosokból álló csoport is.

Az együttműködés formái meglehetősen változatosak; az alábbiakban a fontosabb felsorolására vállalkozom, egy-két példa említésével.

Az egymás rendezvényein való kölcsönös részvétel rendszeresnek mondható. A szlovákiai magyar könyvtárosok állandó vendégei a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárban, az intézmény és a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete közös szervezésében tartott őszi továbbképzéseknek. Legalább nyolc-tíz résztvevő mindig közülük kerül ki, de volt olyan esztendő is, amikor – nagy örömünkre – 15-20 szlovákiai magyar könyvtárost is köszönthettünk. A somorjai Bibliotheca Hungarica és a Zalabai Zsigmond Városi Könyvtár, valamint az érsekújvári Anton Bernolák Könyvtár szinte mindig képviselteti magát közöttünk; de többször tisztelnek meg részvételükkel dunaszerdahelyi, nagymegyeri és galántai, valamint kisebb településről – Udvard, Kürt, Tardoskedd stb. – érkezett kollégánők és kollégák is. Volt példa arra is, hogy rendezvényünk egyik előadója közülük került ki: így tartott például előadást Győrött Kecskés Ildikó az Érsekújvár körüli kistelepülések könyvtári ellátásának tapasztalatairól, vagy a somorjai Presinszky Lajos a Csallóköz községeiben végzett helytörténeti kutatásokról.

Természetesen mi is szívesen veszünk részt – lehetőségeink szerint – a szlovákiai magyar könyvtárosok szakmai rendezvényein. 2007-ben Somorján a könyvtár szerepe az olvasóvá nevelésben tárgyú konferencián vettünk részt, egy győri iskolai könyvtáros, Magdics Erika személyében előadót is delegálva; képviselve voltunk természetesen 2009-ben a *Közép-Európa könyvtárai a XXI. században* címmel rendezett tanácskozáson is; de szép emlékként őrzöm azt a komáromi műhelybeszélgetést is, amelyen a bibliográfiakészítés volt a központi téma, és a megyei sajtóbibliográfia készítése során szerzett tapasztalataimat magam is megoszthattam a jelen lévő magyar és szlovák könyvtáros kollégánőkkel és kollégákkal.

Vannak példák közösen benyújtott, illetve megvalósított pályázatokra is. Volt olyan Somorján megtartott közös konferenciánk, amelyhez az anyagi háttérrel a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesületének sikeres pályázata biztosít

totta. A mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtár pedig rendszeresen pályázott a Kölcsey Alapítványnál a szenci városi könyvtár állományának magyar nyelvű dokumentumokkal történő gyarapítására; az elnyert összeget azután az egyetlen ott működő magyar anyanyelvű könyvtáros, Polák Margit aktív közreműködésével használták fel.

Az is bevált gyakorlatként említhető, hogy magyarországi könyvtár fizet elő folyóiratot egy szlovákiai számára: így jut el Szencre a mosonmagyaróvári könyvtár segítségével a *Könyvtári Levelező/Lap*, az *Élet és Irodalom*, valamint egy gyermeklap; míg a megyei könyvtár a galántaiak számára fizeti elő évek óta a *Kertészet és Szőlészet* című lapot.

A kiadványcsere a nagyobb könyvtárak között működik. A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Somorjáról, a Bibliotheca Hungarica közvetítésével jut hozzá a Fórum Intézet számos értékes kötetéhez, folyóiratához; mi a csekély számú saját kiadványunk mellett helyismereti kötetekkel igyekszünk munkájukat segíteni. Más intézményekkel a kiadványcsere alkalmi jellegű ugyan, de így is hatékonyan tudjuk támogatni egymást, főként a helyismereti kutatások terén.

Előfordul, hogy egymás kiadványainak elkészülését segítjük. Leginkább az anyaggyűjtés terén tudunk együttműködni, mindkét felet érintő témák esetében; de néha a megjelentetéshez is jól jöhet egy kis segítség: a galántai Anna Jónásová által összeállított *A zene mindenkié* című, *Kodály Zoltán és Szlovákia* alcímű kiadványt például a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár jelentette meg 1992-ben.

Még a kiadványoknál maradvá: segítség lehet az is, ha fel tudjuk hívni egymás figyelmét a másik számára értékes kiadványokra – ilyenek pedig akadhatnak bőven. Ismét csak egy példát említenék! Győr várának 1598. évi, töröktől való visszafoglalása európai hírű esemény volt, amelyről sokan írtak dicsőítő éneket, így Johannes Bocius kassai főbíró is. Több mint hatszáz soros latin nyelvű költeménye majd' négyszáz évig nem volt magyarul olvasható. Az 1960-as években Geréb György – a megyei könyvtár akkori tudós igazgatója, Bay Ferenc felkérésére – nekilátott ugyan a fordításnak, de az ismeretlen okokból háromnegyedénél abbamaradt; a félkész anyagot Mónus Imre, a megyei könyvtár egykori igazgatóhelyettese találta meg Bay Ferenc hagyatékában. Az ő szorgoskodásának és Federmayer István fordítói munkájának köszönhetően 1998-ra megjelenhetett magyar nyelven a teljes költemény, ennek egy példányát nagy örömmel adhattam át Győrött a kassai, Bocius nevét viselő városi könyvtár egyik munkatársának.

Sok mindentről ejthetnék még szót. Így például arról a vándorkiállításról, amely a térségben több helyen működött egykori hírességeket mutatta be – úgy, hogy mindegyik résztvevő szlovákiai és magyarországi könyvtár két-két jeles személyi táblóját készítette el. Vagy arról, hogy a Szencen évenként megrendezett olvasótáborban a mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtár munkatársai rendszeresen tartanak nagy sikerű gyermekfoglalkozásokat. Arról azonban mindenképpen szeretnék szólni, hogy a napi munkánk során milyen gyakran vesszük hasznát az együttműködésnek; engedjessék meg néhány példa erre is!

Az egyik a gyors információ- és dokumentumcsere lehetősége. A könyvtárközi kölcsönzés folyamatosnak mondható, sokszor személyes közvetítéssel is: így jutnak el rendszeresen a mosonmagyaróvári dokumentumok a pozsonyi Magyar Intézet könyvtárába, vagy a győriek Somorjára, Dunaszerdahelyre és más könyvtárakba. Gyakran segítünk egymásnak e-mailben. Az elmúlt évben például az Ünnepi

Könyvhét szervezése során kiderült: az egyik kis településünk polgármestere szívesen látna vendégül egy szlovákiai magyar író, akinek azonban nem tudja az elérhetőségét. Az írószövetségtől kapott telefonszámot munkatársam napokig hívta, sikertelenül. Írtam gyorsan egy e-mailt Somorjára Bereck Zsuzsának, segítséget kérve; fél órán belül kaptam választ, kb. e szavakkal: „*A telefonszámot felhívtam, az Ő hangja van az üzenetrögzítőn*”. Majd megtudtam tőle azt is, hogy a keresett író elutazott, három nap múlva lesz elérhető. Óriási segítség volt! Vagy egy másik eset: egy jeles szlovákiai magyar irodalmárt vártunk író-olvasó találkozóra Győrbe. A felkért beszélgetőtárs lemondta a közreműködést; nekem kellett helyette „beugranom” – két napom volt a felkészülésre. Eszembe jutott, hogy egy korábbi beszélgetésünkkor Bereck Zsuzsa említette: bibliográfia készítését tervezi a nevezett személy munkásságáról. Egy gyors e-mail Somorjára; hamarosan jött a válasz, csatlományban a félkész bibliográfia kéziratával – önzetlen és gyors segítsége nagymértékben segítette felkészülésemet!

De hasznosnak bizonyulnak a „célirányos” tapasztalatcsere-látogatások is. Az utóbbi években többször kerestek fel bennünket szlovákiai magyar könyvtárosok integrált könyvtári rendszerünk tanulmányozása céljából; reméljük, tudtunk néhányuknak segíteni tapasztalataink átadásával.

A említett példákban talán érzékelhető az a sokféle tevékenység, amely a kiszálldi könyvtárakat és könyvtárosokat összeköti szlovákiai magyar kollégáikkal. A kapcsolatok természetesen lehetnek személyfüggők is, és persze változnak is. Egy-egy nyugdíjba vonuló vagy intézménye éléről távozó igazgató utódja már nem mindig ápolja a korábbi kapcsolatokat; ahol pedig egyetlen személyen múlik az együttműködés – mint láthattuk ezt Szenc esetében –, ott az ő távozása a kapcsolatok végét is jelentheti. De alakulhatnak új kapcsolatok is; erre is említenék egy példát!

Az egyik győri továbbképzésen – úgy öt-hat évvel ezelőtt – több szlovákiai kis-település könyvtárosával ismerkedtem meg; köztük volt az Érsekújvár közelében fekvő Kürt község könyvtárosa, Danczi Mónika is. Bemutatkozásakor azonnal visszakérdeztem: ismerte-e a kürti születésű Danczi Villebald bencés atyát? Ő meglepődve kérdezett vissza: én honnan ismerem őt? Miután elmondtam, hogy igazgatóm és tanárom volt a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban, nagyon megörült. Következő találkozásunkkor lelkesen mesélte: elmondta beszélgetésünket otthon a polgármester úrnak, aki engedélyezte, hogy a községi könyvtár Danczi Villebald nevét viselje – és kérdezte: vállalom-e, hogy a könyvtár névtáblájának leleplezése alkalmával megemlékezem Villebald atyáról? Természetesen igent mondtam, és örömmel mentem Kürtre – akkor, 2007-ben is és tavaly októberben is, amikor a névadó születésének centenáriumáról emlékezhettünk meg, immár a Danczi Villebald Könyvtár szervezésében!

Végezetül

Előadásom zárásaképpen engedtessek meg, hogy megosszam néhány személyes élményemet arról, milyen lehetőségeket tapasztaltam még a könyvtárosok háttáron átnyúló együttműködésére. Teszem ezt több évtizedes könyvtárosi, szerkesztői, kutatói tapasztalataim alapján.

Kutatóként számos olyan témával találkoztam magam is, amely határon kívülre került területeket is érintett. Csupán egy példát kiemelve: sajtótörténeti kutatásaim során megkerülhetetlen volt számomra a Győrött született, többek között Sopronban is tanult és Pozsonyban is tevékenykedő, „a magyar újságírás atyja”-ként számon tartott Rát Mátyás életműve. Így kaphattam meghívást az 1999-ben, születésének 250. évfordulóján, a pozsonyi Magyar Intézetben tartott konferenciára, ahol további kapcsolatokat alakíthattam ki. Itteni szereplésemet „fedezte fel” – egy korabeli sajtótudósítást olvasva – az elmúlt évben egy Erdélyből Németországba áttelepült családból származó, PhD-disszertációját a müncheni egyetemen részben Rát Mátyás munkásságából készítő kutató, akivel azóta többször sikerült már – személyesen, majd e-mailben – számos kérdést megvitatni; állíthatom: kölcsönösen tudunk, tudunk segíteni egymásnak!

Ugyancsak jó lehetőséget nyújt a határon átnyúló kapcsolatok építésére a szerkesztői munka is. Magam 1992-től veszek részt a győri *Műhely* című kulturális folyóirat szerkesztésében; szerkesztőként számos határon túli magyar szerzővel – szépíróval és tudós kutatóval egyaránt – kapcsolatba kerültem; ez sokat segített pl. az író-olvasó találkozóiink szervezésében, de tudományos konferenciák előkészítése során is többször vettem már hasznát ennek. Miközben magam is többször kaptam meghívást szlovákiai vagy ausztriai rendezvényekre; így ismerhettem meg jó néhány ottani szerkesztőt, és nem egyszer könyvtárost is. Mivel több megyebeli könyvtáros kollégám végzett vagy végez ma is – esetenként határon átnyúló – szerkesztői munkát, ezt a lehetőséget másoknak is sikerül kihasználniuk, könyvtáraik érdekében is.

Említhetek példát arra is, hogyan hasznosulnak könyvtárosi ismereteim a határon átnyúló kapcsolatok alakításában. A megyei sajtóbibliográfia anyaggyűjtése során figyeltem fel arra: a helyi tanítóképző főiskola gyakorló iskolája és a *Kisalföld* című megyei napilap az 1990-es évek közepétől évente kiír egy pályázatot *Az én iskolai újságom* címmel. Kapcsolatot kerestem a kiírókkal, akik – megörülve érdeklődésemnek – azonnal felkértek a bíráló bizottság tagjának; így immár egy bő évtizede követhetem nyomon a diáklapokat, amelyek egy része – némely években akár a fele – szlovákiai magyar iskolákból érkezik be a pályázati felhívásra. Ennek köszönhetően figyelemmel kísérhetem az ott élő diákok tevékenységét és olvasási szokásait is.

Végezetül: több könyvtáros tagja más szakmai, tudományos, illetve civil szervezeteknek; ez is bővíti lehetőségeinket. A Publika Magyar Könyvtári Körrel együttműködve szerveztünk például olyan konferenciát Győrött, amely szlovákiai szakmai úttal folytatódott; a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága Könyvtártudományi Munkabizottságának elnökeként magam is segíthettem a somorjai Fórum Intézet és a Bibliotheca Hungarica veszprémi, tudományos konferencia keretében történő bemutatkozását; de több könyvtárosunk került kapcsolatba szlovákiai pályatársakkal például a „Szülőföldünk” Honismereti Egyesületben végzett munkája során, vagy nemzetközi anyanyelvi táborok résztvevőjeként.

A lehetőségeket még bizonyára nem merítettem ki, és válogatnom kellett a kapcsolatok bemutatása során is; de talán az elmondottakból is érzékelhető a kisaliforniai könyvtárosok határon átnyúló szakmai kapcsolatainak gazdag sokfélesége.

Horváth József

350 éves a berlini Porosz Állami Könyvtár

Idén ünnepi megalapításának három és fél évszázados évfordulóját a berlini Porosz Állam Könyvtár, amely egy barokk választófejedelmi könyvtárból nőtte ki magát Németország, illetve a német lakta területek legnagyobb általános gyűjtőkörű tudományos könyvtárává. Más jelentős németországi könyvtárakkal együtt alkotja a német „virtuális” nemzeti könyvtárat. Számos nemzeti és nemzetközi szakértői csoport tagja, ezáltal aktív részese a könyvtártudomány fejlesztésének – nemcsak német viszonylatban, hanem nemzetközi szinten is az elsőrangú tudományos könyvtárak között emlegetik.

Története

Megalapításának időpontja 1661-re datálható, amikor I. Frigyes Vilmos, a nagy választófejedelemként emlegetett brandenburgi választófejedelem és porosz herceg magánkönyvtárát hozzáférhetővé tette a nyilvánosság számára. Értékes gyűjteménye százhusz éven át saját kastélyának egyik szárnyában foglalt helyet, ahol a használat ugyan a kornak megfelelő korlátozással történt, de mégsem kizárólagosan reprezentációs célokat szolgált. Ráadásul komoly anyagi befektetéssel (évi 325 tallérral) folyamatosan gyarapították a gyűjteményt.

A könyvbeszerzést tekintve a könyvtár történetében két nagy korszakot különböztethetünk meg. Az első a megalapítás évétől számítva 1810-ig tart, amikor még nem igazán beszélhetünk tudatos állománygyarapításról. A könyvtár ebben az időszakban mint választófejedelmi könyvtár, illetve 1701-től mint Királyi Könyvtár (Königliche Bibliothek) működött, és a választófejedelem abszolutikus uralmának következtében a könyvbeszerzés mindig az adott uralkodó személyes érdekeit és érdeklődését tükrözte (pl. kelet-ázsiai különgyűjtemény). A nagy választófejedelem utóda, III. Frigyes (1701-től porosz király), a kultúra fejlesztésének is nagy jelentőséget tulajdonított, szívügyének tekintette a könyvtárat, és már a maga idejében reformokat hozott, például meghosszabbította a nyitvatartási időt, sőt 1699-ben, mint az első porosz uralkodó bevezette a brandenburgi-porosz köteles példányt.

Második szakasznak az 1810-től kezdődő időszakot nevezhetjük, amikor a könyvtár az újonnan alapított Humboldt Egyetemmel együtt a porosz állami igazgatás részévé vált, így függetleníthette magát a helyi uralkodók kénye-kedvétől. Ez egyértelműen pozitívan mutatkozott meg az állománygyarapításban, irányvonalat szabott a beszerzésben, és olyannyira kedvező hatással volt rá, hogy 1810 és 1884 közt már Poroszország vezető könyvtárává vált, sőt 1885-től számítva a XX. század harmincas éveiiig (1918-tól Porosz Állami Könyvtár – Preußische Staatsbib-

liothek) a világ legjelentősebb könyvtárainak egyikeként emlegethetjük. Az egyetlen (megbízható?) kötetkatalógusa, amely a második világháború után előkerült, a régi szakkatalógus (ARK – Alter Realkatalog), még ma is sokkal több egy könyvtár állományának leltáránál. Az 1945-ig megjelent régi nyomtatványok, könyvritkaságok, művészi igénnyel nyomtatott könyvek bibliográfiájának számít.

Sajnálatos módon a nemzeti szocializmus, a második világháború időszaka szinte felbecsülhetetlen károkat okozott az akkori Német Birodalom legjelentősebb tudományos könyvtárában. Közel hárommillió állományának nagy része eltűnt, megsemmisült. Egyrészt a németek biztonsági okokból saját maguk telepítették vidékre legféltettebb kincseiket a bombatámadások elől a háború elején, másrészt a Vörös Hadsereg 1945–1946-ban hadizsákmányként hurcolta el könyveit az akkori Szovjetunió területére.

Miután 1941-ben bombatalálat érte Berlinben a könyvtár épületét, megkezdődött a könyvek szisztematikus mentése a súlyosbodó bombatámadások elől. Bombabiztos, tűzbiztos helyet kellett keresni a nagy értékű könyveknek, ennek következtében az állomány szétszóródott az egész Német Birodalom területén – a Sváb tartománytól kezdve egészen Kelet-Poroszország legkeletibb csücskéig. A kitelepítés színhelyétl vidéken lévő elhagyott kastélyok, kolostorok, bezárt bányaművek szolgáltak. A kimenekített anyag között volt pl. a reformáció időszakát feltáró Luther-gyűjtemény, a kódexek és hagyatékok, a német szellemi élet kiválóságainak – többek közt Fichtének, Fontanenak, Mommsennek – a kéziratai.

A háború után pedig elkezdődött a győztes nagyhatalmak, történetesen a Szovjetunió bosszúállása, amely a német könyvtárak igencsak tudatos, gondosan megtervezett, óriási mértékű fosztogatásában is megnyilvánult. Tudjuk, hogy Hitler célja nemcsak a katonai győzelem volt, hanem azon túl a legyőzött népek megalázása, identitásuk megtörése, kulturális értékeinek elrablása, megsemmisítése. Ennek analógiájára a győztesek nem teljesen logikátlanul meg akarták törni a német nemzeti büszkeséget, az egyetemes német kultúrát és megfosztották őket dokumentumaiktól. A „tróféává vált könyveknek” szakmai szemmel nézett igen szomorú, hosszas és bonyolult történetét össznémet viszonylatban olvashatjuk a Könyvtári Figyelő 2008. 1. számában, Katsányi Sándor tollából.

A Porosz Állami Könyvtárra röviden az érvényes, hogy az állomány a háború után csak részben tért vissza Berlinbe: a kezdetekben 900 000 kötet Kelet-Berlinbe, és a nyugati részbe a marburgi gyűjtőhelyről közel másfél millió. A vissza nem tért könyvtári anyag közül majdnem négyszázezer megsemmisült, kb. háromszázezer pedig eltűntnek nyilvánított. A megtépzott gyűjtemény egy része ma is megtalálható a volt Szovjetunió és Lengyelország területén.

Köztudott, hogy Lengyelország számos egyetemi könyvtárában fellelhetőek a volt Porosz Állami Könyvtár állományának legértékesebb kincsei – ide sorolhatók Schiller, Heine, Bach és Mozart kéziratai. Legismertebb lelőhelyük a Krakói Egyetemi Könyvtár „Berlinka” nevű gyűjteménye, amely a legértékesebb anyagot őrizi.

Az irdatlan könyvpusztítás felbecsülhetetlen károkat okozott, az együvé tarozó gyűjtemények szétszakadoztak, sokszor torzoként állanak mind a Porosz Állami Könyvtár polcain, mind Kelet-Európa valamelyik könyvtárában. Érzékletes példaként említem Beethoven VIII. szimfóniájának zenei kéziratát, amelynek első, második és negyedik része Berlinben van, a harmadik része Krakóban lelhető fel.

A kapituláció idején a bombatámadások következtében romokban hevert a Porosz Állami Könyvtár klasszikus épülete az Unter den Linden 8. szám alatt, sőt az azt föntartó porosz állam is hivatalosan megszűnt létezni 1947-ben.

A négy győztes nagyhatalom felosztotta a volt Német Birodalmat – a volt Porosz Állami Könyvtárnak két utóintézete jött létre. A keleti részen a félig-meddig helyreállított történelmi épületben 1990-ig tovább működött az eredeti Porosz Állami Könyvtár „DSB – Deutsche Staatsbibliothek in Berlin” név alatt, illetve a nyugati részen az újonnan épített, 1978-ban megnyitott Staatsbibliothek Preussische Kulturbesitz. Ez utóbbi magját a volt Német Birodalom nyugati részéből (Marburgból és Tübingenből) Berlinbe visszakerült porosz állomány képezte. A nyugati győztes hatalmak nem voltak hajlandók visszaszolgáltatni Kelet-Berlinbe a volt Német Birodalom nyugati részébe menekített könyveket.

Az újraegyesítésnek köszönhetően az állomány egyesítésére is sor került, 1990 óta két épületben elhelyezett egy könyvtárról beszélünk. A porosz kulturális hagyaték értékét, annak az utókorra való átmentését tekintve ez nagyon fontos lépés volt, hiszen a háború utáni több évtizedig tartó keleti, illetve nyugati részre osztottság – a háborús veszteségeken túl – a könyvtárat szinte megbénította a fejlődésben. Még ma is komoly feladat a háború okozta károk helyrehozatala és a főlzárkózás a modern szolgáltatásokhoz.

Logisztikai szempontból sem egyszerű a két épületben elhelyezkedő könyvtár zökkenőmentes, párhuzamos működtetése. A újraegyesítés időszakában ugyan felmerült egy új épület építése a mindkét részben továbbfejlesztett, felduzzadt állomány részére, de leginkább műemlékvédelmi okoknál fogva hamarosan el kellett vetni a gondolatot, ugyanis a mai Porosz Állami Könyvtár mindkét épülete műemlékvédelem alatt áll. Az Unter den Linden 8. szám alatt álló klasszikus épületet Nagy Frigyes egyik kedvenc építésze, Ernst von Ihne alkotta 1903 és 1914 közt. A Potsdamer Straße-i épület viszont a modern idők egyik német sztárepítésének, Hans Scharounnak tervei alapján készült 1967 és 1978 között.

A könyvtár gyűjteménye

A Porosz Állami Könyvtár nemcsak Németország, hanem a németlakta területek legnagyobb általános gyűjtőkörű tudományos könyvtára, amelynek állománya a világ elsőrangú könyvtárainak analógiájára törzsgyűjteményből és különgyűjteményekből tevődik össze; nyomtatott dokumentumainak száma eléri a 11 milliót.

A törzsgyűjtemény az ún. modern nyomtatványokat foglalja magába 1945-tel kezdődő megjelenési évvel, számos nyelven, minden földrészről, a tudomány összes szakterületéről. Állománygyarapításában súlyt leginkább mégis a társadalmi és szellemtudományokra fektet.

Külonggyűjteményei nagy jelentőséggel bírnak, mind a nemzeti kulturális kincs-ként, mind a világörökség részeként.

Kézirattár (Handschriftenabteilung)

A megalapítás időpontjától a gyűjtemény alapját képezi. Már az első könyvtáros, Johann Raue (1610–1679) 1668-ban összeállította a kéziratok katalógusát

„Catalogus Manuscriptorum” cím alatt. Az időközben terjedelmessé vált állomány magába foglalta a Nyugat kultúrájának írásos dokumentumait – középf- és újkori kéziratokat, kéziratot hagyatékokat, autográfokat, ősnymtatványokat, egyleveles nyomtatványokat, színházi lapokat, portrégyűjteményt és ex libris kollekciót. (A zenei kéziratokat az 1825-ben megalapított zenei részleg (Musikabteilung), valamint a keletről származó kéziratokat a Keleti Gyűjtemény (Orientabteilung) birtokolja.)

Történelmi nyomtatványok részlege (Abteilung Historische Drucke)

A régi és ritka nyomtatványokat foglalja magába; könyvtári egységeinek száma kb. hárommillióra becsülhető. Számos munkát vállal magára országos szinten, mint például a Könyvkötések Adatbankjának (Einbanddatenbank) koordinálását, amely nagy értékű kutatási eszköz, a könyvkötések precíz leírásán túl képanyagot is szolgáltat. Az utóbbi években fő feladatainak egyike több projekten belül a nemzeti szocializmus időszakában a könyvtárba beérkezett könyvek származási helyének felülvizsgálata – leginkább a hadiszákmány gyanúja alá került köteteket veszik nagytító alá. Az egyik ilyen projekt a „Transparenz schaffen” („Tisztázás”), amely 11 000 különösen gyanús eredetű, 1933 és 1950 között beszerzett kötetet vizsgál át tüzetesen.

Térképtár (Kartenabteilung)

Állománya: 1,1 millió térkép, földgömbök, itt található a világ legnagyobb méretű atlasza is.

Zenetár (Musikabteilung)

A maga 66 700 zenei partitúrájával birtokolja többek közt J. S. Bach kéziratot partitúráinak nyolcvan százalékát, a világ legnagyobb Mozart-gyűjteményét, Beethoven IV., V., VIII. és IX. szimfóniáját.

Újságok részlege (Zeitungsabteilung)

Tartalma 24 500 nyomtatott újság és folyóirat, valamint 16 400 elektronikus formában tárolt periodika.

Keleti részleg (Orientabteilung)

Közel 42 ezer, Keletről származó kéziratot mondhat magáénak, közülük az egyik legértékesebb darabja a világ legnagyobb méretű héber pergamen bibliája és a héber Tóratekercs.

Kelet-Európa részlege (Osteuropaabteilung)

A maga egymillió állományával egyike lehet a legérdekesebbeknek. Az új beszerzések révén évente megközelítőleg tízezer kötettel bővül az állománya. Húsz eredeti nyelven gyűjti a tágan értelmezett kelet-európai irodalmat (például Finnország, a balti államok, Ciprus, Görögország is ide értendő), illetve a róluk szóló irodalmat nyugat-európai, leginkább német, angol, francia nyelven.

Gyűjtőkörének súlypontja a szlavisztika, mégpedig a Német Kutató Közösség által támogatott országos szintű irodalommal való ellátás keretében, annak anyagi támogatásával.

A gyűjtemény jelentős magyar anyaggal is rendelkezik, mégis a hungarológia, illetve Magyarországgal kapcsolatos szakirodalom 1951-től kezdődően Göttingenben van az adott DFG-programon belül. Azonban Berlinben is hozzá lehet jutni jelentős magyar irodalomhoz a Humboldt Egyetem, illetve a Collegium Hungaricum könyvtárában.

A Porosz Állami Könyvtár mint a virtuális német nemzeti könyvtár része

Német nemzeti könyvtár? Poprády Géza a *Nemzeti könyvtárak a nagyvilágban* című cikkében megemlíti: „*Németország pedig külön történet*”. Természetesen igaza van, hisz' Németország szövetségi államszerkezeten alapuló könyvtári rendszere eddig nem tette lehetővé, hogy az általános gyakorlatnak megfelelő nemzeti könyvtára legyen.

Ugyan 1990-ben létrejött a Die Deutsche Bibliothek, az 1913-ban alapított lipcei Deutsche Bücherei és az 1947-ben alapított Deutsche Bibliothek egyesítésével, de ez korántsem jelenti, hogy ez lenne Németország nemzeti könyvtára. Szakmai körökben érthetetlen ennek a két könyvtárnak a nemzeti könyvtári rangra való emelése, sőt leginkább meglepő, hisz a német történelmi fejlődés ezen a szinten is többszintű, többvágányú fejlődést mutat.

1. A szakirodalommal való országos szintű ellátás a Német Kutatói Közösség programjának keretében, annak anyagi támogatásával történik. A Német Kutatói Közösség a német tudomány központi, önkormányzatisággal rendelkező szervezete, amelyet a németországi egyetemek és nyílt finanszírozású kutatóintézetek kutatásainak támogatására hoztak létre a második világháború utáni újjáépítési időszakban. Programja szerint kiegészítő támogatást nyújtott azoknak a jelentős tudományos, leginkább egyetemi könyvtáraknak, amelyek hajlandók voltak bizonyos szakterületeken kötelezettséget vállalni az országos szintű információellátásban, könyvtárközi kölcsönzésben. (A szakterületeket mintegy húsz egyetemi könyvtár között osztották fel, általában az oktatás súlypontjaival összhangban.) Ezek a könyvtárak azóta is kiegészítő finanszírozásban részesülnek a rájuk bízott szakterületeken. Ez a program a különleges gyűjtési területek programja (Sondersammelgebiet – SSG) és magába foglalja az erősen specializált tudományos kutatási anyagok beszerzését – legyen az könyv, folyóirat, elektronikus forrás.
A Porosz Állami Könyvtár hét tudományágban vállalta a szakirodalom teljes igényű gyűjtését: jog, Kelet- és Délkelet-Ázsia, szlavisztika, kartográfia, külföldi hírlapok, topográfia és térképek, parlamenti kiadványok.
2. Nemzeti könyvtári feladatok teljesítését a Die Deutsche Bibliothek közösen vállalja a 450 éves Bajor Állami Könyvtárral és a 350 éves Porosz Állami Könyvtárral, bevonva a három legjelentősebb, nemzeti igényeket kielégítő központi szakkönyvtárat a technika, az orvostudomány és a gazdaságtan területéről. Közösen teljesítik azon feladatok spektrumát, amelyet a klasszikus értelemben vett nemzeti könyvtárak teljesítenek általában, ezért beszélnek Németországban „virtuális”, vagy „megosztott” nemzeti könyvtárról.

A Porosz Állami Könyvtár nemzeti könyvtári feladataiból kiemelem a legfontosabbakat:

Periodika Adatbázis / Időszaki kiadványok adatbázisa
(ZDB = Zeitschifftendenbank)

Világviszonylatban az egyik legnagyobbnak tudott periodika adatbázis. Felöleli a német és osztrák könyvtárakban nyomtatott és elektronikus formában fellelhető, a világ bármely országában megjelent folyóiratot, hírlapot nyelvi megkülönböztetés és időbeli behatárolás nélkül. Az adatbank több mint másfél millió címleírást (és 9,4 millió állományadatot) tartalmaz. Ennek a bibliográfiai gondozása és továbbfejlesztése a Porosz Állami Könyvtár kezében van. Pontosabban a periodikumok rekordjai itt készülnek, a tagintézmények példány- és állományadataival egészülnek ki. Ez az adatbázis az összes tartományi katalógus számára elérhető, fontos része az OCLC Pica új programjának, az EUCAT-nak.

Testületi nevek adatbázisa (GKD = Gemeinsame Körperschaftsdatei)

A német könyvtárakban a központi katalogizálás nagyon szigorú szabályok alapján történik, legyen az alfabetikus katalogizálás vagy tartalmi feltárás. A címleírásához elengedhetetlen például a személynevek adatbázisa (PND = Personennamendatei) vagy a testületi nevek adatbázisa.

GKD – a testületek besorolási adatainak egységesítése, amelyeket a bibliográfiai tételekhez fűznek hozzá az információszerzés megkönnyítésére.

A könyvtár égisze alá tartozik a német *ISIL-rendszer* gondozása.

A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO = International Organization for Standardization) új nemzetközi szabványt állított össze pár évvel ezelőtt a könyvtárközi kapcsolatok könnyítésére. Az ISO 15511:2003 Információ és dokumentáció – Nemzetközi Azonosítási Szabvány Könyvtáraknak és Kapcsolódó Szervezeteknek (International Standard Identifier for Libraries and Related Organisations = ISIL) olyan azonosító kódrendszert kínál, amelyet a könyvtárakon túl valamennyi információs szervezet alkalmazhat, beleértve a múzeumokat, archívumokat, oktatási intézményeket, állami szerveket. Ennek a rendszernek a célja, hogy az eddig használt nemzeti rendszerek felváltásával a világ összes könyvtára és információs szervezete egy azonosítási rendszerhez tartozzon. Használatával gyorsabban elérhetővé válnak az egyes szolgáltatások, dokumentumok – segítségével rengeteg időt lehet megtakarítani.

A kiemelt nemzeti könyvtári feladatokon túl a Porosz Állami Könyvtár számos jelentős projekt koordinálásával, kivitelezésével van megbízva. Megemlítve párat a teljesség igénye nélkül: pl. a Német Kutatási Közösség által támogatott Könyvkötések Adatbankja (Einbanddatenbank), a XVI. századi német nyelvterületen kiadott nyomtatványok adatbankja (VD 16 = Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts) – ennek analógiájára éppúgy a XVII., illetve XVIII. századi nyomtatványok adatbankja (VD 17, VD 18) gondozása.

Nemzetközi szinten érdekes lehet az „Europeana 1914–1918” című digitalizálási projekt koordinációja, amelynek célja, hogy a háború kitörésének századik évfordulójára megközelítőleg 400 000, kiemelkedő jelentőségű forrást mutasson be elektronikus formában az első világháború időszakáról.

Az idei, 350 éves évfordulót méltóképpen megünneplik Berlinben – a Porosz Állami Könyvtár szervezte meg június elején a német könyvtárosok 100. kongresszusát (100. Bibliothekartag), a Német Történelmi Múzeum külön időszakos kiállítást rendez a könyvtár legjelentősebb, legértékesebb darabjainak bemutatásával, egész éven át tudományos előadások hallgathatók a könyvtár épületében a könyvtárat érintő, jellemző témákban.

Mindez azt a benyomást kelti, hogy az eddig elmúlt három és fél évszázad mindössze egy mérföldkő a könyvtár fejlődésében, és hagyományait megőrizve, párosítva az új kor kihívásával, meg tudja tartani továbbra is helyét, nevét és rangját a német és a nemzetközi könyvtári világban.

IRODALOM

<http://staatsbibliothek-berlin.de>

BibliotheksMagazin : für Forschung und Kultur. Sonderausgabe Anlässlich des 350. Geburtstags der Staatsbibliothek zu Berlin – SPK

Katsányi Sándor: Trófeává vált könyvek – a Szovjetunióba vitt német könyvtári gyűjtemények története. = Könyvtári Figyelő, 2008, 1. sz. 75–90. p.

Poprády Géza: Nemzeti könyvtárak a nagyvilágban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 7. sz. 19–27. p.

Fontius, Julia

Berlász Jenő 100 éves

A történeti források tisztelete, ezek feltárására, elemzésére való törekvés vitte – akarva, akaratlan – a nem akármilyen jubileumot ünneplő Berlász Jenőt pályája kezdetén és végén az ország két jelentős tudományos könyvtárába, azt a tudóst, aki nemcsak ezt a tudományos törekvést, de szellemi integritását is megőrizte hosszú élete során, amely élet a magyar történelem háborúkkal és válságokkal terhes tíz évtizedét ölelte fel.

Születése (1911) még a Ferenc József-i „boldog békeidőbe” esett, gimnáziumi éveit közvetlenül az első világháború után (1920) kezdte. Az egyetemi tanári pálya már a második világháború tragikus veszteségekkel teli évében (1943) nyílt meg az akkor már jelentős tudományos eredményeket elért fiatal történész számára. Végül a kommunista fordulat éve (1948) kényszerítette őt végleg a konfliktusoktól és sikerektől egyaránt kísért könyvtárosi pályára.

A nyomtatott és kéziratos források kutatásának fontosságát és módszerét a Pázmány Péter Tudományegyetem kiváló történészprofesszorai, legfőképpen Dománovszky Sándor és Hajnal István oltotta a harmincas évek elején egyetemi tanulmányait megkezdő hallgatónak.

1936-ban nyomtatásban is megjelent doktori disszertációja *Thurzó birtokok a XVII. század első harmadában, különös tekintettel a jobbágyág gazdasági helyzetére* címmel készült, amellyel nem csak a gazdaságtörténettel, hanem a magyar parasztság XVII–XVIII. századi helyzetének kutatásával jegyezte el magát Berlász Jenő. Területileg pedig a Bécsi Magyar Történeti Intézet ösztöndíjasaként a bécsi levéltárakban folytatott kutatásai egyre inkább Erdély felé irányították figyelmét.¹ Ezekhez a gazdaság- és társadalomtörténeti publikációihoz járultak a későbbi évek során ipar- és intézménytörténettel foglalkozó tanulmányai, amelyeknek megkoronázása az Országos Széchényi Könyvtár első, a kiegyezésig tartó szakaszának (1802–1867) története volt.²

A könyvtárosi pályával és az OSZK gyűjteményeinek szerkezetével közvetlenül egyetemi tanulmányai után ismerkedett meg Berlász Jenő, amikor 1936-ban a könyvfeldolgozó osztályon gyakornokoskodó Csapodi Csabát helyettesítette, akihez őt az egyetemi évekkal kezdődő és Csapodi haláláig tartó barátság fűzte. A néhány hónapig tartó fizetés nélküli gyakornoki alkalmazást 1938-ban fizetési státus követte.

Az OSZK-ban ekkor, Fitz József főigazgatósága idején mélyreható modernizációs folyamat kezdődött. A szakozók ekkor dolgoztak az Egyetemes Tizedes Osztályozás bevezetésén, Berlász Jenő is ebben, majd a címleíró osztály munkájában vett részt. 1940-ben aztán egy történész számára kedvezőbb szakmai ismereteket és kutatási lehetőségeket kínáló gyakornoki lehetőség kínálkozott számára az Országos Levéltárban. Rá egy évre alakult meg a Teleki Tudományos Intézet, amelyhez a Magyar Történettudományi Intézet csatlakozott, ide kapott meghívást 1942-ben az ekkor már számos jelentős publikációt felmutató Berlász Jenő. A későbbi

szakmai–baráti triumvirátus tagjai: Berlász, Csapodi Csaba és Komjáthy Miklós hamarosan kollégák lettek az intézetben.

Berlász Jenő számára hamarosan megnyílt az egyetemi katedrához vezető út is. Már 1943-ban habilitált a Műegyetem Közgazdasági Karán, ami magántanársággal is járt. Ezt '47-ben követte a professzori kinevezés. A kommunista fordulat évében aztán átszervezték a felsőoktatást, megalakult a Közgazdasági Egyetem, oda a Műegyetem megszüntetett karának polgári származású és szellemiségű, „reakciósnak” minősített oktatóit nem vették át.

Így került Berlász Jenő újból a könyvtárosi pályára. Az MTA Könyvtárát ekkor már a miniszteri székből odabuktatott Keresztury Dezső vezette, „főkönyvtárnoki” minőségben, aki ismerte új munkatársa érdeklődési körét, és a kéziratirányítást, újrászervezését bízta Berlászra, amely feladat teljesítésében Csanak Dóra és Fülöp Géza volt segítségére. Az átalakítások folyamatáról és eredményeiről a *Magyar Könyvszemlében* számolt be az új osztályvezető.³ Az alkalmas helyiségek biztosítása és az állománymegőrzési (konzerválás, restaurálás) feladatok beindítása után hozzá kellett nyúlni az állománynak még Rómer Flóris által 1861–1871 között bevezetett belső rendjéhez. Rómer és utódja, Jakab Elek összesen 36 szakcsoportba osztotta a kéziratokat, amelyeket még a formátum szerinti (főlió, quart, oktáv, duodecim) beosztás is tagolt. A XIX. század folyamán még újabb szakcsoportok is kialakultak. Ezt a rendszert tehát egyszerűsíteni kellett. A gyakran különböző eredetű kiskéziratokat (analektákat) és leveleket a hagyatékoktól leválasztva, kötegelve tárolták. Berlász Jenő mint tapasztalt történész, tisztában volt vele, hogy a kéziratok források tudományos vizsgálatában milyen fontos a proveniencia ismerete, ezért igyekezett a régi állomány kézirat-együtteseinek eredetét rekonstruálhatóvá tenni, illetve az új szerzemények esetében az összefüggést megtartani. Újból meg kellett határozni a kéziratgyűjtőkörét is, hiszen az automatikusan elfogadott ajándékozások folytán olyan természetű kéziratok (oklevelek, állami adminisztrációs szervek iratai, sőt egész családi levéltárak vagy levéltárrészek) kerültek az állományba, amelyek levéltárak gyűjtőkörébe tartoztak. Ezeket át kellett adni az illetékes levéltáraknak. Az Akadémia különböző szerveitől viszont át kellett venni az ún. *Széchenyi-múzeum*, a *Vörösmarty-szoba*, a *Goethe-szoba* muzeális értékű kézirat- és levélananyagát, végül a főtítkári hivatal és a könyvtár adminisztratív irattárát.

Végül az OSZK kéziratárának vezetőivel, Hajdú Helgával és Csapodiné Gárdonyi Klárával konzultálva Berlász kidolgozta a kéziratok katalogizálásának mindegyre (a külső és tartalmi leírásra, a kézirat eredetének megadására, a bibliográfiai adatokra) kiterjedő szabályzatát. Az ezt rögzítő kiadvány címe némileg megtévesztő,⁴ mert, ahogyan az előszó megjegyzi, a kéziratári munka kiterjed mindazokra a feladatokra, amelyeket a könyvtárban külön osztályok végeznek, így a kis kötet vázolja a szerzeményezés, a raktározás, a használat és a konzerválás munkafolyamatait is, részletes eligazítást azonban csak a katalogizáláshoz nyújt.

Amikorra azonban a kötet megjelent, és Berlász Jenő folytathatta volna az immár modernizált osztályon, arra alkalmas tudós kollégákkal a munkát, pályája újabb tőrést szenvedett. Különös módon éppen az írott források tisztelete sodorta konfliktusba a szerveződé Kádár-adminisztrációval. Az Akadémia főtitékára ugyanis 1956-ban, a forradalom napjaiban elrendelte a személyi iratok (káder-anyagok) megsemmisítését, amit Berlász a könyvtár Forradalmi Bizottsága nevében leállítatott, és az

anyagot felhozta a kéziratárba. Ezért és a bizottságban való egyéb szerepéért Berlász 1957-ben elbocsátották a könyvtárból.⁵

Néhány kilátástalan hónap után, 1957 őszén Berlász Jenő első könyvtárosi állomáshelyén, az OSZK kéziratárában nyert előbb csak ideiglenes, hatórás, majd állandó státussal járó alkalmazást. E sorok írója ugyancsak 1957 nyarán, az egyetem elvégzése után került az osztályra, és éveken át Berlász Jenő munkatársa lehetett. A kéziratár ekkor egyik fő feladatának az újkori kötetes latin kéziratok rekatalogizálását tekintette, minthogy a Tárnak erről és ennek az állományrésznek német nyelvű anyagáról csak egy nagy alakú („müncheni” formátumú) cédulakatalógus állt rendelkezésére, ami, ha a szerző neve nem állt a kézirat elején, akkor csak valami hozzávetőleges tartalmi jelleg alapján sorolta betűrendbe a kéziratokat. A német nyelvűek feldolgozását a germanista Hajdú Helga magának tartotta fenn, Berlász és én a latin kötetes anyag feldolgozását végző csoportba kaptunk beosztást. A jórészt történeti tematikájú, fólió alakú kéziratokat Berlász Jenő és a Tár másik kiváló történésze, Windisch Éva katalogizálta, az inkább irodalmi tartalmú, negyed- és nyolcadretű kötetekkel Tarnai Andor és én foglalkoztunk. Tarnai hamarosan elhagyta a könyvtárat, Windisch Éva más, osztályon kívüli feladatokat kapott, így egy ideig, míg néhány új munkatársat fel nem vett a Tár, csak ketten maradtunk erre a munkára, amit ekkor már Berlász irányított. Közben egymás után jelentek meg gazdaság- és társadalomtörténeti tanulmányai.⁶

Berlász Jenő a latin anyag rekatalogizálása mellett az egész Tár szerkezetét és munkáját figyelemmel kísérte. Itt is tapasztalta, hogy az addigi gyakorlat során a hagyatékokat a legtöbb esetben szétbontották, szervesen összefüggő elemeit (jegyzetek, fogalmazványok, másolatok, levelek, fényképek) különböző gyűjteményrészekbe (Analekta, Levelestár, Fényképtár) osztották be, így azután egy-egy író vagy tudós szellemi örökségét a kutatás csak nehezen tudhatta rekonstruálni. Berlásznek a hagyatékok mint egységes fondok együtt-tartására és feldolgozására vonatkozó indítványát a Hajdú Helga nyugdíjba vonulása után a Berlász javaslataira féltékenyen reagáló osztályvezetés nehezen ugyan, de végül Keresztury támogatásával magáévá tette.⁷ Feltehetőleg az osztály légkörének megváltozása is hozzájárult ahhoz, hogy Berlász, aki ekkor, 1969-ben, már az OSZK történetének megírását tűzte ki céljául, elfogadta azt a lehetőséget, hogy az Olvasószolgálat történész-referensi feladatát lássa el.

A könyvtártörténet megírásának terve még kéziratári működése idején született meg Berlász Jenőben, amikor – úgy tűnt – rövidesen felköltözik a Könyvtár a budai várba. Illő alkalomnak kínálkozott hát, hogy ekkorra elkészüljön az OSZK létrejöttének és addigi működésének története. Berlász előterjesztésére az intézet vezetősége azonban jó darabig nem reagált.⁸ Ismét csak Keresztury támogatásának volt köszönhető, hogy a terv napirendre került. A részletes tervezet, amit Berlász 1966-ban végre benyújthatott, három szakaszban és három kötetben (1802–1867, 1868–1920, 1921–kb. 1950) képzelte el a munka megvalósítását. Az első kötet megírását Berlász vállalta, aki már évek óta készült erre a feladatra. A könyvtár alapító oklevelének elemzéséről, az OSZK-ba került főúri gyűjtemények, Istvánffy Miklós, Horváth István, Illésházy István, Jankovich Miklós tékájának történetéről egymás után jelentek meg tanulmányai az OSZK évkönyveiben. A széles körű irattári–levéltári anyaggyűjtést kutatónapjain végezte Berlász Jenő, a kötet megírásra sem kapta meg a kért alkotószabadságot, így a 830 lapra gyarapodott kéziratot a közben

már nyugdíjazott szerző csak 1980-ban adta át. Egy év múlva jelent meg a nagy forrásanyagot felhasználó, gazdag lábjegyzet-apparátussal ellátott mű.

Berlász történettudósi habitusának megfelelően a könyvtár alapításának aktuális széles körű politika- és társadalomtörténeti háttér felrajzolásával kezdi. A kötet bemutatja az alapító Széchényi Ferencnek más területeken végzett mecénási szerepét, Észak-Angliáig is elvezető 1787–88-as külföldi útjának tanulságait is, hangsúlyozva, hogy mindez mennyire erősítette a társadalmi felelősségvállalás tudatát a fiatal grófban. Útja során Széchényi megismerkedett a külföldi tudományos társaságokkal, múzeumokkal és könyvtárakkal, különösképpen a göttingeni egyetemi könyvtár és a British Museum könyvtára volt rá nagy hatással. Néhány év múlva, 1791–92-ben, meglátogatta Itália nagy tudományos könyvtárait is. Széchényi figyelemmel kísérte a hazai új literátus értelmiség kialakulását, nyugati tapasztalataival összevetve felismerte a magyar szellemi élet hiányosságait, a művelődési lehetőségek hazai korlátait. Tudatos hungarika-könyvgyűjtő tevékenysége, ezzel kapcsolatos széles körű bel- és külföldi levelezése 1796 után veszi kezdetét, amikor a jakobinus-összeesküvéssel való véres leszámolás után Sopronba vonult vissza.

Széchényi a Nagycenken létrehozott első könyvtárának katalógusát kinyomtatta, és a köteteknek több száz, közismerten művelődés-pártoló személyhez való megküldésével vállalkozásának széles körű társadalmi ismeretséget és támogatottságot szerzett egy nemzeti könyvtár létrehozásának. Ezután kezdeményezte Ferenc császárnál a könyvtár alapítását, aki az alapítási és ajándékozási oklevelet 1802. november 26-án írta alá. A könyvtárnak a kiegyezésig (1867) tartó működését hasonló részletességgel, az ország művelődési folyamatával való tág összefüggésben mutatja be a kötet.⁹

Berlász Jenő tudományos életpályája a kötet megjelenése után sem zárult le. Műveinek a fentiekben többször hivatkozott jegyzéke hét tételt sorol fel 1981 és 2000 között, többségükben könyv- vagy könyvtártörténeti témát dolgoznak fel. De ebben az időben, 1986-ban jelent meg a *Századok* 5–6. számában a történettudomány által hiánypótlónak tartott tanulmánya, amely Vitezović horvát író és politikus életműve kapcsán a magyar–horvát művelődési és politikai viszonyokat tárgyalja a XVII–XVIII. század fordulóján.

Lassan a tudományos elismerések sem maradhattak el. Berlász a kötetrel ugyan csak a kandidátusi cím elnyeréséért folyamodott, de 1986-ban a vitaülés bírálóbizottsága egyhangúlag méltányosnak tartotta, hogy az akkor hetvenöt éves tudós teljesítményét a történettudományok doktora fokozat megadásával honorálja. A rendszerváltozás után, 1999-ben átvehette Berlász Jenő a *Magyar Örökség Díjat*, 2000-ben pedig a *Bibliothecarius emeritus* címmel tüntették ki. Rá egy évre, kilencvenedik születésnapja alkalmából történész tanítványai és kollégái összegyűjtött tanulmányai kötetével és egy emlékkönyvvel köszöntötték.¹⁰ 2007-ben Budapest–Ferencváros díszpolgárává választotta.¹¹ Most pályája és érdemei felvázolásával köszönti folyóiratunk a 100 éves tudóst és könyvtárost.

* * *

JEGYZETEK

- 1 Berlász Jenő történettudósi pályáját bemutatja Búza János Levéltárból katedrára, katedráról a könyvtárba című utószava a Berlász Jenő: Erdélyi jobbágság, magyar gazdaság (Válogatott tanulmányok), Szerk. Búza János és Meyer Dietmar, Budapest, Argumentum, 2010 /Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 5./ kötetben, 316–326 p.; 1. még Berlász Jenő nyomtatásban megjelent munkái, tanulmányai és cikkei (1936–2000). In: Gazdaságtörténet–könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára. Szerk. Búza János, Budapest, MTA–BKAE, 2001 /Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 1./, 511–514. p.
- 2 Berlász Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867, Budapest, OSZK, 1981.
- 3 Berlász Jenő: Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának átalakulása. = Magyar Könyvszemle 73 (1957), 228–246. p., és az MTA Könyvtárának Kiadványai 4. számaként, Budapest, 1957.
- 4 Berlász Jenő: Kéziratok katalogizálása. Budapest, Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958 /Az Országos Könyvtárügyi Kiadványai 3./.
- 5 Potó János: 1956 az Akadémián. = Történelmi Szemle 48 (2006), 50–90. p. Berlász szerepéről és elbocsátásáról 63, 85–86. p.
- 6 Vö. Berlász Jenő Nyomtatásban megjelent munkái. In: Gazdaságtörténet–könyvtártörténet, i. m. 1. sz. lábjegyzet, 512. p.
- 7 Keresztury 1950-ben az OSZK-ba került a Színháztörténeti Osztály élére, majd Hajdú Helga után, 1962-ben, a Muzeális Főosztály vezetését vette át, amelyhez a Kéziratár is tartozott. Keresztury nagyon fontosnak tartotta az elhunyt írók kéziratok hagyatékának megszerzését, és erre a feladatra Bata Imre irodalomtörténészt hozta az osztályra.
- 8 Melczer Tibor beszélgetése Berlász Jenővel. = OSZK Híradó 2000, 7–8. szám. 23–27. p., újból kiadva. : Gazdaságtörténet–könyvtártörténet, i. m. 1. sz. lábjegyzet, 503–509. p.
- 9 A Könyvtár történetének következő szakaszait tárgyaló kötetek már nem Berlász igényes tervei és kivitelezése szerint jelentek meg. A II. kötetre (1867–1920) először Dezsényi Béla, majd halála után Somkuti Gabriella kapott megbízást, a III. kötet (1821-től) megírására eredetileg Haraszthy Gyula vállalkozott. Ezekből a kötetekből csak részek készültek el: Németh Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1919–1922, Budapest, OSZK, 1997 /Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei, 10./, 168 p. terjedelemben, jegyzetekkel, valamint Somkuti Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1918, Budapest, OSZK, 2002, 138 p. illusztrált, jegyzetek nélkül, bibliográfiával.
- 10 Vö. 1. sz. lábjegyzet.
- 11 Keöves Ferenc: „Nem hagytam magam szellemi autonómiámtól eltéríteni.” Berlász Jenő történész, egyetemi tanár. = Ferencvárosi Kalendárium 2007, 140–142. p.

Vizkelety András

Egy fontos könyvről

Ha nem tartanék attól, hogy a Kedves Olvasót elrettentem, akkor recenzióm címe ez lenne: *Kötelező olvasmány*. Ez a könyv ugyanis olyan összefoglaló, amelyet minden könyvtárosnak el kell(ene) olvasnia! A pályakezdőknek azért, mert felvázolja az elmúlt húsz év legfontosabb szakmapolitikai történéseit. A negyveneseknek azért, hogy összegezve lássák, milyen szakmai környezetben telt pályafutásuk első szakasza, s ehhez mérjék majd az elkövetkezőt. A magamfajta „korosabbaknak” (s ez még a legenyhébb kifejezés!) azért, hogy a könyv olvasása közben gondolatban újra átéljék könyvtáros pályájuk izgalmas, sok változást és megannyi újdonságot hozó korszakát.

A Könyvtári Intézet *Továbbképzés felsőfokon* című sorozatának legújabb kötetét Skaliczki Judit személyében olyan szerző jegyzi, aki az elmúlt évtizedek hazai könyvtárügyének egyik legjelentősebb alakja. És ha esetleg valaki elfogultsággal vádolna, álljon itt Horváth Sándor Domonkos 2009. szeptember 30-ai blogbejegyzése: „... teljesítette a szakmával szembeni kötelességét, minisztériumi dolgozóként is könyvtáros maradt, és hiába tűnt önfejűnek is időnként, szívvel és lelkiismerettel tette azt, amit az adott körülmények között tehetett.” Skaliczki Judit a legautentikusabb személy, aki megírhatta az 1989–2010 közötti időszak szakmai irányításának történetét. Feltételezem, ő is úgy gondolta, hogy tartozik ennyivel a szakmának és önmagának egyaránt. Mivel már a '80-as évektől jelentős szerepet játszott a magyarországi könyvtárügy alakításában mint a KMK munkatársa, majd tizenöt évig vezette a sokszor változó nevű kulturális tárca (MKM, NKÖM, OKM, NEFMI) Könyvtári Osztályát.

A szerző *Bevezetőjében* leszögezi, hogy „a rendszerváltás... a könyvtárügyben is paradigmaváltást eredményezett”. Ugyanakkor a megváltozott helyzet kezelésének áttekintéséhez ismernünk kell az előzményeket is. Ugyanitt a kötet keletkezésének okaként ezt írja: „...arra szeretnék kísérletet tenni, hogy... bepillantást engedjek... a dolgok születésébe is”, de bevallottan motiválta, hogy megörökítse a változások kezelésében részt vett kollégái és segítői munkáját, érdemeit.

Az 1. fejezetben a szerző rövid áttekintést ad a '90-es évek fordulójának *külföldi szakmai vízióiról* (a könyvtár meghal, esetleg kulturális műemlékké válik, vagy túléli a válságot és meghatározó szerepe lesz). Említést tesz az elavult jogi szabályozásról (1976. évi törvényerejű rendelet és ennek végrehajtási utasításai), és már ezzel előrevetíti a szabályozás kiemelt fontosságát. Képet kapunk az újszerű – olykor elöremutató, máskor elvetendő – *kormányzati és könyvtár-politikai kezdeményezésekről* (IIF-ből NIIFF, TEMPUS, japán segély, felsőoktatási könyvtári koncepció, a teljes magyar könyvtári terület átvilágítása, az NKA létrejötte). A szerző kitér a *civil szervezetek* rendszerváltozás ideje körüli tevékenységére is. Az akkor már 55 éve működő Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az 1990-ben létrejött Könyvtári és Informatikai Kamara (az Informatikai és Könyvtári Szövetség jogelődje) ezekben az években (is) komoly szakmai munkát végzett.

A minisztériumban már 1991-ben döntés született a könyvtári terület újraszabályozásáról, ám ezek a tervek csupán „*elvetélt törvénykezési kísérletek*” maradtak. 1996 júniusáig több munkacsoport is dolgozott, olyan fontos témákat tárgyalva, mint például a kötelezpéldány-szolgáltatás szabályozása.

A kötet 2. fejezetében a szerző részletesen, lépésről lépésre, dokumentumokkal és idézetekkel alátámasztva mutatja be az 1997. évi CXL törvény létrejöttének folyamatát és annak hatását. Skaliczki Judit 1996. július elsejével vállalta el a Könyvtári Osztály vezetését, és nagy erővel kezdett munkához. Meggyőződve a tárca irányítóinak elkötelezettségéről, már július 10-ére *kidolgozta a törvénytervezet koncepció előkészítésének munkamenetét*. A tervezett munkabizottságokba – a főhatóságok képviselőin túl – öt szakmai szervezet delegáltjait is meghívta. Legfőbb célként azt tűzte ki, hogy a *megalkotandó jogszabály teljes szakmai konszenzus alapján jöjjön létre*. A feszített menetrend szerint végzett csoportmunka során kikristályosodott az alapelv: a készülő kerettörvény ne a könyvtárakról, hanem a *könyvtári ellátásról* szóljon, a *használó- és szolgáltatáscentrikus gondolkodás* jegyében szülessen meg. A sok ellentétes érdek és nézet lehetetlenné tette az eltervezett munkamenetet, de a változtatás, azaz, hogy egy-egy részterület kidolgozását neves szakemberekre bízta – jó döntés volt. A *szakmai szervezetekkel is egyeztetve*, az ősz folyamán így készültek el a törvénytervezet koncepcióváltozatai, ezek legkiforrottabb verziója az év végén miniszteri elfogadást nyert.

A következő évben a *normaszöveg megalkotása* volt a feladat, majd a parlament Kulturális Bizottsága tárgyalta az ekkor már egységes törvénytervezetet, ahol olyan külső szakértők segítettek a munkát, mint Vajda Erik, az MKE akkori elnöke és Ramháb Mária az IKSZ képviselőjében, akiknek kiváló és hasznos munkáját többször is elismeréssel említi a szerző. A politikai akarat részben felülírta az elképzeléseket, amikor kiderült, hogy *nem önálló könyvtári törvény születik*, hanem a múzeumi és a közművelődési területtel közös jogszabály, s ezt a döntést Skaliczki is „*mig nem nézett szembe a realitásokkal, szakmai presztizsvesztésként élte meg*”. A parlamenti jóváhagyás, 1997 decembere ettől függetlenül nagyjelentőségű dátum, mivel *törvény még soha nem rendelkezett Magyarországon a könyvtári területről*. Most már lehetőség nyílt a könyvtári stratégia megalkotására, a követő jogszabályokkal több, fontos részterület szabályozására, nem utolsósorban a finanszírozás megteremtésére.

Az *érdemi változásokat, az első stratégiai ciklust és a központi fejlesztéseket* a 3. fejezetben tárja elénk a szerző. A munkamódszer – amely Skaliczki működésének mindvégig sajátja – „*az állandó többségi kontrollt és a visszacsatolást lehetővé tette*”. Ebben segítségére volt az a tudás és folyamatos tanulás, amelyet részben angliai tanulmányútján, később a gyakorlatban is a *könyvtári menedzsment és a TQM* egyik legjelentősebb szakemberétől, Maurice Line-tól sajátított el. A már sokunk által ismert és használt metódussal (SWOT-analízis, a törvényből eredő megoldandó feladatok, jövőkép, küldetésnyilatkozat) készült el az *1998–2002 közötti időszakra szóló Országos könyvtárfejlesztési stratégia*, mégpedig olyan helyzetben, hogy sem a kulturális, sem a közgyűjteményi terület nem rendelkezett stratégiai tervvel.

A *követő jogszabályok megalkotásánál* a „*csak azt szabályozzuk, amit szabályozni szükséges, azt viszont mindenképpen*” elvét alkalmazták. 1998 és 2001 között így jött létre az a *kilenc miniszteri és kormányrendelet*, amely egyrészt a könyv-

tári rendszer működését, másrészt a könyvtárosokat érintette. Ezekről részletesen a könyv 51–54. oldalán olvashatnak.

Ezzel párhuzamosan, 1998-tól *megkezdődtek az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) kidolgozásának munkálatai*. A munkacsoportban a legjelentősebb könyvtárak (OSZK, MTA, DEENK, megyei könyvtárak) munkatársai mellett, ismét jelen voltak a szakmai szervezetek (MKE, IKSZ, EKK) képviselői. Az általuk kidolgozott koncepció megvitatása pedig már a leendő ODR-ben érintett könyvtári kör vezetőinek bevonásával zajlott. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a szolgáltatás elindítása *komoly informatikai fejlesztéseket igényel*, amelyhez a források megteremtése szintén a Könyvtári Osztály vezetőjének feladata volt.

Ugyanabban az évben alakult meg a *MOKKA Egyesület*, ezzel előállt az a párhuzamosság, amely a *közös katalogizálás és a lelőhely-nyilvántartás terén azóta is fennáll*. Skaliczki Judit vezetői pályafutása egyik legnehezebb döntéseként írja le ezt a „*várjunk vagy lépünk*” helyzetet, holott maga is tudta, hogy a cél az egységes adatbázis kialakítása. A későbbiekben őt ért támadások ellenére azt vallja, hogy „*helyes döntés volt*”. Valami elindult. *Már az első évben 84,7 millió forint* dokumentumbeszerzési keret jutott el az ODR-t szolgáltató könyvtárakhoz, ez az összeg a későbbi években 100-120 millió fölé emelkedett, ebből nemcsak a gyűjtemények gyarapodtak, hanem az informatikai fejlesztések is megkezdődtek. Az ODR lassan beépült a használói és könyvtárosi tudatba; a szolgáltató dokumentumok száma már 2001-ben meghaladta a 70 ezret.

Bár első pillanattól kezdve nyilvánvaló szükséglet volt, de ez idő tájt már egyre sürgetőbbé váltak az *információs és kommunikációs technológiai fejlesztések*. A több minisztériumot, de a kulturális tárcán belül is több főosztályt érintő területen csak kiváló, a fejlesztések irányát jól meghatározó és alátámasztó, széles szakmai egyetértésen alapuló koncepcióval lehetett célt érni. (Megjegyzés: ahogy erre már utaltam, a szerző sosem felejt el név szerint is megemlíteni a munkáját segítő kiváló külső és belső szakembereket, ugyanakkor Skaliczki Judit legnagyobb érdeme, hogy működése során hét kulturális miniszternél is sikerült elérnie, hogy *a közgyűjtemények között a könyvtári területet kiemelt fontosságúként kezeljék*.)

Szisztematikus munkával elkészült a Telematikai Koncepció, kiírásra kerültek az IKT-pályázatok, így lehetőség nyílt nemcsak a „*vasak*” lecserélésére, hanem a tartalmak fejlesztésére és a könyvtárosok továbbképzésére is. *1998 és 2000 között csaknem egymilliárd forint jutott a közgyűjtemények telematikai fejlesztésére*.

A kialakuló pályázati rendszer (érdekeltségnövelő, felzárkóztató, esélyegyenlőségi, korszerű könyvtári környezet stb.) keretén belül is *több milliárd forint áramlott a könyvtárügybe*. Az évek múltával viszont több olyan politikai döntés is született, amely a könyvtári törvény által biztosított pénzügyi forrásokat elvonta, ezzel *a fejlesztések telassultak*. A szerző a kudarcok okait számba véve – miközben a *négyvévenként változó kultúrpolitikai vezetés felelősségét hangsúlyozza* – nem menti fel a könyvtáros szakmát sem.

A 4. és 5. fejezet olvasásakor részletes bepillantást nyerünk a *2003–2007 és a 2008–2013 közötti országos könyvtárfejlesztési stratégia* előkészítő munkálataiba, a végleges koncepció kialakulásába, az ezek nyomán végrehajtott fejlesztésekbe, ugyanakkor a szerző az eredmények mellett szól a kudarcokról is.

Ebben az időszakban indult meg az *erőteljes fejlesztés* a kistelepülési könyvtárakban; központi finanszírozásból elérhetővé vált az EBSCO-adatbázis; megkez-

dődtek a szisztematikus minőségfejlesztési programok; korszerű képzési és továbbképzési lehetőségek nyíltak meg; újra indult a szakfelügyeleti rendszer, amely a közkönyvtárak után kiterjedt az iskolai, az egyházi, a felsőoktatási és a múzeumi könyvtárakra is; létrejött a NAVA; továbbra is folytatódtak a korábbi pályázatok és az ODR-támogatás. Nem mellékesen a szakma megalkotta etikai kódexét. És majdnem minden fejlesztési koncepcióhoz *sikerült finanszírozási forrást szerezni.*

A használók, a használat, az informatikai ellátottság *2001–2006 közötti statisztikai adatai* jól áttekinthető formában, rövid magyarázatokkal kiegészítve a kötet 116–124. oldalán olvashatók. Ebből a helyzetképből indult ki a harmadik stratégiai ciklus, a *Portál Program*, amelyben a megkezdett vagy eddig sikertelen, de fontos fejlesztések mellett újdonságként szerepelt a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR), az első könyvtárbusz elindítása, a felgyorsítandó digitalizáció, a távolról elérhető szolgáltatások bővítése és az olvasásfejlesztés.

2007-ben már tudható volt, hogy ehhez a *finanszírozást európai uniós forrásokból* az Új Magyarország Fejlesztési Terv biztosíthatja. Hogy ezt milyen módon sikerült elérni, erről ír a szerző a záró fejezetben.

Csak kiváló lobbistaként és okos érvrendszerrel lehetett meggyőzni a döntéshozókat arról, hogy a *könyvtári fejlesztések* – az emberek nem formális és informális képzésével – *az ország versenyképességéhez járulnak hozzá.* Nyomon követhetjük azt a szisztematikus és állhatatos munkát, amelyet az osztályvezető és munkatársai végeztek a TÁMOP, TIOP (a kimaradóknak Magyar Digitális Képkönyvtár) pályázatok előkészítésén, amelynek eredményeként *tízmilliárd* forintot meghaladó fejlesztések kezdődhettek a könyvtárakban.

Az Utóiratban Skaliczki Judit az újabb paradigmaváltással kapcsolatban Maurice Line bölcs szavait idézi, amit érdemes megfogadni. Így írt 1994-ben:

„A világ úgy látszik, hogy belép – illetve már be is lépett – a káosz korszakába. (...) A káosz, finoman fogalmazva is, kényelmetlen állapot, de nem kell feltétlenül félnünk tőle. Ha – és ez a »ha« nagyon fontos – megvan az előre látásunk és bölcsességünk, ha kezelni tudjuk, és megfelelő intelligenciával és érzékenységgel reagálunk rá.”

A könyv terjedelme is bizonyítja, hogy Skaliczki nem akarta témáját „túlírni”. A jól felépített, logikus szerkezetű, érthető, gördülékeny stílusban íródott kötet végén irodalomjegyzék, valamint név- és tárgymutató található.

(Skaliczki Judit: A rendszerváltás könyvtárügyétől a könyvtárügy rendszerváltásáig. Bp. Könyvtári Intézet, 2011. 159 p. /Továbbképzés felsőfokon/)

Mender Ibolya